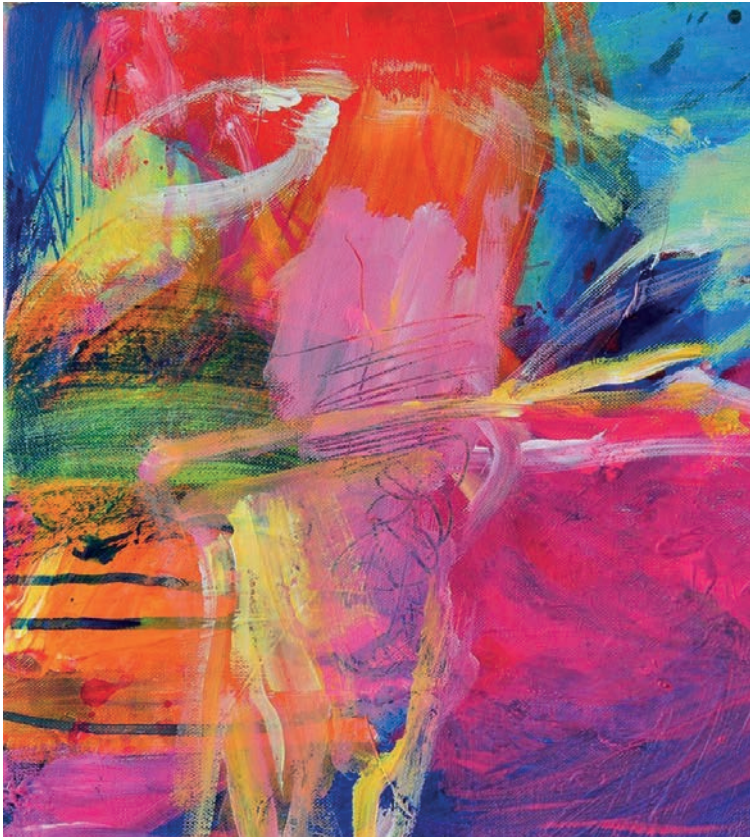

Vol. IV, 2017

The Irish Polish Society Yearbook

Rocznik Towarzystwa Irlandzko-Polskiego, tom IV, 2017

Irish Polish Society

Towarzystwo
Irlandzko - Polskie

The Irish Polish Society Yearbook, vol. IV, 2017

Rocznik Towarzystwa Irlandzko-Polskiego, tom IV, 2017

Edited by: Jarosław Płachecki

Editorial Advisory Panel:

Bożena Cierlik (Peer reviewer)

Wawrzyniec K. Konarski (Peer reviewer)

Jolanta Góral-Półrola (Peer reviewer)

Hanna Dowling (Data yearbook)

Patrick Quigley (Linguistic reviewer)

Mariusz Kamiński (Polish to English translation and linguistic reviewer)

Jason Dolan (Digital photography and reviewing)

Call for papers: *The Irish Polish Society Yearbook* is a refereed journal of the Irish Polish Society. Since its first issue in 2014 it promotes cultural diversity, integration and greater mutual understanding between the Irish and Polish communities. *The Irish Polish Society Yearbook (IPSY)* editorial policy is pluralist and interdisciplinary. The journal is exclusively dedicated to the publication of high-quality academic articles on the history, society, cultural events, arts, economic and political relationships between Poland and Ireland as well as being a record of activities of the Irish Polish Society and other Polish organisations in Ireland. It provides a forum for critical and creative writing for members of the IPS, academics, writers and other authors and organisations that work towards integration between the two communities in Ireland.

All proposals for papers relating to the above areas should be sent to the Editor on e-mail address: plachecki.dublin@gmail.com and should include: the author(s) name, title and affiliation (if any), contact details, paper title and preliminary abstract.

Full papers of no more than 6000 words (including notes and references) should begin with a short abstract of 250-400 words, describing the main thesis and conclusions of the article and finish with a bibliography at the end of the text and a short summary of max. 400 words (which will be translated). The number of notes, references, graphs and tables should be kept to a minimum. References need to be cited in the text (Harvard style) and then listed in the bibliography. The Editor reserves the rights to make any necessary changes in the papers or request the author to do so.

Correspondence to Editor should be addressed to:

Editor of the Irish Polish Society Yearbook,
Polish House, 20 Fitzwilliam Place, Dublin 2, Ireland
e-mail: plachecki.dublin@gmail.com

Supported by:

The Irish Polish Society Yearbook

vol. IV 2017

Rocznik Towarzystwa Irlandzko-Polskiego

tom IV 2017

Edited by:
Jarosław Płachecki

Dublin 2017

The Irish Polish Society Yearbook, vol. IV, 2017

Rocznik Towarzystwa Irlandzko-Polskiego, tom IV, 2017

Editor: Dr Jarosław Płachecki

Peer reviewers: Prof. Wawrzyniec Konarski
Prof. Jolanta Góral-Półrola
Dr Bożena Cierlik

Publisher:

Irish Polish Society

Polish House, 20 Fitzwilliam Place, Dublin 2, Ireland.

E-mail/Web: info@irishpolishsociety.ie

Tel. 087 466 3838

Deposited copies of the IPS Yearbook are accessible at: the British Library, the Bodleian Library at Oxford University, the Cambridge University Library, the National Library of Scotland, the National Library of Wales, the Queen's University Library in Belfast, the National Library of Ireland, Trinity College Dublin Library, University College Dublin Library, the National University of Ireland Galway Library, Maynooth University Library, Dublin City University Library, University College Cork Library, the University of Limerick Library, the National Library of Poland, the Jagiellonian University Library, the Warsaw University Library, the Łódź University Library, the Toruń University Library, the Wrocław University Library, the Gdańsk University Library, the Lublin Catholic University Library, the Opole University Library, the Poznań University Library, the Zielińskis Library of the Płock Scientific Society and the Old Polish University Library in Kielce.

Online version of the IPSY is available from the American database EBSCO
www.ebsco.com

© Copyright by: The Editor/Irish Polish Society, Dublin 2017

ISSN 2009-860X (printed edition)

ISSN 2009-9568 (online edition)

Publishing House of the Institute for Sustainable Technologies – National Research Institute
26-600 Radom, 6/10 Pułaskiego Street, phone (+48 +48) 36 442 41, fax (+48 +48) 36 447 65
e-mail: instytut@itee.radom.pl <http://www.itee.radom.pl>

CONTENTS

Editorial Note	7
Articles	9
• I am a Very Unusual Pole. An Interview with Norman Davies – <i>Patrick Quigley</i>	9
• A Difficult Friendship. Joseph Conrad Korzeniowski and Roger Casement – <i>Paul Taylor</i>	19
• The Polish Consulate-General in Dublin during World War II – <i>Ian Cantwell</i>	49
Polish language section	59
• The Beginnings of Polish and Irish Contemporary Constitutionalism – <i>Maciej Furtas</i>	59
• Subsidiary Bodies in Disputes Between the Employee and the Employer in Irish Labour Law – <i>Bogusława Balska</i>	83
• Irish Members of the Literary Association of the Friends of Poland in London in the Nineteenth Century – <i>Adam Kucharski</i>	109
Reviews	123
• Trail of Hope, the Anders Army, an Odyssey across Three Continents, Osprey Publishing, Oxford, 2015; Norman Davies – <i>Patrick Quigley</i>	123
• Review of The Poles in Ireland/Polacy w Irlandii, ed. Jaroslaw Plachecki, Polish Educational Association, Dublin, 2017 – <i>Patrick Quigley</i>	132

Irish Polish Society Reports & Correspondence 135

- Summary of operations of the Irish Polish Society in the years 2015/2016 – *Edyta Dolan*..... 135
- IPS Commentary on the financial co-operation between the Polish Senate and Polish organisations abroad. Letter from the IPS Chairperson Edyta Dolan (31 March 2016) 141
- Nomination to the Steering Committee of the Polska Éire Festival 2016. Letter from H.E. Ambassador of Poland in Ireland Mr Ryszard Sarkowicz to Joanna Piechota (1 Aug. 2015)..... 142
- Letter of intent to the president of Stowarzyszenie 'Wspólnota Polska' Mr Longin Komołowski (20 Nov. 2016)..... 143

Irish Polish Society Prints & Announcements 145

- Santa Day in the Polish House (6 Dec. 2015) 145
- Workshop on good parenting (6 May 2016)..... 145
- Soo-Jung Ann Piano Recital (8 May 2016) 146
- Peadar de Burca. Stand up comedy (20 May 2016)..... 146
- Prof. Wawrzyniec Konarski in the Polish House (27 May 2016)..... 146
- The IPS Art Exhibition, 16 Sept. (29 Oct. 2016) 147
- Richmond Barracks Polish Walking Tour (24 Sept. 2016) 147
- IPS Art Workshop (15 Oct. 2016) 148
- Concert 'The Voice of Polonia' in the Polish House (20 Nov. 2016)..... 148

SPIS TREŚCI

Od wydawcy	7
Artykuły	9
• Jestem bardzo nietypowym Polakiem. Rozmowa z Normanem Daviesem – <i>Patrick Quigley</i>	9
• Trudna przyjaźń. Józef Konrad Korzeniowski i Roger Casement – <i>Paul Taylor</i>	19
• Polski Konsulat Generalny w Dublinie podczas II wojny światowej – <i>Ian Cantwell</i>	49
Część polskojęzyczna	59
• Początki współczesnego konstytucjonalizmu Polski i Irlandii – <i>Maciej Furtas</i>	59
• Organy pomocnicze w sporach między pracownikiem a pracodawcą w irlandzkim prawie pracy – <i>Bogusława Balska</i>	83
• Irlandzcy członkowie Literackiego Towarzystwa Przyjaciół Polski w Londynie w XIX wieku – <i>Adam Kucharski</i>	109
Recenzje	123
• Trail of Hope, the Anders Army, an Odyssey across Three Continents, Osprey Publishing, Oxford, 2015; Norman Davies – <i>Patrick Quigley</i>	123
• Review of The Poles in Ireland/Polacy w Irlandii, Ed. Jarosław Plachecki, Polish Educational Association, Dublin, 2017 – <i>Patrick Quigley</i>	132

Raporty i korespondencja Towarzystwa Irlandzko-

-Polskiego	135
• Podsumowanie działalności Towarzystwa Irlandzko-Polskiego w roku 2015/2016 – <i>Edyta Dolan</i>	135
• Wnioski dotyczące finansowego wsparcia organizacji polonijnych przez Senat RP. List prezes IPS Edyty Dolan, 31 marca 2016 r.	141
• Nominacje do Rady Programowej ds. Festiwalu Polska Éire 2016. List J.E. Ambasadora RP w Irlandii Ryszarda Sarkowicza do Joanny Piechoty, 1 sierpnia 2015 r.	142
• List intencyjny do prezesa Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” pana Longina Komołowskiego z 20 listopada 2016 r.	143

Anonse i druki Towarzystwa Irlandzko-Polskiego

• Świąty Mikołaj w Domu Polskim, 6 grudnia 2015 r.	145
• Warsztaty dla rodziców, 6 maja 2016 r.....	145
• Recital fortepianowy Soo-Jung Ann , 8 maja 2016 r.....	146
• Występ rozrywkowy Peadara de Burca, 20 maja 2016 r.	146
• Prof. Wawrzyniec Konarski w Domu Polskim, 27 maja 2016 r.....	146
• Plakat Wystawy Artystycznej IPS, 16 września – 29 paźdz. 2016 r.	147
• Polski Dzień w Richmond Barrack, 24 września 2016 r.....	147
• Warsztaty artystyczne IPS , 15 października 2016 r.	148
• Koncert ‘The Voice of Polonia’ w Domu Polskim, 20 listopada 2016 r.	148

EDITORIAL NOTE

This, long expected, fourth Edition of the Irish Polish Society Yearbook (IPSY) is presented to the readers in the new, modified format. Although the annual frame for archiving the events has been retained, the photo collection was amalgamated with the IPS Reports & Correspondence section, giving a new dynamic to the publication and enough space to preserve some important letters and reports. A new IPS Prints & Announcements section has been created and devoted to reproducing the IPS-related printed material, selected documents and posters in full colour, original versions. For the first time it gave us the opportunity to show and preserve unique works of our design artists, mainly Anna Hryniewicz and Jarosław Głowa, who tirelessly help the IPS Committee to advertise and to highlight the Society's special events. Their artistic contribution and talents should never be forgotten. Beautifully designed posters have a very special place in the final chapter of the Yearbook, giving enormous satisfaction and joy to the eyes.

The academic part of the journal combines high quality papers written by both Irish and Polish authors, focusing this year's edition on Irish-Polish relations, legal matters, history and literature. The Articles section opens with Patrick Quigley's exclusive interview with historian Norman Davies entitled *I am a very unusual Pole*. This British-Welsh author, well-known for his contribution to Polish history, gives inside views on his newly published book, *Trail of Hope* and personal opinions on some controversial matters of Polish history and the present. Paul Taylor's article *A difficult friendship. Joseph Conrad Korzeniowski and Roger Casement* – draws a picture of the special relationship between the two great patriots, Polish and Irish, paradoxically both in service of the British monarch. Friendship that started in the heart of Africa had many joys and disappointments, for Casement ended up sentenced to death for high treason, while Conrad's name was immortalised in all encyclopaedias of the world. The history of *The Polish Consulate – General in Dublin during World War II* is documented by Ian Cantwell, grandson of Wacław Tadeusz Dobrzyński, the first Polish diplomat to Ireland. Cantwell brilliantly

unfolds the complicated intricacies of Irish Polish relations in the absence of an actual Polish government during the war. The story is fascinating.

In the Polish Language Section Maciej Furtas, a lecturer of law at the Dublin Campus of the Old Polish University, brings to light some interesting parallels on *The Beginnings of Polish and Irish Contemporary Constitutionalism*. And Bogusława Balska, a specialist and lecturer on management and finance at the Old Polish University, unveils the role of *Subsidiary Bodies in Disputes Between the Employee and the Employer in Irish Labour Law*. The Polish section closes with the article by historian Adam Kucharski, investigating *Irish Members of the Literary Association of the Friends of Poland in London in the Nineteenth Century* and their fight for the Polish question.

The Reviews section is dominated by Patrick Quigley sharing his views on the *Trail of Hope* by Norman Davies and the latest publication on the Polish Diaspora, entitled *The Poles in Ireland: Ten years of the Polish School in Dublin*, written by a group of authors gathered around the Polish Educational Association in Ireland. Some of them are quite young and all very talented.

Finally, I wish to extend my special words of gratitude for the group of academics, writers and reviewers, who worked very hard for the success of all four editions of the Irish Polish Society Yearbook. While the authors have their moment of glory holding a printed copy of their article or book, a team of specialists, often kept in the shadows, contribute to maintaining the highest standards of wording, grammar and universally understandable academic style. Without them, without the IPSY Editorial Advisory Panel, this journal would not exist. I wish to thank our associate collaborators: Hanna Dowling, Patrick Quigley, Ronan Quinn, Niamh Nestor, Agnieszka Jarocho-wicz, Jason Dolan, Mariusz Kamiński and our reviewers: Ronald Hill, Wawrzyniec Konarski, Bryan Fanning, Witold Rakowski, Jolanta Góral-Półrola, Gabriel Doherty and Bożena Cierlik for their support, advice and for their critical comments. I have no doubt that when called, they will stand as one and share their wisdom and knowledge with readers in Ireland, Poland and wherever the printed or online words can reach.

Jarosław PŁACHECKI

ARTICLES

Patrick QUIGLEY

Irish Polish Society
Honorary Treasurer

I am a Very Unusual Pole. An Interview with Norman Davies

Introduction

One autumn evening in 1999 I went for a walk in a city in eastern Poland. It was almost dark when I found myself in a square with a memorial in the centre. It was a sculpture with fittings for an eternal flame, but no gas burned in the jets. On the dust-covered plaque I could make out the names Anders and Sikorski and gleaned they were Polish generals in World War Two. The forlorn memorial appeared to point to the end of a story that was tragic, strange and glorious, fading into oblivion.

The names stuck in my mind when I returned to Ireland and searched for information. The Internet was still in its infancy, but there was material on General Sikorski, wartime leader of the Polish Government in exile. There was less on General Władysław Anders, but over time I uncovered the story of the deportation of nearly two million Polish people to the Soviet Union during World War Two and the epic departure of those who became known as the Anders Army. It was a story of incredible suffering, tragic beyond belief, shot through with remarkable resilience, endurance and heroism. There were children of survivors in Dublin who regretted not asking more questions when their parents were alive. I asked them why most people knew nothing about this dramatic story. They would shrug and suggest there were many reasons why the Polish ordeal

was unknown. The deportation and liberation were obscured by the tumultuous events of the war. Later the story obstructed the narrative of the noble Allied struggle against Nazism: the victorious powers wanted the world to forget that they betrayed Poland. The Holocaust, a neglected topic for years, had come to be viewed as an enormous human tragedy overshadowing all others. A critical factor was that many survivors lived outside Poland and eschewed publicity which could result in persecution for relatives in the country.

Since the fall of communism in Poland the trickle of memoirs has become a flood of books covering all aspects from the deportations of 1939–1941 to the post-war settlement of survivors. And now for the first time we have the complete story between the covers of a huge tome of six hundred pages. Norman Davies, the prolific author of the standard history of Poland, *God's Playground, Europe: a History*, and many other books has produced his most personal and moving work in *Trail of Hope, the Anders Army, an Odyssey across Three Continents*, one of the most amazing stories of World War Two.

Interview: Despite a bout of ill-health, Norman Davies recently agreed to a short telephone interview with IPSY on the background to the book.

Patrick Quigley: Thank you very much for taking time to talk to us. When he awarded you Polish citizenship in 2014, President Komorowski said you were an unusual Pole.

Norman Davies: (laughs): I suppose I am a very unusual Pole. I'm also English and have Welsh ancestry. I believe we all have a mixed heritage.

PQ: Just like the Irish – we've inherited traits from Celts, Vikings, Normans etc. Now we have Poles in the mix. You've written a lot about Poland, but how did you come to write this book?

ND: The survivor stories had been coming out in dribs and drabs over the past 60 years, but they were limited by personal experience. And then they tended to concentrate on aspects of the

story like the early period of exile in the Soviet Union or the Italian campaign. I wanted to tell the complete story.

PQ: *Trail of Hope* appears to be the most personal of your books. You include yourself in the narrative as you visit the places associated with the exiles, engage with survivors and descendants; you feature in many of the photographs. Was it a moving experience for you?

ND: Yes, it was. I'd known some of the survivors for over 50 years in Oxford and read their accounts, but to visit the places made it all more immediate.

PQ: Did you find that some survivors didn't want to talk about their experiences because they were too traumatic?

ND: Well you don't meet the ones who won't talk. But the ones who did were very informative. One was Zosia Litewska who taught Polish to my son. The people who survived were very tough; they had to be – about half of those deported perished in the Soviet Union.

PQ: Are many survivors still alive?

ND: There is a nursing home, Ilford Park, in Devon with a dozen or so people associated with the army. I think, as a Polish speaker, I had an advantage over some English journalist in getting them to talk to me. Then there are children and grandchildren who are very eager to record the full story. I know a man in England whose father created a false identity after the war. He was born in a part of pre-war Poland annexed by the Soviet Union. The NKVD insisted people in the region were citizens of the USSR so he took a different name and never told anybody. His son was going through papers in the attic and discovered his father was somebody different from the person he claimed to be.

PQ: It's amazing. We can barely imagine the things people from that time had to endure. I thought the photographs along the trail were very effective in showing the many different and exotic places the people passed through and made a strong connection between the present and the past.

ND: I was accompanied by Janusz Rosikon, a marvellous photographer. I worked with him on an album of Polish history based on philately and postal history, *To and From*. We had to make

the Anders journey in four or five segments – Russia, Iran, Palestine and Italy. It would have taken years to trace the entire journey.

PQ: In the book you say your usual London publisher did not want to publish *Trail of Hope*. Do you think it was for political reasons?

ND: No, they just didn't understand what I wanted to do. I was aware of a wealth of visual material and after the experience of *To and From* I thought the album format would be perfect, but they didn't do that kind of book.

PQ: The illustrated book is much more popular in Poland – the way they merge image and text. Beautiful books we rarely see here...

ND: Osprey Publishing specialize in illustrated books on historical subjects and did a superb job.

PQ: There seems to be a degree of resistance to the story of the Anders Army in the Western media and academia. Most people aren't aware of it. How would you account for this?

ND: There's a degree of academic small-mindedness and entrenched opinion in England especially, that WW2 was mainly about the Battle of Britain and D-Day. If they look east it's all about the Russians; the experience of the smaller nations doesn't feature.

PQ: They don't appear on the radar. Were you satisfied with the reception of the book?

ND: Very much. It was very well received among the survivors. I haven't had a chance to check on sales in Israel. It's been a long struggle to get the Israeli state to recognize the position of Israelites who travelled with Anders. It took the Israeli Supreme Court 60 years to recommend compensation for the Children of Tehran, about 1,000 Jewish orphans Anders brought from the Soviet Union. They have the impression that Jews were only persecuted by the Nazis; the sufferings of Jews under the Soviets somehow didn't count.

PQ: Maybe there should be a special name for the exodus or a memorial day.

ND: I agree. Maybe it could make a good film.

PQ: Yes, there was a Polish film, *Syberiada Polska*, a few years ago and a film of *The Long Walk*, but again these only told

part of the story. It's amazing there's hardly anything about General Anders – he was a remarkable man of great charisma, but he was much more than a military leader – he had depth and strong character.

ND: He was similar to Pilsudski, born outside of what is now Poland. He served in the Tsar's Imperial Guard where he met Zhukov, also Dzerzhinsky and Rokossowski, who stayed with the Soviets. He was born a Presbyterian, but converted to Catholicism in Uzbekistan to be closer to his soldiers.

PQ: It sounds like Countess Markievicz who converted to Catholicism, the religion of the majority of the Irish, after the 1916 Rising.

ND: I think the Communist government were afraid Anders would invade Poland after the war. He had this enormous army in Italy and might have moved north, but the British wouldn't have allowed him.

PQ: He sounds perfect for a drama or a documentary.

ND: Especially when he was in Italy. The Communist government in Poland allowed his wife and daughter out of the country to join him. At that stage he had met Renata Bogdanska who would become his second wife; it must have been a very difficult time.

PQ: They sent his wife to Italy as a distraction to stop him invading Poland?

ND: (laughs): It's speculation of course. You see the situation during the war was very, very confused. People went off to war in September 1939 and never saw their families again. Anders and his wife were living separate lives. The first wife eventually moved to Canada and they got a divorce, however he managed that.

PQ: It's a great story and highlights the absence of a full biography of Anders in English. Did you ever think of writing one?

ND: I'm not sure I have all the materials to hand and I have a backlog of commissions. I know both his daughters; Anna Maria is part of the present Polish government, but I'm not sure what her father would think of that.

PQ: One final question. I've read that your approach to writing is to explore history as "a moral lesson". What do you think the story of Anders Army has to teach us?

ND: There are many lessons, but I'd like it to remind Polish people of their multi-ethnic heritage. They've grown up in a mono-ethnic Poland and this can result in a narrow view of the world. The people in Anders Army included Poles, Jews, Belarussians and Ukrainians – all with different religious and political beliefs. That sharing of nationality and belief was always a feature of Polish life, especially in the borderland, the Kresy. So much was destroyed during and after the Second World War and that heritage can be easily forgotten.

PQ: You mean the redrawing of borders and population transfers?

ND: The Communists achieved what the right-wing nationalists wanted – a mono-ethnic state. My book tries to remind people of the variety of Polish heritage and history.

PQ: You've written a wonderful and memorable book which enhances our faith in the ability of human nature to overcome terrible odds. Thank you for talking to us.

Norman Davies is a respected modern historian whose books have a wide general readership. He was born on 8 June 1939, a few months before the beginning of World War 2, a subject of many of his books. He was awarded a BA in History from Oxford University in 1962, but it was a period of study in Krakow at the Jagiellonian University, where he was awarded his PhD in 1968, that led to a fascination with Poland and its neighbours. He made friends with Polish people in England and recorded their history in *The Formation of the Polish Community in Great Britain, 1939-50* (1989). His first history to attract widespread public attention was *White Eagle, Red Star: the Polish Soviet War of 1919-20* in 1972. He recognized there was no standard history of Poland in English and produced the monumental two-volume history, *God's Playground* in 1981, which could only be published in Poland after the fall of communism. *God's Playground* became a popular work in Poland

where Davies was seen as an impartial voice, a corrective to the many partisan histories. He published a shorter version of Polish history: *Heart of Europe* (1984 & 2001). *Europe, a History* (1996) examined the entire history of the continent as a continuous narrative. In this and later books he experimented with differing ways of conveying information, using boxed mini-essays and witness accounts to give a complex picture of events. *The Isles, a History* (1999) studied the interconnections between the different units that comprise Ireland and the British Isles.

Throughout his career he has returned to Polish history with a study of Wroclaw, *Microcosm: Portrait of a Central European City* (2002) (with Roger Moorhouse) published in English, Polish, German, Czech and Italian. The Warsaw Uprising was the subject of *Rising '44: the battle for Warsaw* (2004) while *Europe, East and West: a collection of essays on European History* was published in 2006, the same year as *Europe at War 1939-45, No Simple Victory*. His work shows a variety of interests with *Vanished Kingdoms: The History of Half-Forgotten Europe* (2011) on countries that have disappeared from the political, but not the mental maps, of Europe. Now in his 70s he continues to experiment with different formats: *To and From: Modern Poland: A Journey Through Postal History* (2008), published in Poland by the Rosikon Press, presents Polish history in beautifully illustrated volumes of postcards and postage stamps. He uses this method in *Trail of Hope, the story of the Anders Army* (2015) from Rosikon Press/Osprey Publishing, the first full account of the epic story of the Anders Army. Norman Davies' most recent book is *Beneath Another Sky: A Journey into Global History*, Allen Lane, 2017. He has taught in many international universities and received many awards, including Poland's *Order of the White Eagle* and Polish citizenship. Norman Davies has been interested in the story of Anders Army for many years. Some of his Polish friends in the UK were survivors who told him of their experiences in the Soviet Union in the early 1940s and their epic journey across three continents. He read the books published in the West during the Cold War years and many more that followed the fall of communism in 1989. They all told the story from the participant's viewpoints and

he decided to write the full story in one volume. His experience with Rosikon Press on a book of Polish postal history gave him a template for the richly-illustrated volume that became *Trail of Hope*. In 2013–2015 he travelled to some of the places through which the Polish exodus passed. He hopes the book will be a reminder to Polish people of the rich and varied heritage of Poland – many in Anders Army were from the Kresy and included Poles, Jews, Ukrainians, Belarussians and Lithuanians.

Dublin – Oxford, 18 February 2017.

Norman Davies jest szanowanym współczesnym historykiem, którego książki znajdują szerokie grono czytelników. Urodził się 8 czerwca 1939, kilka miesięcy przed wybuchem II wojny światowej, która stała się tematem wielu jego książek. W 1962 roku ukończył historię z tytułem licencjata na Uniwersytecie w Oxfordzie, ale to właśnie podczas studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, gdzie obronił doktorat w 1968 roku, zafascynował się Polską i jej sąsiednimi krajami. Zaprzyjaźnił się z Polakami mieszkającymi w Anglii i napisał ich historię w „*The Formation of the Polish Community in Great Britain, 1939–1950*” (1989). Jego pierwsza książka historyczna, która spotkała się z dużym zainteresowaniem czytelników, powstała w 1972 roku i nosiła tytuł „*White Eagle, Red Star: the Polish Soviet War of 1919–1920*”. Kiedy Davies dostrzegł brak standardowego opracowania historii Polski, podjął się napisania monumentalnej dwutomowej historii, którą opublikował w 1981 roku pod tytułem „*God’s Playground*”. Dzieło to zostało wydane w Polsce dopiero po upadku komunizmu. „*God’s Playground*” zyskało popularność w Polsce, a samego autora postrzegano jako bezstronny głos prostujący liczne nieobiektywne historie. Krótszą wersję historii Polski wydał pod tytułem „*Heart of Europe* (1984 i 2001)”. W „*Europe, a History*” (1996) autor opisuje całą historię kontynentu europejskiego, stosując ciągłą narrację. W książce tej oraz późniejszych pracach eksperymentuje z różnymi sposobami przekazywania informacji, wykorzystując wyodrębnione graficznie krótkie opowiadania oraz relacje świadków w celu ukazania złożonego obrazu wydarzeń.

W „The Isles, a History” (1999) bada wzajemne relacje między różnymi elementami tworzącymi Irlandię i Wyspy Brytyjskie.

Przez cały czas swojej kariery powraca do historii Polski. Studium Wrocławia pt. „Microcosm: Portrait of a Central European City” (2002) wydał (wraz z Rogerem Moorhouse) w języku angielskim, polskim, niemieckim, czeskim i włoskim. Powstanie warszawskie stało się tematem „Rising ‘44: the battle for Warsaw” (2004). Książka „Europe, East and West: a collection of essays on European History” pojawiła się w 2006 roku, czyli w tym samym roku co „Europe at War 1939–1945, No Simple Victory”. W pracy „Vanished Kingdoms: The History of Half-Forgotten Europe” (2011) swoje zainteresowania kieruje w stronę krajów, które zniknęły z politycznej, ale nie mentalnej mapy Europy. Mając dziś ponad 70 lat, nadal eksperymentuje z różnymi formatami: „To and From: Modern Poland: A Journey Through Postal History” (2008) wydana w Polsce nakładem Rosikon Press przedstawia historię Polski w postaci licznych pięknie ilustrowanych kartek pocztowych i znaczków. Metodę tę stosuje też w „Trail of Hope, the story of the Anders Army” (2015) wydanej przez Rosikon Press/Osprey Publishing. Książka jest pierwszym pełnym opisem dziejów armii generała Andersa. Jego najnowsza książka „Native Lands: a Journey into Global History and Memory”, wydana przez Penguin Books w 2017 roku, powstała w oparciu o podróże autora po świecie. Prowadził wykłady na wielu międzynarodowych uniwersytetach i otrzymywał liczne nagrody i odznaczenia, na przykład uhonorowany został Orderem Orła Białego.

Norman Davies od wielu lat interesuje się historią armii generała Andersa. Wśród znajomych Polaków mieszkających w Zjednoczonym Królestwie było wielu żołnierzy, którzy opowiadali mu o swoich przeżyciach w Związku Radzieckim na początku lat 40. i bohaterskich czynach dokonanych na trzech kontynentach. Davies czytał książki wydawane na Zachodzie w okresie zimnej wojny oraz wiele innych, które pojawiły się po upadku komunizmu w 1989 roku. Wszystkie te opracowania opisywały wydarzenia z perspektywy naocznego obserwatora, więc Davies postanowił napisać pełną historię w jednym tomie. Doświadczenie zdobyte w trakcie pracy

nad książką o historii Poczty Polskiej, wydanej przez Rosikon Press, wykorzystał do stworzenia bogato ilustrowanego tomu, który opublikował pod tytułem „Trail of Hope”. W latach 2013–2015 podróżował do miejsc charakterystycznych dla polskiego exodusu. Davies ma nadzieję, że książka będzie przypominać Polakom o bogatym i różnorodnym dziedzictwie ich kraju – wielu żołnierzy walczących w armii Andersa pochodziło z Kresów Wschodnich. Byli wśród nich Polacy, Żydzi, Ukraińcy, Białorusini i Litwini.

Paul TAYLOR

A Difficult Friendship. Joseph Conrad Korzeniowski and Roger Casement

Abstract: The friendship between Roger Casement (1864–1916), Irish humanitarian and patriot, and Joseph Conrad (originally Józef Konrad Korzeniowski (1857–1924), Anglo-Polish novelist, began in 1890 in the Congo and continued intermittently until 1911. This article compares and contrasts the two men, noting that, in spite of their very different backgrounds (Ireland and Ukraine) there are similarities between their early lives (both lost their parents as children, both left their homelands for careers in distant parts of the European colonial world of their time). When they met, at Matadi in the Congo in 1890, Conrad found Casement a good companion who had several more years' experience of Africa than he had. Later Casement's investigations and his report on the misrule of the Congo by King Leopold II made him famous and an interesting correspondence ensued. Casement also visited Conrad at his house in Kent in 1903. As a result of Casement's influence, the normally apolitical Conrad was briefly committed to the cause of Congo reform, as he was to espouse the cause of Polish independence in 1914–1916, inspired by the ideas of Józef Retinger (1888–1960).

Later, the two drifted apart and Casement became more and more committed to the cause of Irish nationalism, which led him to seek help for the Irish cause in Germany. Some parallels with similar events during World War I are noted, and possible reasons for Conrad's lack of sympathy with Casement's actions are suggested. These include the role played by Conrad's father Apollo (1820–1869) in events leading up to the January Insurrection of 1863 and the influence on Conrad of his uncle Tadeusz Bobrowski (1829–1894). Casement, despite his humanitarian record, was condemned to death for treason. Conrad refused to sign a petition for the Irishman's sentence to be commuted. He also minimised his contacts with Casement. Conrad's background and his attitude towards his adopted country, Great Britain, are cited among possible reasons for this attitude. Both, however, in different ways, played an important role in exposing the truth about a great historical injustice.

Keywords: Joseph Conrad Korzeniowski, Polish independence, Irish nationalism, Roger Casement.

Introduction

In early 1849, Europe's brief 'springtime of peoples' seemed doomed. In Hungary, a Russian invasion had forced Lajos Kossuth and his companions to abandon Budapest and seek refuge in Turkish territory. At any moment they feared the Turks would extradite them to certain death. Their only chance lay in an appeal to the British Foreign Secretary, Lord Palmerston, a friend of the European liberals and a patron of Turkey. But who could transmit their letter to London? At this point a young British officer arrived from India to assist Kossuth and his friends. He promised to carry their message to Lord Palmerston. This providential intervention was successful: the officer carried out his mission and the Hungarian rebels' lives were saved. The officer who carried out this daring stroke was Captain Roger Casement (1819–1877), a man who combined an eccentric interest in Hindu mysticism with a commitment to liberal causes. He later offered his services to Gambetta, the French republican leader during the war of 1870–1871. More pertinently to the subject of this article, he was suspected of being sympathetic to the Fenian revolutionaries in his native Ireland.

Two Families

In Autumn 1861, Polish rebels who were organising an uprising against Russian rule found their plans disrupted by a sudden government swoop and the arrest of a number of their leaders. Among those taken and subsequently exiled to Russia was Apollo Korzeniowski (1820–1869), his wife Ewa, née Bobrowska (1832–1865) and their son Józef Konrad (1857–1924). This time there was no providential intervention by a gallant foreign officer and both Apollo and Ewa were doomed to illness and death as a result of their exile.

There are other curious parallels between the lives of Apollo and Ewa Korzeniowski's only son and of Roger, youngest child of Roger Casement Senior and of Anne Jephson. Ewa Korzeniowska died in 1865, when her son was seven years old. Her husband died

four years later, in 1869. Similarly, Roger Casement Junior (1864–1916) lost his mother in 1873, when he was nine and his father (as a result of an attempt at jumping the Grand Canal on horseback, apparently) when he was thirteen, an interval of four years in both cases. Young Korzeniowski had several guardians, but was most influenced by his uncle Tadeusz Bobrowski (1829–1894). Roger and his three siblings, his sister Agnes or Nina and his brothers Charles and Tom, were wards of their uncle John, who owned a large house at Magherintemple, Co. Antrim. Between 1865 and 1874, when he left for France, young Józef Korzeniowski lived at Lemberg (Lwow / Lviv) and at Krakow in Galicia (Austrian Poland).

Casement grew up admiring the scenery of the Antrim Glens, Rathlin Island and Dunluce Castle and writing poems about them. He was scathing about the education he received at Ballymena Diocesan High School: 'I was taught nothing about Ireland in Ballymena school – I don't think the word was mentioned in a single class of the school' (O'Siochán, 2004: 12). Despite this, he researched the 1798 rebellion in neighbouring Co. Down as well as various other episodes of Irish history. Young Korzeniowski for his part seems to have had few literary ambitions in his youth, and was apparently apolitical, perhaps due to the influence of his uncle Tadeusz, attacked as an 'appeaser' because of his opposition to the January Insurrection. In 1874, at sixteen, young Korzeniowski left Krakow for Marseille, where he began a career as a sailor, first on French (1874–1878) and then on British ships. His sea career ended in 1895, by which time he had attained the rank of master (captain) in the British merchant service. In 1880 Casement left school (at sixteen, the same age that Korzeniowski had left Krakow). His aunt's husband, who lived in Liverpool, found him a job as a purser on the Elder Dempster shipping line, sailing between Liverpool and West Africa. Both young men, at a similar age, set off to find a place amid the busy commerce of a Europe bent on colonial expansion. Korzeniowski's early voyages were in French vessels to the West Indies. His experience of the Dutch East Indies and Australia began about 1880. His 'eastern' experiences were to be celebrated in several novels, beginning with *Almayer's Folly*, the partly written

manuscript of which accompanied him on his Congo journey. Already Joseph Conrad the English writer was beginning to emerge from the chrysalis of Józef Korzeniowski the Polish seaman. The ability to write well was also to transform young Scodgie Casement's destiny, ultimately with tragic results.

Africa

Between 1882, the year of Korzeniowski's first voyage to the East, and 1890, his Congo journey, the Polish seaman who went by various aliases and nicknames ('the Russian Count', 'de' Korzeniowski etc.) made some seven journeys, several of which he was to immortalise in novels and stories. In 1883, Casement left the Elder Dempster line and after a spell on the *Bonny*, a West African trading vessel, he found work in the recently created Congo Free State. In 1884 a large international conference was convened in Berlin to decide the future of Africa. Only a few tentative colonial enclaves existed around the coasts of the continent at that time, though explorers like Mungo Park and David Livingstone had widely explored its interior, trade and religion being their official motivations for doing so. The Berlin Congress took a high line on its civilising mission, but there were no Africans present at its sessions and the real aims of the European powers were soon clear. Despite all their noble phraseology, the colonial powers looked upon their African possessions, present and future, as little more than a source of raw material for their expanding economies. The well-being of the indigenous population was at best a secondary concern.

Nowhere was this more evident than in the vast Congo Free State (C.F.S.), administered as a personal fiefdom by the Belgian King Leopold II (1835–1909). Leopold was a master of what we would now term public relations and was able to project an image of philanthropy and benevolence which served his régime well:

'To bring civilisation to the only part of the globe where it has not yet penetrated, to pierce the darkness which envelops entire populations is, I dare say, a crusade worthy of this age of progress' (Najder, 1983: 123).

Under the firm but paternal care of European rulers, the Africans were to be taught to work for the benefit of their masters and, ultimately, for their own betterment. The black man, reported the Belgian official Léon Rom in his book *La Race Noire*:

'has no idea of time and, questioned on that subject by a European official, he generally responds with something stupid. The product of a mindless state, his feelings are coarse, his passions rough, his instincts brutish and, in addition, he is proud and vain' (Hochschild, 1999: 148).

Captain Rom, the intellectual official who penned these lines, would celebrate his superiority over the 'black race' by decorating the fence around his house at Stanley Falls (now Kisangani) with twenty-eight skulls of dead natives. Rom has been cited as a likely original for Mr Kurtz. First ivory, then rubber were sought in large quantities by European traders and the population was effectively enslaved in order to extract as much of it as quickly as possible. In 1884, the year of the Berlin Congress, Casement was employed by the Congo International Association, a body with high-sounding aims but wholly under the control of King Leopold. It was as an employee of this apparently innocuous organisation that Casement first saw the Congo, a country which was to dominate his life for twenty years to come. Two years later, still very much under the influence of his early reading and anxious to see the interior of what was still the 'dark continent', he transferred to the American Sanford expedition. Rapids on the lower Congo prevented seagoing vessels from steaming upriver, so their ship, the *Florida*, had to be transported in pieces by native bearers and reassembled at Stanley Pool (later Léopoldville, now Kinshasa). Casement was put in charge of this phase of the expedition, but no sooner was the ship assembled at Stanley Pool than it was confiscated by H.M. Stanley himself to help with a project of his own, the rescue of Emin Pasha from the clutches of the Mahdi (notorious for having murdered General Gordon at Khartoum in 1885).

Casement had already had six years' acquaintance with the Congo when, at Matadi in April 1890, he met Captain Józef Konrad Korzeniowski, just arrived from Bordeaux by steamer and due to

join the next foot convoy on the 200-mile journey to Stanley Pool. What had attracted Korzeniowski to Africa? In the first place he seems to have been impressed by Leopold's propaganda about the vast financial possibilities for Europeans in Central Africa. His sea life had often been interrupted by illness, accidents and quarrels with his superiors. He had frequently found himself 'beached' (unemployed) and at times had to accept any work which was available. His early training had been in sail and he remained sentimentally loyal to sailing ships, which were being replaced by steam except in the most remote and least commercially important regions. Also, Korzeniowski appears to have believed he was fated to go to Central Africa:

'When nine or ten years old or thereabouts ... while looking at the map of Africa of the time and putting my finger on the blank space then representing the unsolved mystery of the continent, I said to myself 'when I grow up I will go there' (Meyers, 1991: 92).

Of course, we know that Korzeniowski / Conrad tended to embroider and even invent details about his early life. If there is any truth in this account, the map incident must have occurred in 1867 or 1868, more than twenty years before his voyage to Africa. After a laughably superficial interview in Brussels, Korzeniowski embarked on the *Ville de Maceio*, disembarking at Boma, near the mouth of the Congo. Even on the voyage he seems to have been having second thoughts about the assignment. In a diary he kept at this time he wrote:

'I feel considerably in doubt about the future. Think just now that my life among the people (white) around here cannot be very comfortable. Intend avoiding acquaintances as much as possible' (Sherry, 1971: 33).

In a letter to Karol Zagórski, his cousin, Korzeniowski discusses the high failure rate among the expatriates: '60 per cent of the Company's employés return to Europe before they have completed six months' service. Fever and dysentery – people sent home

so they don't die in the Congo and spoil the statistics, which are excellent' (Karl, 1979: 284). At his 'interview' he was asked by a company doctor if there was any madness in his family, and on being assured that there was none, the doctor simply muttered 'du calme, du calme, adieu' (Karl 1979: 283). The white people among whom he would have to work were at a lower cultural level than he was; their interest lay wholly in making money. Little wonder that the fastidious Korzeniowski found his colleagues unappealing. Of Matadi, he reports that

'a prominent characteristic of the social life here; people speaking ill of each other' (Sherry, 1971: 33).

But it was at Matadi, in April 1890, that the diary expresses a rare moment of pleasure and relief:

'Made the acquaintance of Mr Roger Casement which I would consider a great pleasure under any circumstances and now it becomes a positive piece of luck. Thinks, speaks well, most intelligent and very sympathetic' (Mitchell, 2003: 22).

Friends

Korzeniowski and Casement were to spend three weeks together at Matadi, while the former awaited the cross-country march he was to make to Stanley Pool. Casement was engaged in recruiting labour for a projected railway between Matadi and the upper river. He did not believe that the project would be a success, and even refused to travel by it when it was opened. He thought that there would never be enough revenue from passengers or freight to make a profit. His scepticism may be reflected in the description of the chaotic railway works in *Heart of Darkness*:

'I came across a boiler wallowing in the grass, then found a path leading up the hill. It turned aside for the boulders, and also for an undersized railway truck lying there on its back with its wheels in the air. One was off. The thing looked as dead as the carcass of some

animal. I came across more pieces of decaying machinery, a stack of rusty nails' (p. 43).

Korzeniowski / Conrad would describe in a letter written in May 1916 to his American patron, John Quinn, how he had accompanied Casement 'on short expeditions to hold 'palavers' with neighbouring village chiefs' (Letters, V.5: 517). In a 1904 letter to James Cunningham Graham, Korzeniowski / Conrad describes the Irish adventurer (for that is what Casement essentially was at this time) as

'A limpid personality. There is a touch of the conquistador about him too, for I've seen him set off into an unspeakable wilderness swinging a crookhandled stick for all weapons, with two bull-dogs at his heels and a Loanda boy carrying a bundle for all company' (Letters, V.3: 101).

He goes on to say that he had seen Casement emerge a few months later, 'a little leaner, a little browner ... as though he had been for a stroll in the park'. However, while he might have seen Casement set off on an expedition into the bush, he had already set off on his own journey upriver by the time Casement returned. The description of Casement's return may have been hearsay or the product of Korzeniowski / Conrad's imagination. Where others do agree, however, with him is about Casement's personality. A colleague from Africa remembered 'his voice, which was very musical'. 'Casement doesn't talk to you,' said another acquaintance, 'he purrs at you' (Hochschild, 1999: 127).

Count Richard Coudenhove, an Austrian nobleman, said of him:

'I have met very few men during my whole life who had such an exceptional personality. He possesses an absolutely genuine though a somewhat exaggerated idealism: nothing whatsoever will stop him assisting the weaker against the strong because he simply could (sic) not help it' (O'Siochán, 2004: 86).

Apart from a tendency to priggishness, which René McColl, in his 1956 study, seizes on and amplifies, Casement seems to have

favourably impressed nearly everyone he met. How then do we explain the torrent of vituperation which descended on him at the time of his arrest and trial in 1916? The obvious reason for this is that he had betrayed the nation he had served, had adhered to the enemies of the King who had honoured him and, in a famous phrase, now had to pay the forfeit.

Inevitably, at this point the question of Casement's homosexuality must be raised, even though it is not the main theme of this article. No one who knew him in his youth, in the Congo or even later, makes any allusion to Casement's sexuality. It does not seem to have concerned anyone at this time. Casement got on well with women and had a number of women friends, notably the historian Alice Stopford Green (1847–1929) and his relations with male friends seem to have been unexceptional in character. Certainly Korzeniowski / Conrad, who had or was to have several homosexual friends and acquaintances (Norman Douglas, André Gide and Hugh Walpole among them) seems to have shown no awareness of Casement's sexual orientation. It is Conrad himself who seems to point us in that direction, for example with a poem only published after his death:

I sought by love alone to go
Where God had writ an awful 'no'

...

I only know I cannot die
And leave this love God made, not I (Hochschild, 1999: 199).

When Sir Hector Macdonald, a highly decorated army officer, killed himself rather than be court martialled for homosexuality, Casement seems to have been very upset, even though his thoughts, in April 1903, must have been mainly about the Congo to which he had just returned and on the challenges of the report he had agreed to prepare. 'News of Sir Hector McDonald's suicide in Paris!' Casement noted at the time. 'The reasons given are pitifully sad. The most distressing thing this surely of its kind' (Hochschild, 1999: 199).

While at Banana at the mouth of the Congo River he had found himself sleepless due to his feelings about the McDonald affair. It is

reasonable to wonder why Casement felt so strongly about the death of a man he did not know personally. Homosexuality was at the time illegal (in Britain until 1967, in Ireland until 1993) and regarded as a loathsome vice. Anyone affected by it had to tread very carefully, especially a man like Casement who, from 1904 onward, was a public figure with many enemies. All the more inexplicable, then, why his writing, particularly in the 1911 diary, should have been so indiscreet. His defenders claimed that Casement had got hold of the journal of a Peruvian slave driver named Armando Normand and that parts of this had been intercalated into Casement's own (innocuous) diary after his arrest. Against this there is evidence that Normand was heterosexual. Certainly the behaviour of the British authorities, first by circulating the diaries among an élite group and then refusing to confirm or deny their existence for some forty years, was guaranteed to arouse suspicions as to their provenance.

However, against this we have the testimony of Casement's defence counsel, in a 1954 interview with René McColl, to the effect that Casement 'gloried' in his homosexuality, 'saying that many of the great men in history had been of that persuasion' (McColl, 1956: 224). Casement left his friend F.T. Biggar a tin box containing a diary and letters. After his friend's execution, Biggar opened the box and read and destroyed the contents. Would he have done this if there was nothing objectionable (by 1916 standards) in them? Similarly, during the Anglo-Irish Treaty negotiations in 1921, Lord Birkenhead who, as F.E. (Galloper) Smith, had prosecuted Casement, showed Michael Collins the diaries. Collins knew Casement's handwriting and pronounced them genuine (O'Siochán, 2004: 480). The so-called 'black diaries' were only retrieved from Casement's London flat after his arrest. There does not seem to have been enough time for the complex task of creating a credible forgery (either by intercalating 'indecent' material in a genuine Casement diary or by fabricating a new diary out of a mixture of real and invented material). The 'forgery theory', based largely on books written by Roger McHugh and H.O. Mackey, was widely accepted in Irish nationalist circles until quite recently, and, indeed, the unscrupulous use the British government made of the diaries and their unavailability until

1957 gives colour to these theories. The diaries controversy did, however, have the effect of reducing Casement's reputation below that of the other 1916 leaders in a very prudish and sexually conservative Ireland after independence. The issue of Casement's sexual orientation matters here only insofar as it may or may not have a bearing on Conrad's attitude towards him at the time of the Irishman's appeal against the death sentence. Certainly at the time Korzeniowski / Conrad and Casement shared quarters at Matadi there was no hint of this. As we have said, their acquaintance at this time was short, but constructive and pleasant. Both men seem to have shared a genuine sympathy for the indigenous population and a distrust of the altruistic charade of the European authorities. The Africans, remarked Korzeniowski, when he saw them navigating small boats through the surf along the African coast, had 'bone, muscle, a wild vitality, an immense energy of movement that was as natural and true as the surf along the coast...' (Karl, 1979: 285). Rather similar sympathies were expressed by Casement about the Mohicans and other Indian tribes which used to inhabit upstate New York, through which Casement was travelling in 1914:

'Poor Indians, you had life – your white destroyers only possess things. That is the vital distinction I take it between the 'savage' and the civilised man. The savage is – the white man has ... From the purely human point of view the savage has the happier and purer life – doubtless the civilised toiler makes the greater world' (Mitchell, 2003: 89).

Both statements seem a little patronising to modern eyes. Advances in anthropology and sociology have made us more aware of how sophisticated a tribal society must be in order to fit into the small ecological niche which is available to it. There is an element of elegiac Rousseauism about both descriptions. Yet it is only necessary to compare them with Capt. Léon Rom's statement, quoted earlier, to see how far they both had come from the colonial mindset. For both men, the Congo marked a turning point. Korzeniowski, as already noted, was beginning to evolve into Conrad. In a letter to Edward Garnett, the novelist states that 'before the Congo I had not a thought in my head' (Knowles & Moore, 2000: 70). This is something of

an exaggeration – we have an extensive correspondence in Polish between Korzeniowski and his uncle starting in the mid-1870s – but it shows that for the emergent Conrad, life after the Congo had taken on considerable moral freight. Casement, who was politically the more developed of the two at this time, saw his work in the Congo as the culmination of a process. In 1907, while posted in Santos (Brazil), he wrote to Alice Stepford Green about his ‘conversion’ during and after the Boer War (1899–1902):

‘I was on the high road to being a regular Imperialist Jingo ... Well, the war gave me qualms at the end – the concentration camps bigger ones – finally when up in those lonely Congo forests where I found Leopold – I found also myself – the incorrigible Irishman’ (Mitchell, 2003: 41).

His struggle against Leopold, according to this would lead ineluctably to his Irish and (later) his revolutionary commitment. The result of Korzeniowski / Conrad’s experience of the Congo, on the other hand, could be summed up in one word: disillusionment. At Stanley Falls (Kisangani), the Inner Station of *Heart of Darkness*, he found his childhood ambition realised, but in what a way!

‘I said to myself with awe, this is the very spot of my boyish boast. What an end to the idealised realities of a boy’s daydreams!’ (Hochschild, 1999: 141).

It is this atmosphere of progressive disillusionment which, distilled into fiction, produced *Heart of Darkness* and, indirectly, much of the novelist’s future output. Both Casement and Korzeniowski / Conrad, in their very different ways, can be said to have ‘found’ themselves in the Congo. Korzeniowski returned, a sick man (he suffered from attacks of fever at various times in later life, all traceable to his African experiences). Casement meanwhile spent several more years in Africa, in Nigeria (1892–1895) and at Laurencio Marques (now Maputo) in 1896–1898. Physically, it seems, he was more suited to the climate. Mary Kingsley later said of Korzeniowski / Conrad:

'Conrad's type was not suited for the Congo. Better equipped would be an energetic, spare, nervous but light-hearted creature, capable of enjoying what there may be to enjoy and incapable of dwelling on discomforts or worries' (Stape, 2007: 62).

She might have been describing Casement, at least as he was in the 1890s and early 1900s. Later on, Casement suffered increasingly from fistulas and piles and from migraines which occasionally forced him to bandage his eyes for days at a time. It is arguable that some of this had a psychosomatic origin, and it certainly brought him closer to the famously hypochondriac Korzeniowski.

The 1890s meanwhile saw the close of Korzeniowski's sea career and the birth of Joseph Conrad the novelist. He married Jessie George in 1896 and they had their first child, Borys Alfred, in 1898. In 1895 *Almayer's Folly*, which had accompanied Korzeniowski through his Congo journey, was published. This was followed by *An Outcast of the Islands*, second of a planned trilogy set in the mythical East Indian Kingdom of Pantai (East Borneo). By 1900 and *The Nigger of the Narcissus*, Joseph Conrad the novelist was busy mining his sea career for stories. Casement found himself at a 'listening post' as H.M. Consul in Laurenco Marques, where he had orders to spy on ('observe') shipments of arms for the Boer Republics of Transvaal and the Orange Free State, from Germany most likely. At that time he seems to have been full of contempt for the Boer republics in their efforts to maintain their independence. He claimed the Boer general Joubert's forces to be 'a runlet of Jo'burg tapsters and cornerboys, swelled by driblets of Continental ruffianism' (O'Siochán, 2007: 110). The magnitude of his later change of heart (which, it seems, was already beginning by the end of the Boer War), can be imagined. His skills as a spy on Boer activities from Laurenco Marques prompted the British government, now forced to take note of the criticism of Leopold's régime, to employ Casement as a roving investigator in the C.F.S. Although he was still a serving British consular official, Casement found himself at the head of a groundswell of humanitarian protest against the situation in the Congo. Prominent among those

determined to bring Leopold's misrule to an end were E.D. Morel, Alice Stopford Green and Sir Charles Dilke. Their separate efforts crystallised in the Congo Reform Association (C.R.A.) which backed Casement's report and provided it with wide publicity.

Casement found the country had suffered from the depopulation as a result of the hunt for rubber: many villages which were thriving in 1890 had been abandoned by 1903. This was, he decided, because (1) the native population had fled due to the demands of the whites, and (2) many villages had been destroyed in order to provide more space for rubber plantations. Thirdly, many villages had been destroyed and their inhabitants killed or driven away in 'reprisals' for attempted uprisings against royal authority (O'Siochán, 2004: 171). All this constituted a grim commentary on conditions in the C.F.S.

Although published in 1902 and describing conditions in 1890, *Heart of Darkness* was a powerful element in the drumbeat of publicity that the Congo reformers were trying to generate. Casement himself, despite his vastly greater experience of Congolese conditions, testified to the novella's power:

'The scenes so vividly described seemed to fashion themselves out of the shadows before my eyes. The daily agony of an entire people unrolled itself in all the repulsive terrifying details. I verily believe I saw those hunted women clutching their children and flying panic-stricken into the bush; the blood flowing from those quivering black bodies as the hippopotamus hide whip struck and struck again...' (Karl, 1979: 552-3).

Since Casement's report went on to give details of many such scenes, this eulogy is an eloquent testimony to Conrad's power of evocation. *Heart of Darkness* is now widely regarded as Conrad's most powerful work, both at an artistic level and as *reportage*. The Congo Reform Association had had, especially in its earlier days, to fight against a steady barrage of anti-reform material inspired by Leopold's acolytes, of whom H.M. Stanley, the legendary 'man who found Livingstone' was the most famous. When Casement returned

from the Congo at the end of 1903 he was invited by Conrad to come on a visit to the Pent, near Ashford in Kent where Conrad was living at the time with his family. Conrad, in his letter (the opening of a short but interesting correspondence between the two men) deprecated his own house but showed himself a generous host:

'We live here: it is a sort of one-horse existence. But we can put you up after a fashion. Besides, you are used to hardships. Evening church services ten minutes walk (14th c. church)' (Letters, V3: 87).

Jessie, in her autobiography, describes Casement as 'a fanatical Irish protestant' with 'a thick beard and piercing restless eyes'. She vividly describes how he 'stood in our drawing-room passionately denouncing the cruelties he had seen' (Meyers, 1991: 312–313). Although she only met Casement once, Jessie, like so many other people, was immediately attracted by him. René McColl, in his biography *Roger Casement* (1956), finds his subject, judging by his comments, rather a bore, but this does not seem to have been the verdict of most people who actually met him. Conrad himself continued to be delighted by the Irishman who had seen so much more of Africa than he had. His pleasure at Casement's appreciation of *Heart of Darkness* is evident in this postscript to a letter dated Dec 1, 1903:

'I am glad you read the H. of D., though of course it's an awful fudge' (Letters, V3: 98).

However, Casement's efforts to enrol Conrad as an active propagandist for the C.R.A. were less successful. Conrad admits the justice of the cause in a letter, saying that "we... are too much involved with great affairs to take up the cudgels for humanity, decency and justice", (Letters, V3: 96) but in a letter to R.A.Cunninghame Graham he says he cannot get involved himself, because 'I am only a wretched novelist inventing wretched stories and not even up to that miserable game' (Letters, V3: 102). Conrad claimed that he hated crowds and had a lifelong dread of speaking in public, fearing that his audience would not understand his Polish accent (which indeed was always

very strong) or would laugh at his pronunciation. He did make a speech in New York in 1923, but public appearances terrified him. If the C.R.A. ever saw him as a platform speaker they were to be disappointed. Conrad was evidently aware of the frustration he was causing because he recommended his friend Cunninghame Graham, a veteran radical who knew Shaw and Engels, to Casement:

'His character is upright and unselfish, his talents (with the pen too) are great; he knows everybody worth knowing and his social relations extend from Dukes to Labour members. He may be of use to you, if only with his pen, and perhaps in other ways as well' (Letters, V3: 103).

In a letter to Graham introducing Casement we find a confused but heartfelt tribute:

'He's a protestant Irishman, pious too. But so was Pizarro. A limpid personality... I would help him but it is not in me... I have always thought that some particle of Las Casas' soul has found refuge in his indefatigable body' (Letters, V3: 101–102).

The references to Pizarro and Las Casas are interesting. Graham was an authority on Latin America in the days of the Conquistadores, while Conrad had recently finished his major novel *Nostromo*, set in a fictional South American republic. Did Casement know that his next posting would be in South America (Brazil)? He could not have known that his fame (and a knighthood, taken away in 1916) would be assured by his labours on behalf of the Indians of Amazonia. Whatever we make of the clumsy reference to Pizarro apparently as a Protestant Irishman, Conrad's enthusiasm for Casement, for the man and his work, is clear. In the end, Conrad's assistance with the C.R.A.'s work was not necessary, for the Congo issue finally attracted most progressive intellectuals on both sides of the Atlantic (Arthur Conan Doyle and Mark Twain were both active in the C.R.A. by 1909, when the Congo ceased to be a private estate of the King and passed into the hands of the Belgian government.) Although Conrad had refused to take an active part in the C.R.A. campaign, his

writings had created a powerful impression of misgovernment and oppression which made the C.R.A.'s agitation more effective. Conrad thus may be seen, rather in spite of himself, as a 'reforming writer' in the tradition of Dickens and Zola. In the Conrad – Casement correspondence, short though it was (1st Dec 1903 – 3rd Sept 1904, five Conrad letters, Casement's replies have not survived), Conrad comes the closest he ever got to a political commitment (at least until his August 1916 memorandum on Polish independence, written in collaboration with Józef Retinger).

It is in his letter of Dec 17, 1903 that Conrad, who has already invited Casement to spend a few days at the Pent, discusses the issues that the Irishman has brought up. He agrees that no custom such as cutting natives' hands off has come to his notice (this brutal tactic, employed by the robber planters and the Congolese *Force Publique*, had been dismissed by Leopold's supporters simply as a native custom). Conrad writes that he has read E.D.Morel's pamphlet and agrees with its findings. A third letter from Conrad to Casement, dated Dec 23, 1903, brings a comparison between what Conrad and Casement have seen and the slave trade (abolished in 1807) and presents a defence of the 'natives' capacity to feel pain and enjoy pleasant experiences:

'If I were to overwork my horse so as to destroy its happiness of (sic) well being I should be hauled before a magistrate. It seems to me that the black man – say of Upoto – is deserving of as much humanitarian regard since he has nerves, feels pain, and can be made physically miserable. He shares with us the consciousness of the universe in which we live – no small burden' (Letters, V3: 96).

Conrad tried not to write about current events in his work. In this he resembled his French masters Flaubert and Maupassant. In his correspondence with Casement, however, Conrad is seen to take a lively interest in the issues of the day, quite a change from his normal detachment. It is easy to see in this detachment a reaction (probably guided by his uncle Tadeusz) against the perfervid patriotic activism of his father. Two people, Casement and Retinger,

seem successfully to have steered Conrad towards a political commitment, if only temporarily.

In a letter to John Quinn, dated May 24, 1916, Conrad describes the various contacts he has had with Casement since 1890. It is important to note two facts about this letter: (a) Casement had recently been arrested on the west coast of Ireland, having landed from a German submarine, and his trial on a charge of high treason was pending; (b) Quinn knew Casement, having met him while the latter was in New York in 1914. Quinn was himself of Irish ancestry and was sympathetic to Nationalist aspirations, but he did not go so far in this as did Casement or the leaders of the 1916 Rising.

In this letter, Conrad seems to be at pains to minimize the contacts he has had with Casement. The warm and admiring tone of 1903–1904 has been replaced by a more cool, objective attitude. Even about their original meeting (April 1890) Conrad is cagey about the man whom he found ‘most intelligent and very sympathetic’ at that time. In his letter to Quinn, Conrad says that Casement was ‘reticent’ about his activities in the Congo, but he must have known what Casement was doing because, as we have seen, he accompanied him on ‘palavers’ with village chiefs about hiring railway workers. (Letters, V5: 596 – 598). How could even the ‘mysterious’ Casement that Conrad seems at pains to construct keep such activities secret? It seems that Conrad, aware of the bitter hostility that Casement’s activities in Germany had caused in Britain (of which he, like most people, knew little or nothing), now wanted to put a veil of mystery between himself and his former friend. Conrad says that he met Casement again in 1896 at a dinner given by the Johnson Society (a London literary club). Afterwards they went to the Sports Club and (according to Conrad) talked ‘until 3 in the morning’ about unspecified subjects. Conrad’s dating here is inaccurate; Casement was in Lourenço Marques, Mozambique, at the time stated.

In Jan 1904 came Casement’s visit to the Pent and the correspondence we have discussed. The next (and last) time they met was in Surrey Street (off the Strand) for a few minutes’ conversation in the course of which Casement said he was to be the new British Consul in Rio and was on home leave before taking up his post.

Casement, noted Conrad, had 'a strange austerity in his aspect' and his eyes were 'still more sunk in his head' (Letters, V5: 596 – 598). Once again, Casement is described as an enigma and, possibly, as someone it would be better not to know. After this meeting there were no further contacts between the two men. Casement went to Rio as he said he would, but he was soon transferred to Santos, near São Paulo. In 1907 he moved again, this time to Belém in the North-East and in 1910 was appointed head of the fact-finding group established to investigate conditions in the rubber-gathering areas of the Putumayo (Amazonian Peru).

In 1911, a celebrity for the second time, he returned to London to be knighted and prepare his Putumayo report with the help of Conan Doyle, E.D. Morel and others. In 1912 he went first to the Canaries in an attempt to regain his health, later proceeding to South Africa to visit his brother Tom. Returning in 1913, Casement retired from the consular service and threw himself into organising the Irish Volunteers, set up as a riposte to Sir Edward Carson's anti-Home Rule Ulster Volunteers. In June 1914 Casement left for the USA and the process that was eventually to bring him to the gallows was set in train. Such a hectic timetable would preclude a further meeting with Conrad, even if there had been much for them to discuss. If they had met, Conrad might have expressed scepticism about Casement's commitment to Irish nationalism, which to most people seemed a sudden, irrational development, but which Casement himself believed had taken place as far back as 1903, in the Congo, where he said he had 'found Leopold' and himself as an 'incurable Irishman' (Mitchell 2003: 41).

Conrad claims that he knew nothing of Casement's whereabouts once the latter returned from the Amazon in 1911 until he heard of the Irishman being in Germany (Oct 1914). The next Conrad heard about Casement was his arrest (April 21, 1916) at Banna Strand in Co. Kerry. There was no correspondence after Casement's arrest, which is not surprising as, previous to his trial, the prisoner was kept in close confinement, first in the Tower of London and then in Brixton Prison. The letter to John Quinn already quoted goes on

in a self-exculpatory style to give a rather hostile description of Casement's personality:

'He was a good companion; but already in Africa I judged that he was a man, properly speaking, of no mind at all. I don't mean stupid. I mean that he was all emotion... a creature of sheer temperament – a truly tragic personality, in all but greatness, of which he had not a trace – only vanity. But in the Congo it was not visible yet' (Letters, V5: 598).

Conrad's critique of Casement parodies his uncle's comments on Apollo's political commitment in 1863. Conrad in 1916 shares Tadeusz's 1863 scepticism about political action in general and revolutionary political action in particular. Quinn, judging by his side of the correspondence, believed the 1916 Rising to have been a tragic mistake, as does Conrad. For both men the rebellion was 'a ridiculous childish thing' (Letters, V5: 596). But the subsequent executions, Quinn insisted, had canonized the rebel leaders and justified their 'blood sacrifice'. With none of this would Conrad, given his horror at any and all revolutionary activity, conceivably sympathize.

One reason for Conrad's reaction is his complicated relationship with his adopted country. Conrad arrived in England (and it was always 'England' for him: he was barely aware of the personalities of Scotland and Wales, and even less of that of Ireland) in 1878, finding a safe haven there after his near-expulsion from France. England provided him with a livelihood, first as a sailor, then as a writer. He found becoming a British subject relatively easy and this spared him further trouble with his *bête noire*, Russia. By 1886, when he acquired British nationality, he had a network of English friends. By 1896 he also had an English family. Conrad's loyalty to 'England' was like all late conversions, defensive and touchy. In one letter Conrad adopts an exasperated tone when discussing Ireland, while refusing to accept that 'England' could have anything to be ashamed of in her treatment of her sister island:

'I who have seen England since the early eighties putting on the penitent's shirt in her desire for reconciliation, and throwing millions of her money with both hands... and getting nothing in exchange but undying hostility' (Meyers, 1991: 314).

In spite of his harsh critique of colonial rule in *Heart of Darkness*, Conrad's Marlow justifies the British Empire as 'good work' (p. 38). This transfer of loyalties must have been a painful experience for one of Conrad's temperament, and it seems to have led to his choosing a somewhat extreme point of view regarding his adoptive country.

One of Casement's 'crimes', while in Germany, was trying to get Irish prisoners of war to join an Irish Brigade to fight for independence. Casement was assured by the Germans and promised the prisoners that they would never be ordered to fight against their fellow-Irishmen in the British army. They were also promised a passage to the USA (still neutral in 1916) if they wished. These activities, in the eyes of the British public were treasonable and indefensible. Yet, somewhat later in the war, the Allies supported the Polish General Haller's 'blue army' of Poles, many of whom were released German and Austrian prisoners of war. Similarly, the famous Czech legion was made up of Austrian soldiers captured by the Russians. Issues of loyalty were complicated at that time; old empires, Austria, Russia, Turkey, were collapsing and new nations were emerging from the wreckage. Casement's forlorn attempt at suborning Irish prisoners (he got fewer than 60 volunteers) was of no significance to the war, but the British government chose to behave as if it was.

The question of the 'Black Diaries' in all this is a side issue which came to dominate all the others. There is no evidence that Conrad ever saw any excerpts from the diaries. Only public figures like King George V and 'opinion formers' (journalists etc.) seem to have enjoyed that privilege. But it is clear from correspondence with Quinn that Conrad knew of their existence. In a letter dated June 29, 1916, that is after the trial but before Casement's appeal (17th and

18th of July) against the death sentence, Quinn refers to an accusation of 'degeneration' which had been made against the prisoner:

'I believe that he is a man of the utmost austerity and purity in his personal life, that the damn insinuations that came out of England that he had something on him in the way of degeneration of some kind, were too filthy and nauseating to even think of' (Letters, V5: 620 note 3).

In his reply (15 July, just before Casement's appeal) Conrad answers the British accusation that Casement was 'bribed' into behaving as he did, while ignoring the other accusation, that of 'degeneration' (Letters, V5: 620). Yet he must have had some awareness of these accusations, which had been circulating during the trial (for instance, F.E. Smith, the Attorney-General and a man personally hostile to Casement, offered to show the defence excerpts from the diaries with the aim of getting them to enter a plea of insanity). (McColl, 1956: 180). Conan Doyle and several other sympathizers argued that ill-health and over-exposure to the tropics had damaged Casement psychologically. However, the *Daily Express* of June 30 would have none of this, describing Casement as a man with no sense of honour or decency. His written diaries are the monuments of a foul private life. He is a moral degenerate' (Meyers 1991: 314). Even Casement's Congo work, which had made him a national hero, was used against him; Raymond Asquith, a barrister and the Prime Minister's son, said that the 'maggot-ridden' Casement should be hanged, since 'we owe it not only to ourselves but to Belgium for the fuss he made over the Congo' (Mitchell 2003: 138). Belgium, the pariah of 1904 had, ten years later, become 'gallant little Belgium' a valuable rallying cry if nothing else.

Shadows of War

During his stay in Germany, Casement was taken on a motor tour of occupied Belgium. While horrified by the desolation and suffering he saw there, Casement wondered if 'there may be in

this awful lesson to the Belgian people a repayment. All that they now suffer and far more, they or their king, his government and his officers wreaked upon the well-nigh defenceless people of the Congo basin' (Mitchell, 2003: 102). However, it would be true to say that for the British public (and for most Irish people) the sufferings of the Belgian people in 1914 had eclipsed the crimes of her agents in the Congo. The different strands of Casement's life, the Congo, Ireland and Germany are, by the end of 1914, inextricably linked. Conrad's increasingly unsympathetic attitudes towards his former friend may well have been conditioned by the influence of his maternal uncle Tadeusz Bobrowski (1829–1894). Although he considered himself a patriot, and was the elder brother of Stefan Bobrowski (1842–1863), one of the leaders of the January Uprising, Tadeusz was firmly opposed to the 1863 rebellion. His care for and interest in his nephew continued until his death in 1894. Conrad said of his uncle:

'I attribute to his devotion, care and influence whatever good qualities I may possess' (Stape, 2007: 33).

When Conrad attempted suicide over his gambling debts in March 1878, Tadeusz left everything to travel to Marseille to be by his exasperating nephew's side. He kept up a sort of running commentary on Józef's spendthrift ways, culminating in the half-ironic 'statement' Tadeusz gave his nephew on the latter's visit to Kazimirówka in January 1890. Much of Conrad's attitude to politics and particularly to Polish nationalism is the result of Tadeusz Bobrowski's teachings. In 1900 the Polish patriotic novelist Eliza Orzeszkowa attacked Conrad as a mercenary who had abandoned his country. This left him very bitter and resentful. It is even possible that the atmosphere of *Lord Jim*, written at about this time and full of themes of cowardice and betrayal, owes something to Orzeszkowa's attack. His attitude towards perfervid, emotional patriotism of the Polish type was always very suspicious, even hostile. He described a patriotic girlfriend as an 'uncompromising Puritan of patriotism' (Karl 1979: 9–10). Józef Retinger, who became Conrad's friend and accompanied him on his fateful return to Poland in 1914,

called Conrad's feelings towards his native land 'objective, passive and reticent' (Knowles & Moore, 1991: 306). With Retinger's assistance he developed a political stance on Polish independence, but he remained at a distance from some of the more flamboyant characteristics of Polish nationalism.

Yet, in following his uncle Tadeusz's political views, Apollo Korzeniowski's son had to turn his back on his father's ideals, and to a certain extent, on his father himself. When confronted with someone whose nationalism was fully as unbending as his father's, a commitment which was leading to the sacrifice of life itself, there must have been an intense conflict of loyalties, a theme which, as we know, runs through much of Conrad's work. The ambiguous nature of Conrad's attitude towards his father has often been commented on. Take, for example, fathers or father figures in his work. Many of them are weak or ineffectual (Almeyer, Stein), or a negative influence on their son (Axel's father's portrait in *Victory*, for instance). Fathers often tend to be monomaniacs who sacrifice all, even their families, to an ideal. Old Viola, in *Nostromo*, is an example of this. Writing of his own father, we find this unusually frank comment:

'A man haunted by a fixed idea is insane. He is dangerous, even if that idea is an idea of justice; for may he not bring the heavens down pitilessly upon a beloved head?' (Stape, 2007: 18).

Apollo could certainly be accused of putting his political activities ahead of his family's interests and it cannot be denied that the 1863 Uprising had terrible effects on both the Korzeniowski and Bobrowski families. Faced with a similarly quixotic uprising in Ireland, led, according to the newspapers, by fanatics in the pay of Germany, can we not imagine Conrad harkening back to the events which had destroyed his own family and made him an orphan at 11 years of age? Jeffrey Meyers puts it graphically: 'Conrad's description of Casement's emotional and self-sacrificial nationalism was uncomfortably close to his accounts of his father's suicidal Polish patriotism, and the consequence of Apollo's role in preparing the rebellion of 1863 were, like Casement's in 1916, both personally and

politically disastrous' (Meyers 1991: 314). (It must be remembered, however, that Apollo was arrested in October 1861 and played no further part in 'preparing' the 1863 Uprising). Nor did Conrad or the public know that Casement had returned to Ireland, not to lead the Easter Rising but to try to stop it.

Conrad's subsequent behaviour, his refusal to sign any of the petitions for Casement's life, the change in his former warm feelings toward Casement and the attempts in his correspondence to minimise any contacts the two had had over the years stem, in my opinion, from Conrad's sense of guilt at having renounced his father's ideals. Korzeniowski the son had turned his back on his father's beliefs. How could he not do the same, faced with a former friend's act of treason against the country for which he (Conrad) had abandoned his own? The strain of conflicting loyalties was arguably too much for Conrad and he seems to have resolved it by writing of Casement as if he had hardly known him. While it is true that Conrad had had little contact with Casement after September 1904, there was surely enough in their earlier friendship and correspondence to belie any protestations he might make about Casement the enigma.

Roger Casement was executed on August 3, 1916. A week later, in answer to a letter from Lady Ottoline Morrell, Conrad wrote of Casement as 'a rather enigmatical personality', concluding somewhat hurriedly "but that is an old story of which the last chapter has been closed" (Letters, V5: 630). Casement, he picks up from his letter to Quinn, was a mystery and no one could understand his motivations. Such was Conrad's epitaph for his former friend.

In 1923 Conrad, while in the USA, gave an interview to John Powell of the *New York Evening Post*. Powell narrates a Conradian scene purporting to be Conrad's first meeting with Casement:

'Conrad was running his boat down the sluggish river when a tall, gaunt figure rose against the perpendicular face of a dark bluff. Crouching behind it, in an attitude suggesting a perverted sort of worship, was his servant and at his heels were two black bulldogs' (Knowles & Moore, 2000: 54).

We note the servant crouching in 'a perverted sort of worship' and the dogs, originally white and brindled, both now a sinister black. The Las Casas-like defender of helpless natives has now become a Kurtz-like oppressor instead. Of course, we have no way of knowing how much of this is the American journalist's own invention. Pastiche of Conrad's writing were fairly common at the time. But it is sad to see Casement relegated to the darkest corner of Conrad's imagination, a far cry from the impression produced on their first meeting:

'Thinks, speaks well, most intelligent and very sympathetic' (Mitchell, 2003: 22).

If Casement is not Kurtz, do we find him anywhere in Conrad's work? In *The Inheritors* (1901), a collaboration with Ford Madox Hueffer/Ford, we find Soane, son of an Irish peer, who opposes the ruthless schemes of the Duc de Mersch (Leopold II) in 'Greenland'.

'He had magnificent features – a little blurred nowadays – and a reminder of the grand manner. His nose was a marvel of classic workmanship, but the floods of time had reddened and speckled it – not offensively but ironically: his hair was turning grey... He inspired one with the respect that one feels for a man who has lived and does not care a curse. He had a weird intermittent genius' (Meyers, 2001: 99).

Alternatively, given Conrad's admiration of Casement's periodic disappearances into the bush, might not the Harlequin, intermediary between Kurtz and the world, be influenced by him? He is called the Harlequin because of his patchwork costume, recalling an early description of Casement's fantastic raiment:

'Clothes in ribbons and patched beyond repair and on his feet a piece of cork tied with string' (O'Siochán, 2004: 25).

We note that the Harlequin is one of Conrad's unreliable narrators – this would be of a piece with Conrad's view of the 'mysterious' and 'enigmatic' Casement, though we only hear of this character as late as 1916.

Conrad and Casement can be said to have been friends between 1890 and 1911. For much of this time, Conrad was proud to know the scourge of Leopold II and defender of the helpless. Yet, unlike Casement's other friends, Cadbury the Quaker chocolate manufacturer, E.D. Morel and Conan Doyle to name but three, Casement dropped him after his arrest. In a letter to his cousin Karola Zagórska, Conrad said of Casement that 'he did not hesitate to accept honours, decorations and distinctions from the English government while surreptitiously arranging various affairs that he was embroiled in' (Meyers, 2001: 314). This is an unfair assessment, since Casement had retired from the consular service before he began his 'treasonous' Irish activities. According to Retinger, Conrad disliked Casement and said that, having spent time with him in the Congo, he ended by 'utterly despising the man' (Meyers 1991: 314). Yet, in spite of all these denials, Conrad and Casement, in their different ways, exposed and ultimately helped to right a great wrong against helpless people, as well as being among the first to show up the great lie that was European colonialism. When Casement's remains were returned to Ireland in 1965, Kwame Nkrumah, president of Ghana, saluted his work and example. By then Irish troops, under the banner of the United Nations, were engaged in their first peace-keeping mission, to that very Congo where Casement had once laboured. A number of Irish soldiers had already lost their lives in this endeavour. The debt they had paid had been foretold by a famous compatriot at the beginning of the twentieth century.

Summary

This article seeks to describe the friendship between the Polish-British novelist Joseph Conrad (Józef Korzeniowski) and the humanitarian and Irish patriot Roger Casement. The article points to parallels between the two (both lost their parents as children, both left their homelands to seek their fortunes at sea and in the rapidly expanding world of European colonialism). When they eventually met, in the Congo Free State in 1890, Casement had

already several years' experience in Africa. Conrad, on his first African visit, already felt the disillusionment that he was to express so powerfully in *Heart of Darkness* (1902), a fierce critique of colonial abuses which anticipated the work of Casement and others in exposing the evils of the Belgian king Leopold II's personal rule in the region. Casement visited Conrad and his family in Kent in 1903 and an interesting correspondence took place between the two men. Under Casement's influence, Conrad broke with his past and became committed to the cause of Congolese reform. Later, under the influence of Józef Retinger (1888–1960), he was to argue for the cause of Polish independence.

Later, Conrad and Casement drifted apart and, when the latter was arrested and charged with high treason (1916), Conrad refused to sign a petition for Casement's life and sought to distance himself from his former friend. Possible reasons for this are advanced from Conrad's own background, particularly from the fate of his parents in the Polish insurrection of 1863. The influence of his uncle Tadeusz, who opposed the 1863 insurrection, is important here. Yet, despite their later rupture, Conrad and Casement played an important part in awakening the conscience of Europe to the crimes which were being committed in its name.

Summary in Polish

Trudna przyjaźń. Józef Konrad Korzeniowski i Roger Casement

Niniejszy artykuł opisuje przyjaźń między polsko-brytyjskim powieściopisarzem Josephem Conradem (Józefem Konradem Korzeniowskim) a filantropem i irlandzkim patriotą Rogerem Casementem. Artykuł przedstawia podobieństwa między postaciami (obaj stracili rodziców, kiedy byli jeszcze dziećmi i obaj opuścili ojczyznę w poszukiwaniu szczęścia na morzu w czasach gwałtownej ekspansji europejskiego kolonializmu). Kiedy się w końcu spotkali w Wolnym Państwie Konga w 1890 roku, Casement miał już doświadczenie kilku lat spędzonych w Afryce. Już podczas swojej pierwszej wizyty w Afryce Conrad odczuwał rozczarowanie, które wyraził tak dobitnie w „*Heart of Darkness*” (1902) – zacieklej krytyce nadużyć kolonialnych, wyprzedzającej prace Casementa i innych pisarzy pod względem odsłaniania czarnych kart z historii rządów belgijskiego króla Leopolda II. Kiedy Case-

ment odwiedził Conrada i jego rodzinę w Kent w 1903 roku, ciekawa zgodność zapanowała między nimi. Pod wpływem Casementa Conrad zerwał z przeszłością i zaangażował się w kongijskie reformy. Później, zainspirowany przez Józefa Retingera (1888-1960), będzie opowiadać się za niepodległą Polską.

Potem ścieżki Conrada i Casementa się rozeszły i kiedy ten drugi został aresztowany i oskarżony o zdradę stanu (1916), Conrad odmówił podpisania petycji o uwolnienie byłego przyjaciela, próbując zdystansować się od niego. Prawdopodobnych przyczyn takiego zachowania Conrada można upatrywać w wydarzeniach z przeszłości; w szczególności może to mieć związek z losem jego rodziców podczas polskiego powstania niepodległościowego w 1863 roku. Istotny był tu wpływ jego wuja Tadeusza, który sprzeciwiał się temu powstaniu. Niemniej jednak pomimo późniejszego rozłamu między Conradem a Casementem obaj odegrali ważną rolę w budzeniu sumienia Europy i uwrażliwianiu społeczeństw na zbrodnie popełniane w jej imieniu.

References

- Conrad J. (1926) *Joseph Conrad as I knew him*.
- Davies L. & Karl F.R (eds) *Conrad, Collected Letters* (9 vols 1983–2007).
- Gwynn D. (1931) *Roger Casement, Traitor or Patriot*.
- Hochschild, A. (1999) *King Leopold's Ghost*.
- Inglis B. (1964) *Roger Casement*.
- Karl F.R. (1979) *Joseph Conrad, the Three Lives*.
- Knowles & Moore (eds.) (2000) *Oxford Companion to Joseph Conrad*.
- McColl R. (1956) *Roger Casement*.
- Meyers J. (1991) *Joseph Conrad*.
- Mitchell A. (2003) *Casement*.
- O'Siochán S. (2004) *Roger Casement, Imperialist, Rebel, Revolutionary*.
- Pakenham T. (1991) *The Scramble for Africa*.
- Sawyer R. (1984) *The Flawed Hero*.
- Sherry N. (1971) *Conrad's Western World*.
- Stape J. (2007) *The Several Lives of Joseph Conrad*.

Ian CANTWELL

The Polish Consulate-General in Dublin during World War II

Abstract: Consul-General Waław Tadeusz Dobrzyński was the first Polish diplomat to Ireland and the longest serving since independence. The article explores the interactions and relations between the Polish Consulate-General, and the Department of External Affairs, President of Ireland and Dublin Society during World War II. In the absence of an actual government in Poland during the war, Dobzynski's diplomacy contributed to the recognition of the Polish Government-in-Exile and support for Polish troops by Irish sympathizers and highlights the narrow line diplomats were forced to follow to abide by and respect Irish neutrality.

Keywords: Waław Dobrzyński, WTD, Polish Consulate – General, John Betjeman, Eamon de Valera.

Introduction

The invasion of Poland in September 1939 and Ireland's neutrality marked a new phase of their relationship with the rest of Europe, which particularly impacted the diplomatic community in Dublin. This article explores the interactions between the Polish Consulate-General with the Department of External Affairs and Secretariat to the President, his activities in support of the Allied cause, and how it affected the Consul-General and his wife's immediate families.

Relationship with Department of External Affairs and President of Ireland

After Germany's invasion of Poland in September 1939 the Honorary Consul-General, Waclaw Tadeusz Dobrzyński¹, notified the Department of External Affairs (DEA) that the two countries were at war on the 11th September and was acknowledged on the 15th by Joseph P. Walshe, departmental secretary, on behalf of Eamon de Valera acting as Minister for External Affairs (*Documents in Irish Foreign Policy, vol. VI, 1939–1941*, Royal Irish Academy Dublin). In the light of Ireland's evolving neutrality, Dobrzyński's honorary status became a matter of concern to the DEA apparently due his personal friendship with President Douglas Hyde. Hyde sent him, 11th December 1939, a presentation copy of *Sgealta Thomais Ui Chathesaigh*, and received a letter of thanks on the 14th December. The two had lunch together on 17th January 1940 but was 'entirely unconnected with his representative position' (National Archives, Secretariat to the President PRES 1/98/1/21 Dobrzyński file, Nov. 1938 – May 1963)². The DEA informed the Secretariat of the President, 1st January 1940, that his position was ambiguous. While as a matter of courtesy, the government continued to recognise him (even though honorary) he was not strictly entitled to be so regarded. He had developed business as wine merchant recently, so his position 'is very shadowy indeed' but due to the 'delicate position with regard to his country' it was decided not to discontinue recognition but 'any action which would appear to positively recognise him as a member of the consular corps is being avoided'. He was reported to be 'Inclined to regard Ireland as rather hostile to his country, apparently for the reason that Ireland has not taken up arms against Germany' (ibid).

¹ First appointed in 1929, he became Honorary in 1932 when the Polish Foreign Office in a major retrenchment closed the Consulate-General. See Dobrzyński-Cantwell K. 1998, *An Unusual Diplomat*, London, Polish Cultural Foundation, for his daughter's biography.

² The Secretariat had files on all diplomats in Ireland. The file was closed one year after his death with a note re the Irish Government's *de jure* recognition of the Polish Government.

Between his re-instatement on 1st December 1940³ and May 1943 there were mutual gifts of books, occasional lunches and other social engagements, such as the attendance of the President's sister, Mrs Cambreth-Kane and secretary to the President, Mr McDunphy, at an At Home held in the Shelbourne Hotel in March 1942. On 10th May 1943 Captain Manning informed the Secretariat he just received an invitation to lunch at the United Service Club from Dobrzyński at very short notice. The matter was discussed with Walshe who 'informed me that M Dobrzyński was a man with whom it was necessary to be very careful; that they were aware that he was hoping, without consultation with the Irish Government, a Polish citizen, Wing Commander Count Prazmowski, a procedure that M Dobrzyński himself knew to be highly irregular'. Due to the shortness of time it was impossible to find out if Count Prazmowski and what other guests would be at the lunch and it was decided that Manning would attend, observe and report. He was; the other guests were M G Begg, Air Attache to UK, Col J J O'Connell, and Mr Walewski, Secretary to the Consulate. This was noted with disapproval; Dobrzyński 'was not acting properly in spite of previous warnings issued to him by the DEA'. Manning reported that Begg spoke 'in a loud truculent voice... (about British war achievements) his tone and behaviour were altogether out of keeping with his position as a member of a diplomatic body stationed in a neutral country... and generally adopted a patronising and over-bearing manner towards Irish matters in general'. The count's behaviour was correct; he said he was planning to return in August to give lectures to presumably 'the so-called Irish Institute of International Affairs'.

Walshe also wrote that the Count had requested permission to visit the Catholic Archbishop, Dublin, but as the letter 'was written in such a familiar tone and with such a peculiar form of address – Dear Confrere', the Archbishop's secretary replied with a refusal. Dobrzyński 'expressed a hope that the President would give the Count a copy of his book, *Deirdre*'; Manning replied that he would pass on the message to which Dobrzyński made no reply. It was

³ Cantwell Family Archives, Letter of Appointment by President August Zaleski.

decided not to do so 'or in any other way do anything which might be construed as approving of himself or presence in Ireland'. It was concluded that Dobrzyński's motive was to give 'some appearance of approval' to the Count's presence in Ireland. The DEA 'are of the opinion that the Polish Consul General is pursuing a policy of treating the Irish Government with studied disrespect and I have advised the President that he should not be received by him in future until there is a very definite improvement in his behaviour. The President agrees'.⁴

One exception to the caveat was made when he presented to President Hyde, on behalf of President Raczkiewicz, a collection of twelve mounted etchings of Poland and Danzig by Frederick A Farrell on 20th January 1944. In return Hyde sent an autographed copy of *The Three Sorrows of Storytelling in Ireland*. A statement for the newspapers was agreed by the Secretariat, DEA and Dobrzyński, however beforehand the Taoiseach was notified so that he 'might be aware of what was occurring in view of the delicate situation of Poland which is now being threatened with a new partition by Russia'. Meanwhile Mrs Cambreth Kane entertained Madame Dobrzyńska to tea (National Archives, Secretariat to the President PRES: 2661). Subsequently, Dobrzyński made three gifts of books⁵ and received formal letters of thanks. It wasn't until the 7th June 1946 that the caveat was cancelled "owing to the termination of the war" (ibid).

Dublin Consulate General and its activities

Dobrzyński's first post-war public appearance was at the Dublin University Philosophical Society's debate *Freedom by Consent* where he proposed the motion and said 'He belonged to the old and liberal school which refused to surrender its belief in freedom and democracy' (*Irish Independent* October 1939, 'Poland – Lights and Shadows').

⁴ Underlined in mauve pencil by McDunphy.

⁵ *Polish Tradition*, Paul Super, 26/8/43, *Teutonic Knights* H Sienkiewicz, 16/3/44 & *Pan Tadeusz* Adam Mickiewicz, 26/7/44 National Archives PRES 1/98/1/21.

In late 1940 he visited London and met General Sikorski; he later wrote 'Incidentally my first meeting with the General since he became our Premier occurred in the autumn of 1940, amidst the thunder, crash and wailing of the London blitz. The General was visibly moved when I handed him a cheque, the result of a collection by the Irish-Polish circle in Dublin for Polish refugees. I feel honoured to mention that it was he who fully restored me to my rank and status in the Diplomatic Service' (Cantwell Family Archives, *Dobrzyński Memoirs*, part 3, chapter 2 written .c. 1957 and part published in the *Irish Times* and *Irish Independent*). He opened a Consulate General at 1 Fitzwilliam Square on 7th January 1941 (Dobrzyński-Cantwell, 1998: 98). For the war years he was primarily involved with the circulation of publications produced by the Polish Government in London. His mailing list included all members of the Oireachtas, senior clerics, national media and other interested parties. These included the fortnightly *Polish Review* and books on various aspects of Polish culture, history and contributions to the Allied cause. This included a selection of his essays; *Poland – Lights and Shadows of an Ancient Nation* that went to three editions, two in 1941 and one in 1943, published by the Talbot Press at £75 per edition paid by the London Government (<http://www.iancantwell.com/pdf/15Dobpoland.pdf>).

He was a regular visitor to London:

'My London contacts were also numerous and interesting. Incidentally, crossings to Holyhead in those days were rather dismal affairs. They were usually made in pitch-dark and the passengers had to carry life-belts and torch-lights. I happened to cross the Irish Sea so many times that I was afforded plenty of opportunities to make friends with the crews of all the three of our Mail-boats, the Hibernia, Cambria and Scotia (the latter was, I think, sunk near Dunkirk), beginning with the Captains and ending with the stewards. On one of these crossings two of my co-passengers, elderly ladies, became visibly irritated with the fuss all those good people were making about me, and I heard them referring to me as 'the

Admiral! Then came the Captain's steward and addressed me: 'The Captain wants you on deck, sir.' When I climbed up I heard the Captain's voice cheerily announcing 'We are now sailing across the tail of a huge convoy'.

'Oh, are we...' was the only thing I could say. All I was able to see was a huge phantom, darker than the night itself, moving contemptuously across our bows. Terrified as I was, such was the spirit I invariably had the chance of admiring in London, during the blitz, during the V1s and V2s, on these journeys across the sea, I had no option but to pretend that crossing the tails of convoys in pitch-dark was a favourite past-time of mine'(Memoirs, part 3, chapt.2).

In the years 1942–1945 annual cultural evenings were held and comprised of recitals, plays and poems. The three main musicians were Silvia Fannin, vocals and arrangements, Rene Collinson, piano, and Isidore Schlaen, violin, who played well known Polish music. In one At Home at the Shelbourne Hotel, 1942, Collinson played Chopin and a special prelude composed and written him, Miss Jean Nolan contributed songs accompanied by Mrs Kitty O'Callaghan, Fannin recited some translated ballads and lyrics and a poem by John Betjeman, later UK Poet Laureate (*Betjemanian* no. 2, 1990: 34–35).

Order Reigns in Warsaw

Wide squares of Warsaw! Salty blows the North wind
Over standing water from the Baltic to Ukraine,
Bending miles of reed bed, bearing hollow Churches
It whistles round the castles that are building on the plain.

Most serene Republic! The model among Nations
This was the Poland where Copernicus was born,
White painted cottages and many hands for harvest
Where peninsulas of pine wood are gulfed about in corn.

“Order reigns in Warsaw” Only eighty years ago
Empty streets... and houses, still as bolt and bar
Bitterly the North wind sets the bodies swinging
Hanging up for Poland by order of the Czar.

“Order reigns in Warsaw”... the splendid, newest order
The order of the rifle shot and truncheons for the Pole,
Electrocuting wire, blasphemy and murder,
Beating out the body to liberate the soul.

Hard to-night the searchlights sweep the camps of Poland
And crowded open cattle trucks, the Pole beside the Jew
Dying in the ice cold, the tender arms of tyranny.
“Order reigns in Warsaw” But is the order new?

Here now in Dublin are many-candled Churches
Living Irish people, kneeling in the glow.
THERE... where the snow fall thick on baroque altars,
Lie those who served them, bodies in the snow.

Wide square of Warsaw! Salty blows the North wind
Over standing water from the Baltic to Ukraine
Wide from the world come the fighting men of Poland
Flying, sailing, marching till Poland rise again.

The other At Home featured Szymanowski's *Sonata for Violin and Pianoforte* by Collinson and Schlane, Contemporary Polish Lyrics by Fannin, Chopin's *Fantasia* by Collinson, *Quixotic Dream*, a short play translated by Dobrzyński, Wieniawski's *Concerto* by Shlane and O'Callaghan and finished with Maciejowski's *Tryptic* and Chopin's *Polonaise in A Major* by Collinson⁶. Other events were a concert by Witold Malcuzński, a private showing of *Dangerous Moonlight* at the Astor Cinema, which was banned from public cinemas and attended by Richard Adinsell, composer of the Warsaw Concerto.

⁶ The cast were May Carey, Ginnette Waddell, Tom Purefoy and Paddy Carey.

'Our Irish contacts continued to widen. I remember a purely Gaelic meeting in the National University, Mr. De Valera, its Chancellor, presiding. The audience included only two foreigners, my wife and I, and we owed the invitation to another old friend of ours Professor Agnes O'Farrelly. Colonel J J O'Connell was a real tower of strength in the darkest days Poland had to endure. Incidentally, a brother officer of his told me once that the only way to disturb his generally serene disposition was to say something critical about Poland. Fred Ryan of the Catholic Association for International Relations and the late Senator Douglas of the Irish Institute of External Affairs saw to it that I should be given every opportunity to speak to their audiences about my country' (Memoirs part 3, chapt. 2).

He made several trips to Northern Ireland to visit and bring donations of woollen clothing to Polish troops stationed there. This, however, was actually smuggling as the export of wool and woollen goods from the Free State was illegal (ibid). In January 1942 Xavier Zaleski⁷ joined the Consulate as Chief of Press Bureau, later Councillor, accompanied by his wife Zofia, and for a short period Jan Meysztowicz acted as Vice Consul (Dobrzyński-Cantwell: 106).

Family

The family were on their annual holidays in Brittas Bay, Co. Wicklow, when they heard the news of the invasion; their first thoughts were to keep in contact with their families. His mother and brother died in Warsaw during the war in unknown circumstances, while his wife's mother and brother died in Łódź in 1947 as post-war refugees. Prior to the war his sister, Marie, was a court translator in Nice, France, but had lost her position and was living in poverty. With the assistance of the DEA, he could only send her small amounts of money, less than £10, due to currency restrictions (ibid: 97–98). Her attempts to leave Nice were hampered by the Vichy government's

⁷ Died in Dublin January 1946, his widow Zofia was Consul-General, 1954–1957.

insistence that she prove that she was 'Aryan and Christian'. To this end he made an affidavit declaring that she was 'Aryan and Christian'; however the DEA decided that without documentary evidence it would be better to send their own declaration stating that they were satisfied with her status. When their representative tried to deliver it they found she had disappeared. It wasn't until February that she contacted her brother to say she had escaped to Lisbon where she worked for the Polish Red Cross until the end of the war (National Archives DFA 245/32 Authentication of Mme Dobrzyński Aryan descent, 1942)⁸. His daughter, Krystyna, was attending boarding school in England and travelled across the Irish Sea with a permit signed by the DEA and British Representative's Office, Dublin, in lieu of a passport (Dobrzyński-Cantwell: 97). When she reached 19 years of age, she went to London without telling her parents and enlisted in the Woman's Auxiliary Air Force and served in the metrology section in London and Oban, Scotland (ibid: 105).

Conclusion

The end of the war changed the European political landscape to Poland's detriment with the loss of territory, democratic government and independence. Dobrzyński's relationship with the DEA changed dramatically as they became politically aligned in the early phase of the Cold War. However, subsequently the Polish Government fell prey to infighting, ultimately leading to his resignation in 1954 and eventual de-recognition of the Consulate General by the Irish Government in 1957 (ibid: 107–128).

Summary in Polish

Polski Konsulat Generalny w Dublinie podczas II wojny światowej

Konsul general Wacław Tadeusz Dobrzyński był pierwszym polskim dyplomatą w Irlandii oraz najdłużej sprawującym tę służbę po odzyskaniu niepodległości. Artykuł przedstawia badania nad wzajemnymi relacjami

⁸ The DEA decided not to charge for the telegram but to treat it as a courtesy.

między Konsulatem Generalnym RP, Departamentem Spraw Zagranicznych, Prezydentem Irlandii oraz Towarzystwem Dublińskim (*Dublin Society*) podczas II wojny światowej. Ze względu na faktyczny brak rządu polskiego podczas wojny dyplomacja Dobrzyńskiego przyczyniła się do uznania polskiego rządu na emigracji, wspierania wojsk polskich przez irlandzkich sympatyków oraz wyeksponowania roli polskiej dyplomacji. Koniec wojny zmienił polityczną scenę Europy ze szkodą dla Polski, która utraciła znaczną część swego terytorium, a także demokratyczny rząd i niepodległość. Związki Dobrzyńskiego z DEA zmieniły się diametralnie, gdyż były silnie uzależnione od polityki władz we wczesnej fazie zimnej wojny. Jednak później polski rząd padł ofiarą wewnętrznego konfliktu, który ostatecznie doprowadził do jego rezygnacji w 1954 roku i cofnięcia uznania Konsulatu Generalnego RP przez rząd irlandzki w 1957 r.

References

- Authentication of Mme Dobrzyński Aryan descent (1942), National Archives DFA 245/32.
- *Betjemanian* no. 2 (1990).
- Dobrzyński file, Nov. 1938 – May 1963, National Archives, Secretariat to the President PRES 1/98/1/21.
- *Dobrzyński Memoirs* (c. 1957), Cantwell Family Archives.
- Dobrzyński-Cantwell K (1998), *An Unusual Diplomat*, London, Polish Cultural Foundation.
- *Documents in Irish Foreign Policy, Vol. VI, 1939–1941*, Royal Irish Academy Dublin.
- *Irish Independent* October 1939, 'Poland – Lights and Shadows'.
- *Irish Times* and *Irish Independent* 1957.
- *Letter of Appointment by President August Zaleski*, Cantwell Family Archives.
- Mickiewicz A. (1944) *Pan Tadeusz*.
- *Secretariat to the President PRES*, National Archives.
- Sienkiewicz H. (1944) *Teutonic Knights*.
- Super P. (1943) *Polish Tradition*.
- <http://www.iancantwell.com/pdf/15Dobpoland.pdf>.

Maciej FURTAS

Staropolska Szkoła Wyższa, Wydział w Dublinie

Początki współczesnego konstytucjonalizmu Polski i Irlandii

Abstrakt: Artykuł stanowi porównanie dwóch aktów prawnych rangi konstytucyjnej, które powstały w Polsce i w Irlandii bezpośrednio po zakończeniu pierwszej wojny światowej. Autor poddaje analizie, na tle historycznym, polską Uchwałę Sejmu przyjętą 20 lutego 1919 r. (zwaną Małą konstytucją z 1919 roku) i Konstytucję Pierwszego Zgromadzenia Irlandii (Dail) z 21 stycznia 1919 roku. Szczególny nacisk położony został na ukazanie procesów historycznych i politycznych zachodzących w Irlandii, które doprowadziły do pierwszego posiedzenia, na którym przyjęto prowizoryczną konstytucję z 1919 r. Następnie omówiona została kwestia uzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r. oraz podjęcia działań, które zaowocowały przyjęciem wspomnianej wyżej Małej konstytucji z 1919 roku. Dokładnej analizie poddano obydwa akty przyjęte przez parlamenty krajów, które pomimo podjęcia w zbliżonym czasie kwestii odzyskania niepodległości, zabezpieczenia granic, uznania międzynarodowego i tworzenia prawa – znajdowały się *de facto* w skrajnie odmiennej sytuacji geopolitycznej. Autor wykazuje, że obydwa państwa przyjęły ten sam komitetowy system rządów (zwany także parlamentarno-komitetowym czy dyktaturą parlamentu), którego historycznym, modelowym przykładem jest konstytucja jakobińska z 1793 roku, a który w zrationalizowanej wersji występuje obecnie (od XIX w.) w Szwajcarii. Dogłębna analiza obejmuje, prócz pierwotnie przyjętych tekstów konstytucji, także zmiany, jakie dotknęły szczególnie konstytucję irlandzką na przestrzeni niespełna trzech lat jej obowiązywania. Autor wykazuje, które z przyjętych wówczas rozwiązań w zakresie legislatywy i egzekutywy przetrwały we współczesnych konstytucjach porównywanych państw. Prócz sposobu powoływania gabinetu oraz kwestii jego odpowiedzialności przed parlamentem, które odziedziczone zostały przez obecne konstytucje obydwu państw najwięcej spuścizny po pierwszej kon-

stytucji odnaleźć można w Konstytucji Irlandii z 1937 roku. Należą do nich: irlandzkie nazewnictwo, ograniczona liczba ministrów, sposób powoływania przewodniczącego Dailu oraz kwestia kontroli finansowej i audytu. Artykuł kończy krótki zarys historii obydwu państw.

Słowa kluczowe: Konstytucja z 1919, Uchwała Sejmu RP z 1919 roku, konstytucjonalizm, komparatystyka prawnicza, systemy prawne, konstytucja jakobińska z 1793 roku, system rządów konwentu, dyktatura parlamentu.

Pojęcie komparatystyki prawniczej

Komparatystyka prawnicza jest nauką zajmującą się porównywaniem podobieństw i różnic występujących w systemach prawnych poszczególnych państw oraz badaniem prawa obcego poprzez dokonywanie jego opisu i analizy. Jest to bardzo stara dziedzina sięgająca korzeniami jeszcze czasów starożytnej Grecji, gdzie wielki reformator Solon (ok. 640–561 p.n.e.) podróżował po krajach swojego regionu, zbierając informacje o ich rozwiązaniach ustrojowych. Wykorzystał to w praktyce, wprowadzając około 590 r. p.n.e. tzw. *reformy Solona*, stanowiące podwaliny demokracji ateńskiej. Klasyczną komparatystyką zajmował się też Arystoteles (384–322 p.n.e.), który w odnalezionym w 1890 roku dziele „O ustroju Aten” dokonał opisu i porównania 180 greckich państw – miast (*polis*) (Hammond, 1973; Ziółkowski 2009). Współcześnie jednym z głównych zadań komparatystyki prawniczej – obok typowo poznawczego celu – jest analiza porównawcza poszczególnych dziedzin prawa pod kątem praktycznego wykorzystania ich najlepszych rozwiązań. Istnieje stąd na przykład konstytucyjne prawo porównawcze, prawo porównawcze cywilne, karne, rodzinne czy prawo pracy, gdzie poddaje się badaniu rozwiązania systemowe przyjmowane w poszczególnych krajach wraz z ich długofalowymi, praktycznymi skutkami, co niejednokrotnie prowadzi do podejmowania reformy prawa własnego lub wręcz przejmowania wprost gotowych rozwiązań – nie zawsze jednak z pozytywnym skutkiem (Tokarczyk, 2008).

Wpływy komparatystyki prawniczej widoczne są bardzo wyraźnie w prawie konstytucyjnym, ponieważ przejmowane rozwią-

zania mogą być obserwowane na bieżąco, praktycznie przez ogół obywateli. Jednak tylko twórcy rozwiązań konstytucyjnych oraz zaangażowani w badania przedstawiciele doktryny są w pełni świadomi, które z przyjętych rozwiązań nie stanowią oryginalnego dorobku rodzimej myśli prawniczej, a zostały recypowane z innych porządków prawnych. Dotyczy to na przykład monteskiuszowskiej w rodowodzie koncepcji trójpodziału władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, najpełniej zastosowanej w niektórych konstytucjach stanowych poprzedzających jej najdoskonalszą wówczas formę – konstytucję USA, która weszła w życie 4 marca 1789 roku. Innym przykładem jest tzw. *veto ludowe*, gdzie społeczeństwo bezpośrednio w drodze referendum powszechnego może zablokować lub usunąć z porządku prawnego akt przyjęty przez władzę ustawodawczą, jeżeli nie jest on zgodny z jego oczekiwaniami. Ta instytucja pochodzi także z demokratycznego systemu, który jednak nie opiera się na zasadzie Monteskiuszowskiego trójpodziału, a hierarchii władz. W nim to parlament, jako wybierany powszechnie bezpośredni przedstawiciel suwerena, sprawuje niepodzielną władzę nad rządem i sądownictwem. Stąd ustrój ten nazywany jest *komitetowym* lub też *dyktaturą parlamentu*, a jego prekursorem była konstytucja Francji (tzw. *jakobińska*), uchwalona 24 czerwca 1793 roku. Jego jedynym klasycznym przedstawicielem we współczesnym świecie jest Szwajcaria – dla wielu modelowy wręcz przykład demokratycznego kraju, dodatkowo z silnie rozbudowanym aparatem demokracji bezpośredniej (Sarnecki, 2013). W komparatyście prawa konstytucyjnego porównywane są nie tylko rozwiązania ustrojowe obowiązujące w poszczególnych państwach, ale także cały proces ewolucyjny, który doprowadził w rezultacie do przyjęcia przez opisywane państwa jednych rozwiązań a odrzuceniu innych. Efekty tych studiów – obok niewątpliwych walorów poznawczych – pozwalają poznać źródła poszczególnych przepisów, ich ewolucję oraz wpływ na rozwiązania współczesne. Mogą też ukazywać, jak poszczególne kraje, znajdując się w zbliżonych warunkach politycznych lub rozpoczynając swój byt w wyniku tego samego zdarzenia historycznego, ukształtowały swoje systemy konstytucyjne oraz jakie wzorce przyjmowały i jaki wpływ wywar-

ły one na ich obecnie obowiązujące prawo (Tokarczyk, 2008). Jako historyczny punkt wyjściowy przyjęto w opracowaniu zdarzenie, które w początkach XX wieku niewątpliwie wywarło głęboki wpływ na kształt ówczesnej oraz współczesnej Europy. Było to zakończenie 11 listopada 1918 roku I wojny światowej, gdzie przegrana koalicji państw centralnych doprowadziła w rezultacie do ich rozpadu na państwa narodowe lub wielonarodowe. Nieco wcześniej proces zmian ustrojowych zapoczątkowany został w Rosji w wyniku rewolucji październikowej (06.11.1917 r.), która jednak była bezpośrednim następstwem niekorzystnego dla tego kraju przebiegu działań wojennych w latach 1914–1917 (Bardach..., 2009). Moment ten stanowi punkt wyjściowy dla procesu porównawczego, w którym analizie poddane zostanie tło historyczne oraz dokumenty o randze konstytucyjnej, przyjęte przez pierwsze wybrane powszechnie ciała ustawodawcze odrodzonej po zaborach Polski oraz rozpoczynającej walkę o niepodległość Irlandii (Konarski, 2005; Płachecki, 2010).

Irlandia – tło historyczne

W trakcie I wojny światowej na terenie Irlandii trwała angielska okupacja zapoczątkowana oficjalnie bullą *Laudabiliter* papieża Hadriana IV (jedyne jak dotychczas Anglika na tronie papieskim) z roku 1155 przekazującą władzę nad Irlandią angielskiemu królowi Henrykowi II, ale jej autentyczność stanowi do dzisiejszego dnia wśród historyków kwestię sporną. Po długim okresie mniej lub bardziej luźnego związku z Anglią, po unii realnej z 1801 roku zlikwidowano ostatnie irlandzkie organy autonomiczne – w tym odrębny od brytyjskiego parlament w Dublinie, a cały wiek XIX upłynął na walce Irlandczyków o równouprawnienie religijne i przywrócenie parlamentu, czyli tzw. rządów krajowych, prowadzonej zarówno metodami militarnymi, jak i politycznymi. Rok 1914 stanowił w tej kwestii przełom – długo wyczekiwana i wywalczona konsekwentnie prowadzoną przez Irlandczyków polityką przy współudziale brytyjskich posłów westminsterska ustawa o rządach krajowych oddawała wreszcie ograniczony wpływ na sprawy Irlandii w ręce samych Irlandczyków, jednak z uwagi na wybuch I wojny światowej

jej wprowadzenie w życie zostało odroczone (Grzybowski, 2003; Konarski, 2001).

Dla omówienia dalszych zagadnień konstytucyjnych warto cofnąć się nieco w czasie w celu przybliżenia rozwoju sytuacji, która między innymi w konsekwencji doprowadziła do powstania na terenie jednej wyspy dwóch odrębnych bytów państwowych oraz trwale ukształtowała ich ustroje. Jedna z czterech jej prowincji – leżący na północy Irlandii Ulster składał się z dziewięciu hrabstw, i w 1912 roku liczył 900 tysięcy ludności protestanckiej oraz 680 tysięcy katolickiej. Cała populacja Irlandii wynosiła w tym samym roku 4.380.000 mieszkańców, z czego 3.180.000 katolików i 1.200.000 protestantów (Grzybowski, 2003; Konarski, 2005). Na początku tego roku, w związku z planowanym wprowadzeniem w Irlandii tzw. rządów krajowych, unioniści ulsterscy (w przytłaczającej większości protestanci, zwolennicy utrzymania trwałego związku z Wielką Brytanią), za wiedzą i zgodą lokalnych władz rozpoczęli szkolenie uzbrojonych oddziałów, które przyjęły nazwę „Ulsterskich Ochotników” – *UVF*. Przyjęta w trakcie manifestacji unionistów we wrześniu 1912 roku uchwała podpisana została przez prawie pół miliona osób, co dowodziło znacznego społecznego poparcia dla sprawy trwałej unii z Wielką Brytanią. Dało to też przyczynek do wysunięcia w początkach 1913 roku propozycji wyłączenia Ulsteru spod władzy projektowanego parlamentu irlandzkiego. Realne stało się widmo konfliktu zbrojnego. Próba rozbrojenia *UVF* zawiodła, bowiem skierowane do Ulsteru jednostki brytyjskie odmówiły wykonywania rozkazów. Dowodzili nimi oficerowie pochodzący z Ulsteru, w większości synowie obszarników pochodzenia protestanckiego, którzy w ten sposób okazali sympatię dla ruchu. Propozycja rządu brytyjskiego wyłączenia Ulsteru spod władzy proponowanego Rządu Irlandii na lat 6 została także odrzucona, ale sama kwestia rządów krajowych została zawieszona na czas wojny. Tak zapoczątkowany został – jeszcze nieformalnie – podział Irlandii na dwa odrębne byty, którego skutki widoczne są do dnia dzisiejszego (Grzybowski, 2003; Konarski, 2001 i 2005; Płachecki, 2010).

Po nieudanej insurekcji „Wielkanocnej” w Dublinie w 1916 roku, w trakcie której powstańcy liczyli na pomoc państw central-

nych w zbrojnym uzyskaniu niepodległości, rozpoczęły się dotkliwe represje, które zwróciły bierną i niechętną zbrojnym wystąpieniom przeciwko władzy brytyjskiej irlandzką opinią publiczną przeciwko okupacyjnej *de facto* administracji. Represje rządu w Londynie skierowane były głównie przeciwko utworzonej w 1905 (oficjalnie w 1917) roku organizacji politycznej o nazwie *Sinn Fein* (irl. *My Sami*) będącej początkowo zlepkiem narodowościowych i kulturalnych organizacji o zabarwieniu lewicowym. Ją to – jednakże niesłusznie – podejrzewano o sprawstwo kierownicze militarnego wystąpienia w 1916 roku. Ponadto powodem represji był opór *Sinn Fein* przeciwko obowiązkowemu poborowi do armii, które władze brytyjskie zarządziły dla Irlandii w kwietniu 1918 roku. Paradoksalnie jednak to właśnie przysporzyło partii najwięcej sympatii ludności irlandzkiej, która rychło przełożyła się na zwycięstwo jej członków w ogłoszonych przez Londyn w listopadzie 1918 roku wyborach do Brytyjskiej Izby Gmin. Tam Irlandia, jako część Zjednoczonego Królestwa, była reprezentowana przez 105 posłów wybieranych poprzez ordynację większościową w jednomandatowych okręgach na terenie całego kraju (Grzybowski, 2003; Konarski, 2001).

Elekcja z 1918 roku odbyła się jednak według nowej regulacji, która zachowując wprowadzić pozostałości cenzusu majątkowego, nadawała bierne prawa wyborcze mężczyznom powyżej 21 i kobietom powyżej 30 roku życia¹. Zwiększyło to jednocześnie irlandzki elektorat z siedmiuset tysięcy do około dwóch milionów wyborców, w większości już o republikańskich poglądach. Tak wybrani wówczas posłowie z ramienia *Sinn Fein*, zdyscyplinowani i wierni programowi swojej partii zakładającemu bojkot udziału w pracach brytyjskiej Izby Gmin², zamiast udać się do Londynu, zebrali się na pierwsze, nielegalne posiedzenie 21 stycznia 1919 roku w *Mansion House*, rezydencji Lorda Majora Dublina. Ogłoszono wówczas ustanowienie monokameralnego parlamentu nazwanego w języku irlandzkim *Dáil Éireann* (ang. *Assembly of Ireland*) – Zgromadzenia

¹ *Representation of the People Act 1918 (Fourth Reform Act)* – <http://www.legislation.gov.uk>. (dostęp 13.01.2017).

² http://www.firstdail.com/?page_id=71 (dostęp 13.01.2017).

Irlandii, który formalnie składał się zaledwie z 69 delegatów (TD)³, przechodząc do historii jako *First Dáil*. Wielu z wybranych w grudniu 1918 roku posłów przebywało w więzieniach lub ukrywało się z obawy przed aresztowaniem. Ze zrozumiałych, politycznych względów udziału w jego pracach odmówili także stojący w opozycji unioniści oraz członkowie starej Irlandzkiej Partii Parlamentarnej, jednak w irlandzkiej doktrynie dzień pierwszego zebrania Zgromadzenia uważany jest za moment odzyskania niepodległości, choć pogląd ten nie jest powszechnie podzielany. Faktycznie tego dnia zebrało się jedynie 27 posłów, tylko z partii *Sinn Féin*, którym szczupłość reprezentacji nie przeszkodziła w podjęciu aktywnych prac legislacyjnych. Faktem jest natomiast, że władze brytyjskie w żaden sposób nie przeszkadzały w pierwszym zebraniu się samodzielnego irlandzkiego parlamentu – jego delegalizacja nastąpiła dopiero dziewięć miesięcy później w wyniku eskalacji działań zbrojnych pomiędzy siłami brytyjskimi a IRA. Od tej pory aż do ostatniego posiedzenia 10 maja 1921 roku *Pierwszy Dail* zbierał się okazyjnie i w różnych miejscach na terenie Dublinia (Morgan, 1990; Grzybowski, 2003; Konarski, 2001; Płachecki, 2010).

Dokładnie w dniu zebrania Pierwszego Zgromadzenia w zasadzce na transport materiałów wybuchowych zorganizowanej przez członków organizacji „Irlandzcy Ochotnicy” w hrabstwie Tipperary zginęło dwóch brytyjskich policjantów. Zdarzenie to, o którym nie wiedzieli i którego nie autoryzowali politycy zebrani w pierwszym parlamencie, uznawane jest powszechnie przez historyków za początek Irlandzkiej Wojny o Niepodległość, a sama organizacja „Irlandzcy Ochotnicy” przekształciła się w sierpniu 1919 roku w znaną i istniejącą do dnia dzisiejszego Irlandzką Armię Republikańską (IRA). Na jej czele stanął późniejszy generał, członek *Dail*, Michael Collins. Zapoczątkowany został zryw zbrojny o charakterze wojny partyzanckiej, który na całym praktycznie terenie Irlandii spowodował znaczne straty materialne oraz osobowe po obydwu stronach konfliktu (Grzybowski, 2003). Tymczasem zebrani w *Mansion House*

³ Irl. *Teachta Dála* – tłum. *Delegat Zgromadzenia*. Oficjalna nazwa posła *Dáil*, używana do dnia dzisiejszego (przypis autora).

poślowie uchwalili *Deklarację Niepodległości*⁴ oraz *Przesłanie do Narodów Wolnego Świata*⁵ – zredagowane w trójjęzycznej formie zapytanie skierowane do innych państw z prośbą o uznanie Irlandii jako odrębnego państwa uwolnionego od panowania brytyjskiego. Tutaj jednak warto wspomnieć, że fiasko spotkało wszelkie próby podejmowane przez lidera *Sinn Fein* – Eamona De Valerę i grupę oddanych jemu działaczy dla zdobycia poparcia międzynarodowego w sprawie uznania Irlandii za państwo niepodległe (Coakley & Gallagher, 1999; Konarski, 2001). Brak poparcia Brytyjczyków nie może tutaj dziwić. Podobnie prezydent USA w odbytej we Francji rozmowie bezpośredniej z De Valerą ograniczył się do wyrazów zrozumienia i współczucia; nie inaczej zareagowało trzecie wielkie mocarstwo zwycięskie – Francja. Żaden z krajów koalicji nie zamierzał psuć sobie stosunków z Imperium Brytyjskim, osłabionym wprawdzie po pierwszej wojnie światowej, ale wciąż posiadającym kolonie i – co także istotne – poważne zobowiązania finansowe w stosunku do USA. Na wspomniane, wystosowane przez *Pierwszy Dail* *Przesłanie* odpowiedziała tylko Rosja Sowiecka, wyrażając wolę uznania niepodległego rządu Irlandii w czerwcu 1920 roku, sama jednocześnie mająca olbrzymi problem ze zdobyciem uznania na arenie międzynarodowej. Na swoim pierwszym posiedzeniu *Pierwszy Dail* przyjął ponadto *Program Demokratyczny*⁶ – manifest polityczny zgodny z założeniami wyznawanego przez *Sinn Fein* socjalizmu demokratycznego, i ostatecznie, jako akt organizacyjny władzy ustawodawczej i wykonawczej, uchwalona została tzw. *Konstytucja Pierwszego Zgromadzenia* (ang. *Constitution of the First Dail*)⁷.

⁴ http://www.firstdail.com/?page_id=53 (dostęp 22.01.2017).

⁵ http://www.firstdail.com/?page_id=60 (dostęp 22.01.2017).

⁶ http://www.firstdail.com/?page_id=38 (dostęp 22.01.2017).

⁷ http://www.firstdail.com/?page_id=51 (dostęp 22.01.2017).

Konstytucja Pierwszego Zgromadzenia z 21 stycznia 1919 roku

Dokument ten składa się z pięciu artykułów odnoszących się jedynie do suwerena, legislatywy, egzekutywy oraz audytu finansowego rządu i sposobu dokonywania zmian konstytucji (Furtas, 2017).

Artykuł 1 domyślnie uznaje suwerenem nowo powstałego państwa *Lud Irlandii*, który wybiera swoich przedstawicieli działających w Zgromadzeniu w oparciu o (brytyjski) system wyborczy do parlamentu w Westminsterze. *Expressis verbis* natomiast wskazane zostało Zgromadzenie jako jedyna władza ustawodawcza, w domyśle pozostawiając jej zasięg terytorialny. W tej prowizorycznej lub „Małej” konstytucji brak natomiast jakiegokolwiek odniesienia do głowy państwa. Podczas pierwszego posiedzenia większość zebranych delegatów wyrażała pogląd, że Zgromadzenie nie posiada władzy zdolnej do wyłonienia głowy państwa i winno się to stać w drodze wyborów powszechnych (Aldous, 2009; Aldous & Puirseil, 2009; McDonncha, 2005). Pewne znaczenie miał tutaj fakt, że podczas kongresu partii *Sinn Féin* w 1917 roku omal nie doszło do rozłamu w jej szeregach na zwolenników republikańskiej i monarchicznej głowy państwa, przy czym monarchiści kategorycznie zgodni byli w kwestii wykluczenia z rozważań o objęciu panowania w odrodzonej Irlandii przez członków brytyjskiej dynastii królewskiej (Fitzgerald 1968). Wątpliwości zebranych delegatów dotyczyły także upoważnienia Zgromadzenia do uchwalenia konstytucji jako ustawy nadrzędnej wobec władzy późniejszych legislatur. *Konstytucja Pierwszego Zgromadzenia Irlandii* pozostała więc – pomimo swojej nazwy – prekursorską, niemniej jednak prowizoryczną czy też „małą” konstytucją, regulującą w sposób podstawowy legislatywę i egzekutywę oraz ich wzajemne relacje z właściwym takim rozwiązaniom trybem zmiany czy wprowadzania poprawek.

Artykuł 2 określał władzę wykonawczą, sposób jej elekcji oraz odwoływania. Przysługiwała ona radzie ministrów, która składała się z powoływanego przez *Dail* spośród jego członków Prezydenta Rady Ministrów oraz czterech ministrów resortowych: finansów,

spraw wewnętrznych, spraw zagranicznych i obrony. Po późniejszych poprawkach – z 01.04.1919 roku i 25 sierpnia 1922 roku ostatecznie określono liczbę ministrów na sześciu, przy czym wszyscy ministrowie – z Prezydentem Rady włącznie – musieli być jednocześnie delegatami Zgromadzenia i przez cały czas pełnienia misji byli przed nim odpowiedzialni. Prezydent R. M. obejmował urząd niezwłocznie po dokonaniu jego wyboru, ministrowie zaś po ich zatwierdzeniu na pierwszym posiedzeniu Zgromadzenia po dokonaniu nominacji. Prawo do odwołania poszczególnych ministrów dzielone było pomiędzy Prezydenta i Zgromadzenie, przy czym to ostatecznie, na mocy art. 2 pkt 6, zobowiązane było do zachowania odmiennej procedury w tym względzie. Nie później niż na siedem dni przed datą złożenia z urzędu winno było przedstawić wniosek pochodzący od delegatów w formie uchwały odwołującej cały rząd lub poszczególnych jego członków. Specyficzna sytuacja polityczna, w jakiej znalazło się Zgromadzenie, wymusiła zastosowanie rozwiązań zapewniających ciągłość prac oraz sukcesji organów legislacyjny i egzekutywy wobec aktywnego przeciwdziałania ich działalności ze strony Brytyjczyków, czego dokonano poprawką z 1 kwietnia 1919 roku ustanawiającą system wyznaczania substytucji w przypadku, gdy Przewodniczący Zgromadzenia, Prezydent lub poszczególny minister stawał się „... niezdolny do pełnienia obowiązków z powodu wrogich działań lub pobytu za granicą, lub choroby, lub innego zagrożenia...”.

Artykuł 3 regulował sposób elekcji Przewodniczącego Zgromadzenia i jego zastępcy. Byli oni wybierani na okres roku z zadaniem przewodniczenia obradom Zgromadzenia. W przypadku ich nieobecności *Dail* mógł dokonać wyboru stałej obsady wakujących stanowisk lub powołać Tymczasowego Przewodniczącego.

Artykuł 4 dotyczył kwestii finansowania zadań podejmowanych przez rząd. Nieprzewidywalna w tym czasie sytuacja polityczna nie pozwalała na planowanie i uchwalanie budżetu w dzisiejszym rozumieniu tego zagadnienia, stąd przyjęto rozwiązanie pozwalające finansować oraz kontrolować bieżące zadania rządu. Wszelkie środki

finansowe potrzebne rządowi przyznawane były poprzez głosowanie Zgromadzenia, za które rząd był przed nim odpowiedzialny, i winien był przedstawić „odpowiednio zbadane sprawozdanie finansowe z wydatków” w listopadzie 1919 roku, a następnie dwa razy do roku – w maju oraz w listopadzie. Audyty miały zostać przeprowadzane przez biegłego rewidenta lub biegłych rewidentów powołanych w tym celu przez Zgromadzenie spoza grona deputowanych.

Według art. 5 konstytucja ma charakter regulacji tymczasowej i jako taka może podlegać zmianom po upływie siedmiu dni od dnia złożenia wniosku w tej sprawie. Dokument ten nie poświęca natomiast żadnej uwagi władzy sądowniczej, jednak warto odnotować jej utworzenie 23 lipca 1919 roku przez dekret Zgromadzenia⁸, na bazie istniejących od 1904 roku sądów arbitrażowych (znanych też później pod nazwą *Sinn Féin Courts*). Wyrażne zalecenie Zgromadzenia stanowiło, iż „żaden prawny dokument opublikowany w Wielkiej Brytanii – ustawa czy komentarz – nie mógł stanowić podstawy do wydawania orzeczeń w tych sądach” (Kosonouris, 1994), stąd w swoich orzeczeniach, z uwagi na brak stricte irlandzkiego ustawodawstwa, sądy kierować się miały przepisami francuskiego *Corpus Iuris Civilis*, prawa brehonów (Grzybowski, 2003; Kelly, 2005; Furtas, 2015) oraz rzymskiego.

Polska – tło historyczne

Po drugiej stronie Europy ziemie rdzennie polskie opanowane zostały już w sierpniu 1915 roku przez Kaiserowskie Niemcy oraz Austro-Węgry, które odrzuciły wojska rosyjskie na wschód. W Lublinie i Warszawie rezydowali generałowie – gubernatorzy tych ziem, odpowiednio austro-węgierski oraz niemiecki. 5 listopada 1916 roku cesarze Austrii i Niemiec wydali wspólny akt proklamujący utworzenie Królestwa Polskiego, bez sprecyzowanych granic, z zaznaczeniem monarchicznej formy jego ustroju, nie wysuwając jednak żadnego kandydata do objęcia tronu. Miało to jedynie na celu wsparcie okupanta w procesie administrowania zajęтым terenem,

⁸ *Decree No. 8, Session 4, 1919.*

prorowadzenie na nim rabunkowej gospodarki i umożliwienie poboru rekrutów do tzw. *Polnische Wehrmacht* – sił zbrojnych, których zadaniem miała być walka po stronie państwa centralnych. Nad administracją Królestwa czuwać miała 25-osobowa Tymczasowa Rada Stanu – powołana przez okupantów i całkowicie uzależniona od ich decyzji. W jej miejsce, we wrześniu 1917 roku, już w obliczu zbliżającej się klęski państw centralnych, powołana została Rada Regencyjna z jej organem wykonawczym: królewsko-polskim rządem. Dekretem Rady Regencyjnej z lutego 1918 roku powołano też ciało ustawodawcze – Radę Stanu, składającą się ze 110 członków, z czego 55 jedynie miało pochodzić z wyborów powszechnych przeprowadzanych w miastach i powiatach, natomiast pozostali to wryliści oraz osoby mianowane przez Radę Regencyjną. Rozwiązana ona została tuż przed zawieszeniem broni na froncie zachodnim.

Na terenie byłego zaboru austriackiego, już 15 października 1918 roku powstała z inicjatywy polskich posłów do wiedeńskiego parlamentu Polska Komisja Likwidacyjna kierowana przez Wincentego Witosa, której głównym zadaniem było przejęcie władzy na zachód od rzeki San. W Lublinie, opuszczonym przez wojska austro-węgierskie, został 7 listopada utworzony Tymczasowy Rząd Ludowy z Ignacym Daszyńskim na czele. Wydany przez ten rząd manifest przewidywał, że nowo powstające państwo będzie republiką parlamentarną. 25 listopada 1918 roku we Lwowie (Galicja Wschodnia) władzę objął Tymczasowy Komitet Rządzący, koordynując walkę z utworzoną nieco wcześniej Ukraińską Radą Narodową, która na tych terenach proklamowała powstanie Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej. Na Śląsku Cieszyńskim władzę objęła Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego. Samo konsolidowanie władzy przebiegało na gruncie prowadzonej sprawnie przez Piłsudskiego polityki ukierunkowanej na zjednoczenie całego obozu niepodległościowego. Krótko po 11 listopada 1918 roku, kiedy Rada Regencyjna przekazała mu władzę w Warszawie, rozwiązał się rząd w Lublinie, a Ignacy Daszyński mianowany prezydentem gabinetu otrzymał polecenie sformowania tymczasowego rządu. W ślady rządu lubelskiego poszła Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego oraz Polska Komisja Likwidacyjna Witosa.

Nieco inaczej przebiegało to w Wielkopolsce, gdzie powstała 3 grudnia 1918 roku Naczelna Rada Ludowa postanowiła biernie oczekiwać na decyzje konferencji pokojowej o przynależności tych ziem. Już jednak w niecały miesiąc później udane powstanie wielkopolskie doprowadziło do wyzwolenia dużej części prowincji spod władzy Niemiec, jednak decyzją Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej, który odpowiadał za administrację tych ziem, podporządkowanie ich organom władzy w Warszawie nastąpiło formalnie dopiero po podpisaniu traktatu pokojowego z Niemcami. Na koniec pozostało jeszcze zawarcie porozumienia z działającym w Paryżu od 1917 roku i posiadającym pełne poparcie mocarstw Ententy Komitetem Narodowym Polskim kierowanym przez Romana Dmowskiego i Ignacego Paderewskiego, co stało się już 17 stycznia 1919 roku. Ignacy Paderewski objął w rządzie w Warszawie stanowisko premiera z teką ministra spraw zagranicznych, a sam Komitet stał się *de facto* delegacją nowo utworzonego rządu polskiego na konferencję pokojową. Tak na mapie, po 123 latach zaborów, odrodziła się Polska, która odziedziczyła po Niemcach, Austro-Węgrach i Rosji Carskiej trzy pozaborcze porządki prawne. Jej prawo do niepodległości nie było jednak kwestionowane. Na arenie międzynarodowej posiadała silne wsparcie USA oraz Francji i Anglii – zwycięskich mocarstw. Granice ustabilizowały się w wyniku plebiscytów (Śląsk i Mazury), powstań (Wielkopolska i Śląsk), akcji zbrojnych (Litwa Środkowa oraz Śląsk Cieszyński), ustaleń międzynarodowych (Gdańsk) oraz wojny polsko-radzieckiej. Ostatecznie uchwałą Rady Ambasadorów wielkich mocarstw z 15 marca 1923 roku uznane zostały za ostateczne. Spis ludności z 1921 roku podawał, że jej terytorium zamieszkiwało 27,2 mln mieszkańców, z czego 69,2% Polaków, 14,3% Ukraińców, 7,8% Żydów, 3,9% Białorusinów, taki sam procent Niemców i 0,9% innych narodowości (Bardach..., 2009; Ajnenkiel, 1979). 6 listopada 1918 roku Piłsudski skierował notę do rządów angielskiego, francuskiego, włoskiego, niemieckiego, japońskiego, prezydenta USA osobiście i „innych państw walczących i neutralnych” o uznanie i nawiązanie stosunków dyplomatycznych z niepodległym państwem polskim. Wcześniej – już 11 listopada – stosunki dyplomatyczne nawiązane zostały z Austrią. Na notę po-

zytywnie odpowiedziały już 21 listopada Niemcy i Rosja Radziecka, która zaoferowała 27 listopada wymianę przedstawicieli dyplomatycznych. Wszystkie państwa sprzymierzone i stowarzyszone obecne na konferencji w Wersalu uznały Polskę poprzez dopuszczenie jej przedstawicieli 15 stycznia 1919 roku do prowadzonych obrad. Zasadniczo – w okresie od 30 stycznia do 27 lutego 1919 roku oficjalnego uznania dokonały wszystkie główne państwa zwycięskiej koalicji w Europie (Bardach..., 2009).

Uchwała Sejmu z 20 lutego 1919 roku – „Mała” konstytucja 1919 roku

Od 22 listopada 1918 do 20 lutego 1919 roku trwały intensywne prace nad budową ustroju w odradzającej się Rzeczypospolitej. Już 22 listopada 1918 roku wydany został pierwszy akt prawny o charakterze konstytucyjnym – dekret o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej, a w ślad za nim dekret z 28 listopada 1918 roku o ordynacji wyborczej i wyborach do Sejmu Ustawodawczego. Najwyższą władzę objął Józef Piłsudski, zajmując stanowisko Tymczasowego Naczelnika Państwa (nazwa ta nawiązywała do tradycji kościuszkowskiej). Posiadał on uprawnienia do powoływania i odwoływania rządu składającego się z prezydenta ministrów (premiera) oraz ministrów stanowiących Radę Ministrów. Wspólnie z Tymczasowym Naczelnikiem Państwa posiadała ona uprawnienia ustawodawcze, wydając dekrety z mocą obowiązującą do czasu zatwierdzenia ich przez Sejm Ustawodawczy na pierwszym posiedzeniu.

Po przeprowadzonych 26 stycznia 1919 roku wyborach Sejm Ustawodawczy (Konstytuanta) zebrał się 20 lutego 1919 roku. Był on stopniowo uzupełniany wyborami w poszczególnych dzielnicach aż do 1922, aby na końcu kadencji liczyć 442 posłów, z czego 364 wybrano w wyborach zarządzonych przez władze polskie, 20 w drodze uchwały o włączeniu w skład izby wybranych w drodze wyborów delegatów Sejmu Litwy Środkowej, 35 posłów posiadało mandaty z tytułu wyborów do parlamentów państw zaborczych (w tym 28 z izby poselskiej austriackiej Rady Państwa i 7 posłów niemieckiego

Reichstagu), a dodatkowo 6 posłów znalazło się w nim w wyniku kompromisu wyborczego zawartego na terenie Śląska Cieszyńskiego (Bardach..., 2009; Ajnenkiel, 2001).

Przyjęta na pierwszym posiedzeniu 20 lutego 1919 roku Uchwała Sejmu – zwana potocznie Małą konstytucją⁹ składała się z wyodrębnionych dwóch art. wstępu, w których (I) przyjmuje do wiadomości złożenie na ręce Sejmu urzędu Naczelnika Państwa przez Józefa Piłsudskiego, wyrażając jednocześnie podziękowanie za „pełne trudów sprawowanie urzędu w służbie dla Ojczyzny” oraz (II) powierza jemu dalsze pełnienie urzędu Naczelnika Państwa do czasu uchwalenia Konstytucji, która „określi zasadniczo przepisy o organizacji naczelnych władz w Państwie Polskim”¹⁰. Pozostałe 5 artykułów odnosi się do tymczasowej organizacji władzy ustawodawczej oraz wykonawczej w odrodzonej Rzeczypospolitej.

Art. 1 określał, że władzą suwerenną (tutaj w znaczeniu jedyną i niezależną) i ustawodawczą był Sejm Ustawodawczy, którego ustawy ogłaszać miał Marszałek (Sejmu). Dla swojej ważności wymagały one kontrasygnaty Prezydenta Ministrów (premiera) oraz odpowiedniego ministra „fachowego”, czyli kierownika resortu realizującego wykonanie ustanowionego prawa. Art. 2 nadawał Naczelnikowi Państwa uprawnienia głowy państwa w zakresie reprezentowania kraju na arenie międzynarodowej oraz uprawnienia kierownika egzekutywy w zakresie uchwał Sejmu „w sprawach cywilnych i wojсковych”. W tym celu art. 3 nadawał jemu uprawnienia do powoływania rządu „w pełnym składzie”, w porozumieniu z Sejmem. Cała egzekutywa (Naczelnik Państwa oraz rząd) ponosili pełną odpowiedzialność przed Sejmem z tytułu sprawowanych urzędów (art. 4). I ostatecznie w art. 5 przewidziany został obowiązek kontrasygnaty wydawanych przez Naczelnika Państwa aktów prawnych przez odpowiedniego ministra resortowego. 13 lutego 1919 roku Mała konstytucja uzupełniona została dodatkowo o przepis dotyczący emisji „biletów Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej lub innych biletów obciążających Skarb Państwa”, czyli obligacji państwowych oraz

⁹ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19190190226> (dostęp: 17.01.2017).

¹⁰ Pisownia oryginalna (przypis autora).

zaciągania pożyczek państwowych i przyjmowania przez Państwo gwarancji finansowych, które nie mogły od tej pory być dokonywane bez uprzedniego zezwolenia Sejmu (Ajnenkiel, 2001).

Podobnie jak jej irlandzki odpowiednik Mała konstytucja nie wspomina nic o sądownictwie. Był to dla Polski nie lada problem, bowiem o ile w Irlandii na całym jej terytorium obowiązywał narzucony jej brytyjski system prawny, uchwalany dla niej przez parlament w Westminsterze, z nielicznymi tylko wyjątkami obejmującymi akty prawne stanowione w okresie przed unią realną oraz przepisy odrębne, jak choćby w sferze prawa rodzinnego – o tyle na terytorium RP obowiązywało – w zależności od regulowanej sfery prawnej – od 3 do 6 porządków odziedziczonych po zaborcach. Kilka systemów prawnych w obrębie jednego państwa – to wiele problemów dla obywateli i jednocześnie stan prawny pozostający w sprzeczności z ideą jedności oraz suwerenności państwowej. Stworzenie jednolitego systemu prawnego wymagało czasu – zresztą w II RP (1918–1939) koncepcja ta w praktyce poniosła fiasko w wyniku olbrzymiej polaryzacji sił politycznych. Nieliczne wyjątki to np. kodeks handlowy, prawo czekowe, prawo wekslowe i jednolity, opracowany na bardzo wysokim poziomie legislacyjnym – kodeks karny – przy czym nierzadko trybem ich wprowadzania był dekret prezydencki. Było to owocem pracy powołanej już w czerwcu 1919 roku Komisji Kodyfikacyjnej, która działała do wybuchu wojny we wrześniu 1939 roku. Jej nieukończone lub niezrealizowane projekty wykorzystane zostały w pracach kodyfikacyjnych prowadzonych po 1945 roku. Podobnie kształtowały się problemy dotyczące budowy jednolitego aparatu wymiaru sprawiedliwości, który uporządkowany został dopiero w 1928 roku Prawem o ustroju sądów powszechnych (Bardach..., 2009; Ajnenkiel, 2001).

Konkluzje

Dzieje Irlandii i Polski w tym okresie wykazują wiele podobieństw, ale i znaczące różnice, a podstawową z nich jest kwestia uznania na arenie międzynarodowej, czyli uzyskanie podmiotowości prawnej w zakresie prawa międzynarodowego. Polska – pomi-

mo kłopotów z najbliższymi sąsiadami uznana została przez główne zwycięskie mocarstwa, podczas gdy sprawa Irlandii wyglądała zgoła odmiennie – stąd teza o uzyskaniu przez nią niepodległości w dniu zebrania się Pierwszego Dail wydaje się praktycznie pozbawiona jakichkolwiek podstaw, a sam kraj uzyskał ograniczoną podmiotowość dopiero jako dominium brytyjskie po podpisaniu traktatu z Wielką Brytanią 6 grudnia 1921 roku. Mimo to należy uznać, że w tak trudnych warunkach obydwa narody podjęły wysiłek zmierzający do ukształtowania swoich podstaw ustrojowych poprzez utworzenie organów władzy i wydanie aktów prawnych rangi konstytucyjnej rzutujących na ich przyszłość. Echa rozwiązań przyjętych w omówionych poniżej: Konstytucji Dail z 21 stycznia 1919 roku oraz Małej konstytucji z 20 lutego tego samego roku widoczne są do dzisiaj we współczesnych konstytucjach obydwu narodów. W III RP i w Irlandii należy do nich choćby sposób powoływania gabinetów, a w samej obowiązującej obecnie konstytucji Irlandii z 1937 roku przetrwały: nazwy *Dail* oraz *TD*, ograniczona liczba ministerstw, urzędy kontroli finansowej i audytu oraz sposób powoływania przewodniczącego izby niższej parlamentu. Echa uprawnień Naczelnika Państwa w stosunku do rządu spotkać można natomiast w konstytucji RP z 1997 roku, podobnie jest z instytucją kontrasygnaty. Marszałek Sejmu występujący w Małej konstytucji to jednak starsza tradycja, sięgająca czasów I Rzeczypospolitej.

Obydwie prowizoryczne konstytucje za reprezentanta najwyższej władzy ustawodawczej uznają swoje ciała przedstawicielskie, potwierdzając tym samym przyjęcie ustrojowej zasady zwierzchnictwa narodu reprezentowanego niepodzielnie przez wybrane powszechnie jednoizbowe parlamenty. Obydwie także nie określają kadencji ciał ustawodawczych – polska z racji powołania do realizacji określonego celu, jakim było opracowanie i przyjęcie nowej konstytucji, natomiast irlandzka wobec braku technicznych możliwości ogłoszenia i przeprowadzenia jakichkolwiek wyborów na terytorium okupowanym przez wojsko i administrację brytyjską oraz wobec niepewności co do rezultatu podjętej walki i kształtu przyszłego terytorium. Ponadto obydwa akty stworzyły podwaliny pod system rządów parlamentarnych. Stało się tak pomimo znaczących

różnic już w samych podstawach prawnych, gdzie irlandzki *Dail* powołany został pośrednio na mocy brytyjskiej, czyli ustanowionej przez *de facto* okupanta, ustawy o wyborach do westminsterskiego parlamentu i tym samym nie zebrał się w legalny sposób z punktu widzenia obowiązującego w Irlandii brytyjskiego prawa (Furtas, 2017). Tutaj odmiennie – Sejm Ustawodawczy RP powołany został na mocy rodzimych aktów prawnych, uzyskując pełne i nieograniczone uprawnienia ustawodawcze, w tym, co najważniejsze, uprawnienie do uchwalenia konstytucji regulującej w pełni ustrój młodego państwa.

W porównaniu z irlandzkim odpowiednikiem Mała konstytucja jest bardzo lakoniczna w kwestii sposobu formowania rządu. Niemniej ze sformułowania „w porozumieniu z Sejmem” wynika, że Naczelnik Państwa nie miał pełnej swobody w doborze ministrów, i był zmuszony do uwzględniania na te stanowiska kandydatów posiadających poparcie większości parlamentarzystów. Konstytucja Pierwszego Irlandzkiego *Dail* szczegółowo określa natomiast tryb powoływania rządu. Prezydent ministrów wybierany jest przez *Dail*, uzyskując prawo do nominowania ministrów z grona parlamentarzystów dla sprawowania kierownictwa w ograniczonej z początku liczbie czterech resortów: finansów, spraw wewnętrznych, spraw zagranicznych i obrony. Po poprawce z 1 kwietnia 1919 roku regulacja zezwalała na powołanie dodatkowo pięciu innych ministrów bez określenia nazw resortów, jednak maksymalna liczebność rady nie mogła przekraczać dziesięciu członków z Prezydentem włącznie. Druga poprawka, z 25 sierpnia 1922 roku, ostatecznie zredukowała tę liczbę do sześciu. Ministrowie przedstawiani byli następnie do indywidualnego zatwierdzenia przez *Dail*. Byli też indywidualnie – włącznie z Prezydentem – przed nim odpowiedzialni. Prezydent ministrów nie posiadał ponadto uprawnień do rozwiązywania *Dail*, zachowywał jednak prawo do odwoływania ministrów, przy czym powoływanie nowych określała ta sama procedura. Warto zauważyć tutaj, że była to odmienna od brytyjskiej konstrukcja systemu powoływania gabinetu – po części wymuszona zapewne praktycznym brakiem możliwości ogłaszania wyborów do ciała przedstawicielskiego. Stawia ona jednak pod znakiem zapytania powszechnie

panującą teorię o parlamentarnym, wzorowanym na brytyjskim, modelu rządów przyjętym przez *Pierwszy Dail*. Była to niewątpliwie dyktatura parlamentarna (występująca też pod wspomnianą nazwą system komitetowy), gdzie *Dail*, jako ciało zbiorowe wsparte autorytetem pochodzenia z wyborów powszechnych, stawał się źródłem wszelkiej władzy, a pozostałe organy państwa były jemu podporządkowane (Furtas, 2017). Dodatkowo tezę tę popiera rota przysięgi zatwierdzonej przez *Pierwszy Dail* 20 sierpnia 1919 roku, jaką mieli składać między innymi deputowani *Dail*, bojownicy IRA oraz urzędnicy rewolucyjnego państwa i „...inne organizacje oraz osoby, które taką przysięgę w opinii *Dail* winne złożyć...”, a której fragment brzmi: „[...] będę wspierać i bronić Republiki Irlandii oraz rządu Republiki Irlandii, którym jest *Dáil Eireann* [podkreślenie autora], przed wszystkimi wrogami, wewnętrznymi i zewnętrznymi [...]”¹¹. Wynika z niej tożsamość parlamentu i rządu traktowanych jako jeden organ władzy, co stanowi potwierdzenie tezy o dyktaturze irlandzkiego parlamentu, w którym rząd, w tym przypadku składający się wyłącznie z deputowanych, stanowił bezwzględnie podporządkowany parlamentowi komitet realizujący jego zalecenia (Kohn, 1932). Takie rozwiązanie ustrojowe jest charakterystyczne między innymi dla okresów rewolucyjnych lub początków budowania państwowości, tak jak jego pierwowzór – konstytucja jakobińska, która opracowana została dla rewolucyjnej Francji.

Podobnie jak w Irlandii, w Polsce przyjęto także komitetowy system rządów, powierzając Sejmowi Ustawodawczemu władzę suwerenną o nieokreślonej kadencji i podporządkowując jemu wszystkie organy wykonawcze, stąd tylko Sejmowi przysługiwało wyłączne prawo do uchwalania ustaw ogłaszanych następnie przez marszałka sejmu, a kontrasygnowanych przez prezydenta rady ministrów i odpowiedniego ministra, którzy ponosili odpowiedzialność przed Sejmem Ustawodawczym za ich wykonanie. Naczelnik Państwa podporządkowany został Sejmowi, stojąc jednocześnie na czele administracji wojskowej oraz cywilnej i reprezentując mło-

¹¹ <http://oireachtasdebates.oireachtas.ie/debates%20authoring/debateswebpack.nsf/takes/dail1919082000013?opendocument> (dostęp: 18.01.2017).

dą Republikę Polską na arenie międzynarodowej. W porozumieniu z Sejmem powoływał *en bloc* rząd, którego ministrowie indywidualnie, a rząd solidarnie, ponosili odpowiedzialność przed Sejmem. Nie posiadał inicjatywy ustawodawczej, a wydawane przez niego podstawowe akty prawne wymagały kontrasygnaty odpowiedniego ministra. Nie posiadał też żadnych uprawnień do rozwiązywania Sejmu Ustawodawczego (Ajnenkiel, 1978; Bardach..., 2009).

Warto nadmienić w tym miejscu, że w krótkim okresie – od 1 lipca 1920 roku, w trakcie trwania wojny polsko-rosyjskiej, w obliczu rzeczywistego zagrożenia bytu państwowego spowodowanego ofensywą wojsk rosyjskich, Sejm Ustawodawczy powołał ustawą Radę Obrony Państwa, ograniczając jednocześnie na okres przejściowy swoje uprawnienia. Przewodnictwo Rady objął Naczelnik Państwa, a w jej skład weszli: marszałek Sejmu Ustawodawczego, 10 posłów wybranych przez Sejm Ustawodawczy reprezentujących główne stronnictwa polityczne. Ponadto: Prezydent ministrów, 3 ministrów i 3 przedstawiciele armii mianowanych przez Naczelnego Wodza. Rada uzyskała pełnomocnictwa do decydowania o wszelkich sprawach związanych z prowadzeniem wojny oraz zawarciem pokoju. Zakończyła swoją działalność 1 października 1920 roku (Ajnenkiel, 1978, 2001; Bardach..., 2009).

Z uwagi na wyjątkowość sytuacji politycznej zaistniała więc w obydwu krajach – tak od siebie oddalonych i różnych – potrzeba skupienia władzy w jednym ośrodku decyzyjnym, jakim był wybrany powszechnie parlament. Przybrała ona postać rządów konwentu opartych na bardzo zbliżonych zasadach funkcjonowania. Dopiero w późniejszym okresie, po zmianie warunków zewnętrznych i wewnętrznych, zauważalne są różnice w kierunkach obranych przez konstytuanty omawianych krajów. Polska w konstytucji marcowej z 1921 roku przyjęła sięgający XIX wieku model wzorowany na konstytucji Republiki Francuskiej z 1873 roku (Hedlam – Morley, 1928; Bardach, 2009). Uznano go za sprawdzony i najodpowiedniejszy, choć nie brakowało i innych, rodzimych projektów. Irlandia, która na mocy zawartego z Wielką Brytanią traktatu z grudnia 1921 roku stała się dominium brytyjskim o nazwie Wolne Państwo Irlandzkie, w konstytucji z grudnia 1922 roku przyjęła nieco zbliżony do bry-

tyjskiego model parlamentarny. Warto podkreślić, że nie wyrzekła się jednak własnych rozwiązań wyróżniających ją na tle innych dominiów. Należała do nich m.in., choć obowiązująca tylko czasowo, bardzo rozbudowana struktura instytucji związanych z demokracją bezpośrednią, których szwajcarski rodowód wydaje się bezsprzeczny: weto ludowe, referendum ustawodawcze i referendum w sprawie zmian w konstytucji. To nadawało jej niewątpliwie charakter najbardziej republikańskiej regulacji spośród wszystkich obowiązujących w brytyjskim *Commonwealth* (Kohn, 1932; Mansergh, 1934). O ile jednak Konstytucja marcowa podlegała zatwierdzeniu Sejmu RP, niezależnego od jakichkolwiek czynników wewnętrznych czy zewnętrznych – o tyle Konstytucja Wolnego Państwa Irlandzkiego zanim trafiła pod obrady mającej ją przyjąć konstytuanty, musiała przejść proces zatwierdzenia przez rząd brytyjski (Konarski, 2001). Odtąd proces związany z budową państwowości w obydwu krajach przybrał różny kierunek. Polska przez całe dwudziestolecie międzywojenne egzystowała jako twór niepodległy, podczas, kiedy w Irlandii proces uzyskiwania niepodległości dopiero rozpoczynał swoją ewolucję. Zakończyła się ona niemal 30 lat po pierwszym posiedzeniu *Dail* – w 1949 roku, kiedy Irlandia ostatecznie opuściła Brytyjską Wspólnotę Narodów.

Summary in English

The beginnings of Polish and Irish contemporary constitutionalism

This article compares the adoption of two constitutions in Poland and Ireland immediately after the end of the First World War. The author analyses the historical background to the 'Little' Polish Constitution adopted on 20 February 1919 and the Programme of the Irish First Dail adopted on 21 January 1919. The emphasis, as the language is directed to Polish readers, is placed on the historical and political processes in Ireland, which led to the first meeting of the 'revolutionary parliament' and the adoption of a provisional constitution. Because of the widespread availability of publications in Polish about the independence of Poland in 1918 and the actions of politicians which led to the adoption of the Little Constitution in 1919, there is less discussion on Poland.

The article makes a comparative analysis of both constitutions, which despite similar concerns with independence, border security, international recognition and the creation of laws, were adopted in radically different geopolitical situations. Both countries adopted the same committee system of government based on the prototype Jacobin constitution of 1793. There is an in-depth analysis of the features of the Irish constitution which reveals that the structures of legislature and executive are comparable to modern constitutions of similar countries.

The procedures for the appointment of the cabinet and its responsibility before parliament are contained in the Constitution of Ireland, 1937. These include the Irish names of constitutional institutions, a limited number of ministries, the method of appointment and the issues of financial control and audit. The article concludes with a brief outline of the later history of both countries.

Bibliografia

Strony internetowe instytucji publicznych

- www.oireachtas.ie
- www.oireachtasdebates.oireachtas.ie
- www.firstdail.com
- www.difp.ie
- www.sejm.gov.pl
- www.isap.sejm.gov.pl
- www.legislation.gov.uk
- www.servat.unibe.ch
- www.audgen.gov.ie
- www.krytykaprawa.pl

Literatura

- Ajnenkiel A. (1978) *Od rządów ludowych do przewrotu majowego: zarys dziejów politycznych Polski 1918–1926*, Warszawa.
- Ajnenkiel A. (2001) *Konstytucje Polskie w rozwoju dziejowym 1791–1997*, Warszawa.
- Aldous R. (ed.) (2008) *We Declare. Landmark Documents in Irish History*, London.
- Aldous R., Puirseil N. (2009) *Great Irish Speeches*, London.

- Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M. (2009) *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa.
- Coakley J., Gallagher M. (1999) *Politics in the Republic of Ireland* (3rd ed.), London.
- Farrell B. (1971) *The Founding of Dail Eireann. Parliament and Nation Building*, Dublin.
- Fitzgerald D. (1968) *Memoirs of Desmond Fitzgerald 1913–1916*, London.
- Furtas M. (2015) *Prawo brehonów na tle rozwiązań prawnych w średniowiecznej Europie*, [w:] *The Irish Polish Society Yearbook*, Vol. II. Dublin 2015.
- Furtas M. (2017) *Konstytucja pierwszego zgromadzenia Irlandii – 21 stycznia 1919 roku*, [w:] *Krytyka prawa. Niezależne studia nad prawem*, Tom 8, 2016, nr 4 (48–67), Warszawa 2017.
- Grzybowski S. (2003), *Historia Irlandii*, Wrocław.
- Hammond N. (1973), *Dzieje Grecji*, Warszawa.
- Hedlam-Morley A. (1928) *The new democratic constitutions of Europe: a comparative study of post-war European constitutions with special reference to Germany, Czechoslovakia, Poland, Finland, the Kingdom of the Serbs, Croats & Slovenes and the Baltic states*, London.
- Killen R. (2003) *A Short History of Modern Ireland*, Dublin.
- Kohn L. (1932) *The Constitution of The Irish Free State*, London.
- Konarski W. (2005) *System Konstytucyjny Irlandii*, Warszawa.
- Konarski W. (2001) *Pragmatycy i idealisci Rodowód, typologia i ewolucja ugrupowań politycznych nacjonalizmu irlandzkiego w XX wieku*, Warszawa.
- Kotsonouris M. (1994) *Retreat from Revolution: The Dáil Courts, 1920–1924*, Dublin.
- MacDonncha M. (ed.) (2005) *Sinn Féin: A Century of Struggle*, Dublin.
- Mansergh N. (1934) *The Irish Free State – Its Government And Politics*, Woking.
- Morgan D.G. (1990) *Constitutional Law of Ireland*, Dublin.
- Płachecki J. (2010) *System polityczny Irlandii*, Warszawa.
- Sarnecki P. (2013) *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych*, Warszawa.
- Tokarczyk R. (2008) *Komparatystyka prawnicza*, Warszawa.
- Ziółkowski A. (2009) *Historia powszechna. Starożytność*, Warszawa.

Bogusława BALSKA

Staropolska Szkoła Wyższa, Wydział w Dublinie

Organy pomocnicze w sporach między pracownikiem a pracodawcą w irlandzkim prawie pracy

Abstrakt: Niniejszy artykuł stanowi próbę analizy wybranych instytucji sądowych w irlandzkim prawie pracy. Autorka przedstawia poszczególne organy ochrony prawnej w temacie zatrudnienia i prawa pracy. Rozwiązania w irlandzkim systemie prawnym różnią się od systemu polskiego, gdzie nie ma tylu organów i instytucji, które by chroniły i pomagały pracownikom i pracodawcom rozwiązywać powstałe spory. Uwypuklone zostały najważniejsze kompetencje i zadania wybranych organów w celu ułatwienia ich zrozumienia.

Słowa kluczowe: prawo pracy, sąd pracy, ochrona prawa pracy, Komisja Pracy.

Wstęp

Stosunki pracy są skomplikowaną dziedziną nauki, która polega na ciągłej interakcji z pracownikami, pracodawcami, związkami zawodowymi i rządem. Krytycznym i początkowym etapem zmagania się z badaniem stosunków pracy (*Employment Relations – ER*) w Irlandii jest zrozumienie zakresu i charakteru podmiotów oraz instytucji będących częścią tego systemu. Kluczowe strony zaangażowane w relacje w stosunki pracy (*ER*) obejmują pojedynczych pracowników, związki zawodowe, przedstawicieli pracowników, pracodawców, menedżerów, rząd i agencje rządowe. Na interakcje między tymi stronami będą więc wpływać warunki ekonomiczne, czynniki historyczne i polityczne, a rozwój technologii i rynków

znacząco rzutuje na praktykę w stosunkach pracy. W Irlandii system rozstrzygania sporów pomiędzy pracownikami a pracodawcami jest bardzo rozbudowany. Istnieje wiele instytucji zajmujących się ochroną pracowników. Cudzoziemcowi pracującemu w Irlandii przysługują te same prawa pracownicze i ochrona prawna, co pracownikowi irlandzkiemu, dlatego uważam, że warto w skrócie przedstawić najważniejsze z nich.

Rysunek poniżej przedstawia główne strony zaangażowane w relacje pracownicze. Stronami będą zarówno pracodawcy, jak i pracownicy, którzy mogą dążyć do utworzenia stowarzyszeń i korzystać z ich pomocy przy reprezentowaniu ich interesów. Państwo również odgrywa kluczową rolę, zwłaszcza w odniesieniu do prawodawstwa i organów pomocniczych w rozwiązywaniu konfliktów.

Rysunek 1. Relacje pracownicze – główne zaangażowane strony

Źródło: opracowanie własne na podstawie P. Gunnigle, N. Heraty, M.J. Morley, *Human Resources Management in Ireland*, 2011.

W sferze rozwiązywania sporów państwo irlandzkie powołało organy, do których kierowane są sprawy dotyczące stosunku pracy. Są to między innymi:

- Komisja Pracy (*Labour Relations Commission – LRC*),
- Sąd Pracy (*Labour Court*),
- Pełnomocnik do spraw pracowniczych (*Rights Commissioner*),

- Apelacyjny Sąd do spraw zatrudnienia (*Employment Appeals Tribunal – EAT*),
- Urząd do spraw równouprawnienia (*Equality Authority*),
- Trybunał Równości (*Equality Tribunal*),
- Komisja (Sąd) do spraw relacji w miejscu pracy (*Workplace Relation Commission – WRC*),
- Urząd do spraw ochrony zdrowia i bezpieczeństwa (*Health and Safety Authority*),
- Krajowy Urząd prawa pracy (*National Employment Rights Authority – NERA*),
- Biuro koronera (*Coroners Court*).

W związku z liczbą organów sprawujących nadzór nad stosunkami między pracownikami a pracodawcami w 2015 została powołana Komisja do spraw relacji w miejscu pracy (*Workplace Relation Commision – WRC*), która zastąpiła działanie kilku z nich. Było to związane z wątpliwościami pracowników i pracodawców, do którego organu należy się zgłosić z danym problemem. Obecnie funkcjonuje głównie WRC oraz Sąd Pracy. Do organizacji, których działalność została zawieszona należą:

- Komisja Pracy (*Labour Relations Commission – LRC*),
- Pełnomocnik do spraw pracowniczych (*Rights Commissioner*),
- Apelacyjny Sąd do spraw zatrudnienia (*Employment Appeals Tribunal – EAT*),
- Trybunał Równości (*Equality Tribunal*),
- Krajowy Urząd prawa pracy (*National Employment Rights Authority – NERA*),

Jednak na potrzeby mojego artykułu opiszę pokrótce każdy z nich.

Komisja Pracy (*Labour Relations Commission – LRC*)

Komisja pracy została ustanowiona na podstawie Ustawy o stosunkach handlowych z 1990 roku (*Industrial Relations Act 1990*). Do najważniejszych jej zadań należało promowanie rozwoju i poprawa regulaminów, procedur i praktyk poprzez skuteczne dostarczanie usług (*Hann, Roche, Teague, 2009*). Komisja angażowała się

w dyskusje z partnerami socjalnymi oraz innymi organami rozstrzygającymi spory, aby ocenić, co należy zrobić, by nadążyć za zmieniającymi się warunkami pracy. Komisja również monitorowała oraz oceniała swoje działania poprzez przeprowadzanie ankiet, aby dostarczać najbardziej aktualnych informacji. Do głównych funkcji Komisji należały:

- usługi pojednawcze,
- usługi doradcze,
- przygotowywanie Kodeksów postępowania dotyczących stosunków przemysłowych po konsultacji ze związkami zawodowymi i organizacjami pracowniczymi oraz ustalanie wytycznych dotyczących kodeksów postępowania,
- wybór i nominowanie osób na stanowisko Rzecznika Praw,
- kontrola i monitoring rozwoju w obszarze stosunków przemysłowych,
- wspomaganie innych organów w wykonywaniu ich funkcji (*Joint Labour Committees* oraz *Joint Industrial Councils*).

Rysunek 2. Procedura arbitrażu w Sądzie Pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie P. Gunnigle, N. Heraty, M.J. Morley, *Human Resources Management in Ireland*, 2011.

Krytycznym aspektem Komisji Pracy były usługi pojednawcze. Rolą usług pojednawczych była pomoc w rozstrzyganiu spraw składanych do Komisji Pracy (*LRC*) przez strony w sporze. Były to sprawy, w których strony nie mogą osiągnąć porozumienia lub kompromisu. Istnienie tej komisji (*LRC*) miało zachęcać skonfliktowane strony do wzięcia odpowiedzialności za rozstrzyganie własnych

sporów. Uważa się, że takie rozwiązanie pomaga rozwiązywać konflikty w ich początkowym stadium oraz je rozstrzygać zamiast eskalować i wносить sprawę do Sądu Pracy. Na powyższym rysunku przedstawiony jest proces kierowania spraw poprzez usługi pojednawcze oraz interwencję Sądu Pracy.

W proces pojednawczy zaangażowany jest urzędnik do spraw stosunków między pracownikami, który przewodniczył spotkaniom zwaśnionych stron. Po wysłuchaniu wyjaśnień obu stron urzędnik mógł zorganizować dodatkowe spotkania w celu dokładniejszego zbadania sprawy oraz określenia kroków, które należy przedsięwziąć, aby rozwiązać spór. Urzędnik doradzał również stronom, jak osiągnąć porozumienie w sporze i znaleźć rozwiązanie, które będzie zaakceptowane przez obie z nich. Porozumienie jest osiągane w przypadku, gdy strony osiągną kompromis w sporze lub gdy zaakceptują rozwiązanie zaproponowane przez urzędnika. W przypadku nieosiągnięcia porozumienia przez strony mogły one zwrócić się wówczas do Sądu Pracy o wydanie rekomendacji i pomoc w rozwiązywaniu konfliktu. Proces pojednawczy zawsze jest procesem dobrowolnym, a urzędnik jedynie ułatwia stronom znalezienie rozwiązania, które zostanie zaakceptowane przez uczestników. Takie rozwiązanie miało dobre osiągnięcia w rozwiązywaniu sporów (80% przypadków w Irlandii zostaje rozwiązanych za pomocą usług pojednawczych). Ta usługa jest dostępna dla wszystkich pracowników oraz pracodawców, bezpłatnie, z wyjątkiem osób i instytucji wykluczonych ustawą, głównie wojska, '*An Garda Siochana*' (irlandzka policja) oraz służby więziennej.

Podczas gdy głównym zadaniem Komisji Pracy było zapewnienie usług pojednawczych w sporach, rola doradcza LRC polegała na wspieraniu pracodawców oraz pracowników w budowaniu i utrzymywaniu pozytywnych relacji zawodowych oraz praca z nimi w znajdowaniu efektywnych rozwiązań.

Kodeksy postępowania w stosunkach pracy mieszczą się w ramach ustawowych, a ich naruszenie nie pociąga za sobą jakichkolwiek sankcji cywilnych lub karnych. Kodeksy te mają na celu udzielanie wskazówek pracodawcom i związkom zawodowym oraz

posiadają silny autorytet moralny. Do dnia dzisiejszego powstało osiem kodeksów postępowania:

- Kodeks postępowania dotyczący procedur w sporach zawierający procedury w usługach podstawowych (*Code of Practice on disputes procedures including procedures in essential services*),
- Kodeks postępowania dotyczący zadań i obowiązków przedstawicieli pracowników oraz ochrony zapewnianej przez pracodawcę (*Code of practice on the duties and responsibilities of employee representatives and the protection and facilities to be afforded to them by their employer*),
- Kodeks postępowania dotyczący procedur dyscyplinarnych i zażaleń (*Code of practice on disciplinary and grievance procedures*),
- Kodeks postępowania dotyczący okresów odpoczynku (*Code of practice on compensatory rest periods*),
- Kodeks postępowania dotyczący pracy w niedziele w dziedzinie handlu (*Code of practice on Sunday working in the retail trade*),
- Kodeks postępowania dotyczący dobrowolnego rozwiązywania sporów (*Code of practice on voluntary dispute resolution*),
- Kodeks postępowania dotyczący znęcania się (*Code of practice on victimisation*),
- Kodeks postępowania i procedur rozwiązywania sporów dotyczących zastraszania w miejscu pracy (*Code of practice on procedures for addressing bullying in the workplace*).

Funkcje i obowiązki Komisji w 2015 zostały przejęte przez WRC.

Sąd Pracy (*Labour Court*)

Sąd Pracy jest główną instytucją w Irlandii, która ułatwia rozstrzyganie sporów (*Gunnigle, Roche, 1995*). Powstał na mocy Ustawy o stosunkach handlowych z 1946 roku (*Industrial Relations Act 1946*), znowelizowanej Ustawą o stosunkach handlowych z 1969 oraz 1976 roku (*Industrial Relations Acts of 1969 and 1976*), które to rozszerzyły jego zakres i kompetencje.

Funkcje Sądu zostały ponownie zmienione i rozszerzone o kolejne akty prawne, w tym Ustawę o stosunkach pracy z 2015 r., która przewidywała największe zmiany od czasu Ustawy z 1946 r. Zgodnie z przepisami ustawy Sąd Pracy ma teraz wyłączną jurysdykcję apelacyjną we wszystkich sporach dotyczących praw pracowniczych.

Sąd Pracy nie jest sądem. Działa jako trybunał ds. stosunków pracy, wysłuchując obu stron w sprawie, a następnie wydając zalecenia (postanowienia, decyzje w zależności od rodzaju sprawy), określając swoją opinię na temat sporu i warunków, na jakich należy go rozstrzygnąć. Zalecenia Sądu dotyczące dochodzenia w sporach w związku z Ustawą o stosunkach przemysłowych z 1946 r. – 2015 r. nie są wiążące dla zainteresowanych stron, jednak oczekuje się, że strony uwzględnią jego zalecenia. Ostatecznie jednak odpowiedzialność za rozstrzygnięcie sporu spoczywa na stronach. Ustalenia Sądu na mocy Ustawy o prawach pracowniczych są prawnie wiążące.

Sąd Pracy składa się z 13 pełnoetatowych członków – przewodniczącego, 4 zastępców przewodniczącego i 8 zwykłych członków, z których 4 są pracodawcami, a 4 z nich to pracownicy. Przewodniczący i 4 zastępców przewodniczącego powoływani są przez Ministra ds. Przedsiębiorczości, Handlu i Innowacji. Członkowie pracodawców nominowani są przez IBEC (*Irish Business and Employers' Confederation*), a członkowie pracowników przez ICTU (*Irish Congress of Trades Unions*). Sąd Pracy ma również radcę prawnego – Sekretarza – mianowanego przez ministra ds. przedsiębiorczości, handlu i innowacji.

Funkcje Sądu można podzielić na funkcje związane ze stosunkami branżowymi i dotyczące rozstrzygania odwołań w sprawach dotyczących praw pracowniczych. Wraz z uchwaleniem Ustawy o stosunkach pracy z 2015 r. Sąd Pracy ma teraz wyłączną jurysdykcję apelacyjną we wszystkich sporach wynikających z przepisów o prawach pracowniczych.

Sąd Pracy posiada wiele istotnych funkcji:

- badanie sporów handlowych w ramach Ustaw o stosunkach przemysłowych od 1946 do 2015 roku,

- badanie, na wniosek ministra ds. przedsiębiorczości, handlu i innowacji, sporów handlowych mających wpływ na interes publiczny lub przeprowadzanie dochodzenia w sprawach sporów handlowych o szczególnym znaczeniu i składanie sprawozdań z jego ustaleń,
- wysłuchiwanie odwołań od zaleceń i decyzji organu orzekającego wydanych na podstawie Ustaw o stosunkach przemysłowych,
- ustanawianie wspólnych komitetów pracowniczych i decydowanie o kwestiach dotyczących ich funkcjonowania,
- rozpatrywanie skarg dotyczących naruszeń kodeksów postępowania w ramach Ustawy o stosunkach pracy z 1990 r. (po rozpatrzeniu skargi przez Komisję ds. relacji w miejscu pracy),
- wyrażanie opinii na temat interpretacji Kodeksu postępowania dokonanej na podstawie Ustawy o stosunkach pracy (*Industrial Relations Act, 1990*),
- rozpatrywanie sporów (tam, gdzie nie istnieją uzgodnienia negocjacyjne) na podstawie aktualizacji Ustawy o stosunkach przemysłowych z 2001 r., zmienionej Ustawą o stosunkach przemysłowych (przepisy różne) z 2004 r. oraz Ustawą o stosowaniu stosunków przemysłowych (aktualizacja) z 2015 r.,
- rejestracja porozumień pracowniczych,
- rozpatrywanie wszystkich odwołań od decyzji Oficera Orzekającego na podstawie różnych aktów prawnych dotyczących praw pracowniczych i emerytalnych,
- ustalanie w zakresie niektórych skarg dotyczących niewdrożenia decyzji Oficera Orzekającego, które wpłynęły do Komisji ds. relacji w miejscu pracy przed 1 października 2015 r.,
- rozpatrywanie odwołań od decyzji o niedyskryminacji i merytorycznych zawiadomień wydanych przez Urząd ds. równości,
- zatwierdzanie układów zbiorowych dotyczących pracowników dorywczych zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin w ramach Ustawy o ochronie pracowników (praca w niepełnym wymiarze godzin) z 2001 r.

Po powstaniu Sądu Pracy w 1946 r. jego główną funkcją było rozstrzyganie sporów handlowych i świadczenie usług pojednaw-

czych. Inne funkcje przekazane Sądowi obejmowały ustanowienie wspólnych komitetów pracy i rejestrację porozumień pracowniczych i wspólnych rad przemysłowych.

Od tego czasu nastąpiły liczne zmiany w jego strukturze i funkcjach po wprowadzeniu zmian w Ustawie o stosunkach przemysłowych w latach 1969–2015 i uchwaleniu wielu ustaw.

Sąd Pracy zajmuje się sporami w ramach:

- stosunków przemysłowych,
- rozpatrywania wszystkich odwołań od decyzji podjętych przez Oficera Orzekającego, Komisji ds. relacji w miejscu pracy we wszystkich sporach wynikających z przepisów dotyczących stosunków pracy i praw pracowniczych.

Rolą Sądu Pracy w rozwiązywaniu sporów jest działanie w charakterze sądu ostatniej instancji. Innymi słowy lokalne rozwiązania dotyczące rozwiązywania sporów w przedsiębiorstwie lub organizacji oraz inne mechanizmy rozwiązywania sporów w państwie powinny zostać w pełni wykorzystane przed oddaniem sprawy do Sądu Pracy.

Sąd Pracy bada spory, żądając od stron sporu przedstawienia pisemnych oświadczeń na temat stanowiska w sporze, a następnie wysłuchując obu stron. Przesłuchania odbywają się zwykle publicznie, chyba że jedna ze stron wnioskuje o rozprawę za drzwiami zamkniętymi.

W większości przypadków Sąd Pracy rozpatruje spory, które są mu przedkładane, czasami jednak Sąd Pracy interweniuje w sporze w sprawie stosunków przemysłowych i sam zaprasza strony do stawienia.

Metody kierowania spraw do sądu pracy:

- skierowanie sprawy z *WRC* (spór dotyczący stosunków pracy) – strony sporu skorzystały z usług pojednawczych Komisji ds. relacji w miejscu pracy (*WRC*), ale nie osiągnęły porozumienia – w tym przypadku komisja na wniosek stron odsyła sprawę do Sądu Pracy,
- rezygnacja *WRC* (spór dotyczący stosunków pracy) – *WRC* uchyliło swoją funkcję pojednawczą w sporze,

- interwencja Sądu Pracy (spór w zakresie stosunków pracy) – po konsultacji z WRC i stwierdzeniu wyjątkowych okoliczności sprawy Sąd zachęca strony sporu do skorzystania z jego usług,
- minister ds. przedsiębiorczości, handlu i innowacji kieruje spór do Sądu – sąd musi rozważyć każdą sprawę przekazaną mu przez ministra przedsiębiorczości, handlu i innowacji w sprawie „warunków pracy panujących w odniesieniu do pracowników dowolnej klasy i ich pracodawców” oraz musi przedstawić raport dotyczący wyników dochodzenia ministrowi (Ustawa o stosunkach handlowych 1946 roku, artykuł 24 – *The Court shall consider any matter referred to it by the Minister concerning the employment conditions prevailing as regards the workers of any class and their employers and shall furnish a report thereon to the Minister together with such recommendations (if any) as it thinks proper, and the Minister shall consider any report and recommendation so made*),
- bezpośrednie polecenie – w tym przypadku pracownik lub pracownicy w sporze handlowym lub związek zawodowy w jego (jej) imieniu lub imieniu wszystkich stron zgadzają się na przyjęcie zalecenia Sądu Pracy. Jeśli pracownik lub związek zawodowy, jako strona sporu, zwróci się do sądu w celu zbadania konfliktu, strony wówczas zobowiązują się do przyjęcia jego zaleceń, sąd musi zbadać sprawę, a związek zawodowy jest zobowiązany przyjąć jego wnioski. Jeśli wszystkie strony w sporze zwrócą się do sądu o zbadanie sprawy i jeśli strony zobowiązują się do przyjęcia rekomendacji, sąd musi wówczas zbadać sprawę, a strony są zobowiązane przyjąć jego wnioski. Śledztwa te powinny być traktowane priorytetowo w stosunku do innych dochodzeń sądu (Ustawa o stosunkach handlowych z 1969 roku, artykuł 20),
- odwołanie od decyzji sędziego. Jeżeli sprawa została rozpatrzona przez sędziego i wydano zalecenie, każda ze stron sporu może odwołać się od tego zalecenia do Sądu Pracy.
Sąd w swoich funkcjach może również pełnić usługi pojednawcze oraz usługi arbitrażu.

Usługa pojednawcza: Sąd wyznacza urzędników stosunku pracy (znanych jako urzędnicy pojednawczy na podstawie Ustawy o stosunkach handlowych z 1946 roku, którzy zostali przemianowani na funkcjonariuszy Ustawą o stosunkach handlowych z 1969 roku – *Industrial Relations Acts 1946 and 1969*), którzy jako niezależni pośrednicy między stronami sporów handlowych są odpowiedzialni za osiągnięcie porozumienia między nimi. Takie postępowanie pojednawcze jest niezbędnym wstępem do większości dochodzeń prowadzonych przez sąd z wyjątkiem okoliczności, w których sąd uzna, że wymagają jego bezpośredniej interwencji (Ustawa z 1969 roku, artykuł 18).

Arbitraż: W przypadku, gdy spór handlowy miał miejsce lub istnieje obawa wystąpienia sporu, sąd może, za zgodą stron, skierować spór do arbitra lub może sam go rozstrzygać (Ustawa o stosunkach handlowych z 1946 roku, artykuł 70). Arbitraż w sprawach zatrudnienia oraz stosunków pracy w Irlandii jest praktycznie nieznanym. Artykuł 5 Ustawy o arbitrażu z 1954 roku (*Arbitration Act 1954*) mówi, że ustawy tej nie powinno się stosować do „arbitrażu wszelkich kwestii odnoszących się do terminów i warunków zatrudnienia oraz wynagrodzenia pracownika”. Artykuł ten wyklucza więc wszelkie spory pracownicze z zakresu arbitrażu.

Sprawiedliwe zasady zatrudnienia: Sąd ma prawo, po konsultacji z organizacjami reprezentującymi pracodawców i pracowników, tworzyć przepisy, które przewidują godziwe warunki pracy.

Apelacja: Jeżeli strona nie zgadza się z zaleceniami Sądu Pracy, może wówczas skierować sprawę do Sądu Krajowego. Takie odniesienie jest zwykle dokonywane na drodze sądowej. Jest to szybka i stosunkowo niedroga procedura, zgodnie z którą organy administracyjne, takie jak Sąd Pracy, podlegają konieczności zbadania ich decyzji przez Sąd Krajowy w celu zapewnienia ich prawidłowości pod względem prawnym (*Byrne, Duignan, Inverarity, Kelly, Kennedy, Masterson Power, Ni Longain, O’Callaghan, Pilkington, Shannon, 2011: 349*).

Pełnomocnik do spraw pracowniczych (*Rights Commisioner*)

Powoływanie i funkcje pełnomocnika do spraw pracowniczych zostały zatwierdzone na podstawie Ustawy o stosunkach handlowych z 1969 roku (*Industrial Relations Act 1969*). Uzasadnieniem ustanowienia pełnomocnika było zmniejszenie obciążenia pracą Sądu Pracy i zapewnienie szybkiej obsługi stronom w sporze w przypadku „mniej istotnych kwestii stosunków handlowych”. Pełnomocnik mógł rozpatrywać spory pod warunkiem, że:

- spór nie dotyczył stawek płac, godzin lub czasu pracy lub dni wolnych od pracy,
- nie był to spór dotyczący osób, które nie mają dostępu do Sądu Pracy,
- strony w sporze nie sprzeciwiały się na piśmie zastosowaniu takiego rozwiązania,
- Sąd Pracy nie wydał zalecenia dotyczącego sporu.

Dodatkowo pełnomocnikowi do spraw pracowniczych zostały przyznane funkcje i uprawnienia na mocy innych przepisów, w odniesieniu do których jego decyzje były prawnie wiążące, takie jak Ustawa dotycząca bezprawnego zwolnienia i wypłaty wynagrodzeń z 1991 roku, Ustawa o ochronie pracowników (zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu) z 2001 roku (*Worker Protection (Regular Part-Time Employees) Act, 1991*) oraz Ustawa o ochronie pracowników (zatrudnionych na umowę na czas określony) z 2003 roku (*Protection of Employees (Fixed-Term Work) Act 2003*). Pełnomocnik posiadał uprawnienia do świadczenia prowadzonych przed nim postępowań; takie postępowania były mniej formalne niż postępowania w Sądzie Pracy.

Pełnomocnik do spraw pracowniczych głównie rozpatrywał spory dotyczące pojedynczych pracowników. Rozprawy odbywały się przy drzwiach zamkniętych, a pełnomocnik analizował każdą sprawę pod względem merytorycznym oraz wydawał pisemną rekomendację. Wielką zaletą tych usług była ich elastyczność i dostępność, zapewnienie szybkiego i skutecznego mechanizmu radzenia

sobie z problemami, które okazywały się zbyt trudne do rozwiązania na poziomie lokalnym.

Pełnomocnik do spraw pracowniczych rozstrzygał dochodzenia w zakresie dwudziestu trzech Ustaw. Większość usług wykonywanych była w ramach głównych sześciu wymienionych poniżej:

- Ustawy o wypłacie wynagrodzeń z 1991 roku (*The Payment of Wages Act 1991*),
- Ustawy o organizacji czasu pracy z 1997 roku (*The Organisation of Working Time Act 1997*),
- Ustawy o warunkach zatrudnienia 1994–2001 (*The Terms of Employment Information Acts 1994–2001*),
- Ustawy o bezprawym rozwiązaniu stosunku pracy 1977–2005 (*The Unfair Dismissals Acts 1977–2005*),
- Ustawy o stosunkach handlowych 1969–2015 (*The Industrial Relations Acts 1969–2015*),
- Ustawy dotyczącej bezpieczeństwa, ochrony zdrowia i opieki społecznej w pracy z 2005 roku (*The Safety, Health and Welfare at Work Act 2005*).

Rekomendacja pełnomocnika nie była prawnie wiążąca, ale w praktyce pracodawcy oraz związki zawodowe miały tendencje do ich przestrzegania. Jednak w sporach rozstrzyganych na podstawie Ustawy o stosunkach handlowych z 1969 roku można było odwołać się do Sądu Pracy, co mogło prowadzić do wiążącego nakazu dotyczącego stron sporu. Odwołanie przeciwko rekomendacji pełnomocnika musiało być sporządzone na piśmie i dostarczone do Sądu Pracy w przeciągu 6 tygodni od daty wydania rekomendacji. Decyzja Sądu Pracy była wówczas decyzją ostateczną, chociaż nie istniały kary za odmowę spełnienia zawartych w niej warunków (artykuł 13(9) Ustawy o stosunkach handlowych z 1969 roku). W przypadku spraw odnoszących się do innych ustaw istniała możliwość odwołania się do Sądu Apelacyjnego do spraw zatrudnienia. Podobnie w przypadku odwołania się od rekomendacji pełnomocnika do spraw pracowniczych w związku z tymi ustawami apelacja musiała być wniesiona w ciągu 6 tygodni. Od 2007 roku została wprowadzona usługa tłumaczenia podczas rozpraw i przesłuchań. Wiąże się

to z napływem obcokrajowców do Irlandii, aby zapewnić osobom nieposiadającym biegłej znajomości języka angielskiego dostęp do takich samych usług jak w przypadku osób, które ten język znają.

Funkcje i działanie pełnomocnika do spraw pracowniczych zostały przeniesione do WRC.

Organ do spraw równouprawnienia (*Equality Authority*)

W prawie irlandzkim źródłami poruszającymi temat równouprawnienia w prawie pracy są:

- Konstytucja,
- artykuł 119 (obecnie 114) Traktatu rzymskiego z 1957 roku (o równości wynagrodzenia, bez dyskryminacji ze względu na płeć),
- dyrektywy rady 75/117/EEC; 76/207/EEC; 2000/43/EC; 2000/78/EC (76/207/EEC – dyrektywa o równym traktowaniu kobiet i mężczyzn w dostępie do zatrudnienia, kształcenia zawodowego, awansu i warunków pracy; 2000/78/EC – obszary objęte w tej dyrektywie to dostęp do zatrudnienia, samozatrudnienia oraz zawód, awans, kształcenie zawodowe, warunki zatrudnienia i pracy oraz członkostwa w niektórych grupach),
- Ustawa o równości zatrudnienia od 1998 do 2008 r. (*The Employment Equality Act 1998-2008*),
- Ustawa o opiece społecznej 2004 (różne przepisy) (*Social Welfare (Miscellaneous Provisions) Act 2004*), uaktualniona Ustawa o emeryturach z 1990 roku (*Pensions Act 1990*).
- Ustawa o równości zatrudnienia 1998–2008 dodała do zakresu prawodawstwa w zakresie równouprawnienia oraz zmieniła Ustawę o niedyskryminacji (Płacy) z 1974 roku oraz Ustawę o równości w zatrudnieniu z 1977 roku (*Byrne, Duignan, Inverarity, Kelly, Kennedy, Masterson Power, Ni Longain, O'Callaghan, Pilkington, Shannon, 2011: 155*).

Konstytucja Irlandii z 1937 roku przyznała poszkodowanym pracownikom możliwość dochodzenia odszkodowania na zasadach Konstytucji jako dodatek do wszelkich praw ustawowych lub praw zwyczajowych. Konstytucja nie zawiera żadnych ogólnych zaka-

zów dyskryminacji ze względu na płeć, ale artykuł 40.3 przewiduje ochronę dóbr osobistych:

Państwo gwarantuje, iż swoim ustawodawstwem będzie respektowało oraz w miarę możliwości broniło i dochodziło praw osobistych obywatela.

Państwo możliwie jak najlepiej, a w szczególności poprzez odpowiednie ustawodawstwo, chroni każdego obywatela przed niesprawiedliwym atakiem, a w razie wyrządzonej niesprawiedliwości chroni jego życie, osobę, dobre imię oraz prawo własności (*31° The State guarantees in its laws to respect, and, as far as practicable, by its laws to defend and vindicate the personal rights of the citizen*).

Pierwszą ważną sprawą rozpatrywaną przez sąd dotyczącą powyższego artykułu Konstytucji była sprawa Ryan przeciwko Prokuratorowi Generalnemu (1965) IR 294, w której to sędzia Kenny orzekł, że istnieje wiele nieokreślonych praw poza tymi wymienionymi w artykule 40.3.

Ustawodawstwo zakazuje dyskryminacji na gruncie:

- płci,
- stanu cywilnego,
- narodowości,
- orientacji seksualnej,
- wiary,
- wieku,
- niepełnosprawności,
- rasy, koloru skóry, obywatelstwa, pochodzenia etnicznego lub narodowego,
- przynależności do wspólnoty wędrownej (*Byrne, Duignan, Inverarity, Kelly, Kennedy, Masterson Power, Ni Longain, O'Callaghan, Pilkington, Shannon, 2011: 165*).

Ustawa o równouprawnieniu w pracy z 1998 roku wprowadziła zmiany w strukturze rozstrzygania sporów. Przewidywała ona utworzenie Organu do spraw równouprawnienia (zastępując Agencję Równouprawnienia w Zatrudnieniu), którego funkcje i władza zostały zmienione Ustawami o statusie równouprawnienia z 2000 roku (*Equal Status Act 2000*), Ustawą o Równouprawnieniu z 2004 roku (*The Equality Act 2004*) oraz Ustawą prawa cywilnego z 2008

roku (*Civil Law (Miscellaneous Provisions) Act 2008*). Do funkcji organu do spraw równouprawnienia należą:

- działanie na rzecz zniesienia dyskryminacji w odniesieniu do obszarów objętych ustawami dotyczącymi równouprawnienia w pracy od 1998 do 2008 roku (*Employment Equality Acts 1998 to 2008*) oraz Ustawy o statusie równouprawnienia 2000 do 2008 (*Equal Status Acts 2000-2008*),
- promowanie równych szans w odniesieniu do zatrudnienia, szkolenia zawodowego i dostarczania towarów i usług, zakwaterowania i edukacji,
- dostarczenie do publicznej wiadomości informacji dotyczących: Ustawy o równouprawnieniu w pracy od 1998 do 2008 roku, Ustawy o statusie równouprawnienia od 2000 do 2008 roku, Ustawy o ochronie macierzyństwa z 1994 i 2004 roku – znowelizowanej ustawą z 2005 roku (*Maternity Protection Acts 1994 and 2004 (Amendment 2005)*), Ustawy o urlopie adopcyjnym od 1995 do 2005 roku (*Adoptive Leave Acts 2000 to 2008*) oraz Ustawy o urlopie rodzicielskim od 1998 do 2006 roku (*Parental Leave Acts 1998 to 2006*),
- sprawdzenie funkcjonowania Ustawy o równouprawnieniu w pracy od 1998 do 2008 roku (*Employment Equality Acts 1998 to 2008*), Ustawy o statusie równouprawnienia od 2000 do 2008 roku (*Equal Status Acts 2000 to 2008*), Ustawy o ochronie macierzyństwa od 1994 do 2005 roku (*Maternity Protection Acts 1994, 2004 and 2005*), Ustawy o urlopie adopcyjnym od 1995 do 2005 roku (*Adoptive Leave Acts 1995 to 2005*) oraz Ustawy o urlopie rodzicielskim od 1998 do 2006 roku (*Parental Leave Acts 1998 to 2006*), a także rekomendacja zaleceń niezbędnych zmian do ministra sprawiedliwości, równości i reformy prawa. Organ do spraw równouprawnienia spełnia te funkcje poprzez dostarczanie informacji, prowadzenie badań, opracowywanie kodeksów postępowania oraz zapewnienie bezpłatnej pomocy prawnej skarżącym w przypadkach o znaczeniu strategicznym.

W rozpatrywaniu wszystkich dziedzin zatrudnienia ustawy zakazują dyskryminacji, która może być popełniona w następujący sposób:

- dyskryminacja przez pracodawców obejmująca dostęp do zatrudnienia, warunków pracy, szkoleń i promocji,
- dyskryminacja w układach zbiorowych pracy w odniesieniu do dostępu do warunków zatrudnienia i równego wynagrodzenia za pracę,
- dyskryminujące ogłoszenia, które mogą być w sposób uzasadniony rozumiane jako wskazanie na zamiar dyskryminowania,
- dyskryminacja przez agencje pośrednictwa w zatrudnieniu.

Przed 1998 rokiem funkcjonariusze do spraw równouprawnienia, pod patronatem *LRC*, zajmowali się sprawami dotyczącymi dyskryminacji ze względu na płeć lub stan cywilny wynikającymi z warunków odpowiedniego ustawodawstwa. Ustawa z 1998 roku dotycząca równouprawnienia w pracy (*Employment Equality Act 1998*) stworzyła Urząd Dyrektora Badań do spraw równouprawnienia (*Office of the Director of Equality Investigations – ODEI*) w Ministerstwie Sprawiedliwości, Równości i Reformy Prawa, który ma działać jako główny organ w sprawach zadośćuczynienia na mocy prawodawstwa w zakresie równouprawnienia w pracy. Ustawa o równouprawnieniu w pracy z 2004 roku (*Employment Equality Act 2004*) zmieniła ODEI w Sąd do spraw równouprawnienia. Sprawy dotyczące równouprawnienia w pracy są odsyłane do Sądu jako pierwszej instancji. Sprawy dotyczące płci mogą być kierowane do Sądu Okręgowego jako sądu pierwszej instancji. Ustawa o równouprawnieniu w pracy z 2004 roku (*Employment Equality Act 2004*) usunęła poprzednią rolę Sądu Pracy dotyczącą rozpraw w przypadku zwolnień z pracy na mocy przepisów dotyczących równouprawnienia w zatrudnieniu.

Sąd do spraw równouprawnienia pomaga w rozwiązywaniu spraw poprzez mediację oraz dochodzenie. Skargi złożone na podstawie Ustawy o równouprawnieniu w pracy muszą zostać złożone w ciągu sześciu miesięcy od wystąpienia zdarzenia, z wyjątkiem zdarzeń dotyczących wynagrodzeń. Limit czasu sześciu miesięcy może zostać wydłużony do dwunastu miesięcy przez naczelnika „z uzasadnionych przyczyn”. Jeśli naczelnik sądu stwierdzi, że skarga jest złożona w złej wierze, lekkomyślnie, dotyczy spraw trywialnych lub błędnie zrozumianych może on wówczas taką skargę oddalić.

Jeśli sąd otrzyma skargę, którą w jego opinii da się rozwiązać za pomocą mediacji, wówczas zwróci się do skarżącego i pozwanego do wskazania na piśmie, czy mają co do niej jakieś zastrzeżenia. Wiadomo jest, że spory można rozwiązywać bez wchodzenia na drogę sądową. Mediację można określić jako zorganizowane postępowanie, w którym przynajmniej dwie strony sporu dobrowolnie próbują same osiągnąć porozumienie w celu rozstrzygnięcia ich sporu, korzystając z pomocy bezstronnej i wykwalifikowanej strony trzeciej („mediatora”). Postępowanie takie może zostać zainicjowane przez strony albo zaproponowane lub zarządzane przez sąd. Mediator pomaga stronom osiągnąć porozumienie, nie wyrażając w sposób formalny swojej opinii w sprawie ewentualnego rozwiązania sporu.

Podczas mediacji zachęca się strony do rozpoczęcia lub wznowienia dialogu i do unikania konfrontacji. Strony same wybierają metodę rozstrzygnięcia sporu i odgrywają szczególnie aktywną rolę w dążeniach do znalezienia rozwiązania, które odpowiada im najbardziej. Uważa się, że mediacja jest szybsza, a w wielu przypadkach tańsza niż zwykle postępowanie sądowe. Pozwala na uniknięcie konfrontacji między stronami właściwej dla postępowania sądowego i umożliwia stronom zachowanie więzi zawodowej lub osobistej, niezależnie od sporu. Mediacja daje także stronom możliwość znalezienia kreatywnych rozwiązań, czego nie uzyskalyby w sądzie. Mediacja jest poufna a porozumienie podczas niej zawarte nie jest nigdzie publikowane. Jeśli strony osiągną oraz podpiszą porozumienie, jest ono legalnie wiążące i może być egzekwowane przez Sąd Okręgowy. W 2008 roku 68% spraw skierowanych do mediacji w Irlandii zostało w tym procesie skutecznie rozwiązanych.

Sąd Apelacyjny do spraw zatrudnienia (*Employment Appeals Tribunal – EAT*)

Sąd Apelacyjny do spraw zatrudnienia został założony jako Sąd Odwoławczy w sprawach zwolnień grupowych na podstawie Ustawy o wypłatach w związku ze zwolnieniami grupowymi z 1967 roku (*Redundancy Payments Act 1967*). Ustawa mówiąca o płacy minimalnej i warunkach zatrudnienia z 1973 roku (*The Minimum*

Notice and Terms of Employment Act 1973) rozszerzyła jurysdykcję Sądu na roszczenia wniesione na mocy tej ustawy przez zwalnianych pracowników w zakresie odszkodowania za straty poniesione przez nich z powodu zaniechania przez pracodawcę zapewnienia ustawowego okresu wypowiedzenia. Został on później zmieniony na Sąd Apelacyjny do spraw zatrudnienia (*EAT*) zgodnie z warunkami wymienionymi w Ustawie o nieuzasadnionym zwolnieniu 1977-1993 (*Unfair Dismissal Acts 1977-1993*), która to rozszerzyła jego kompetencje o uwzględnienie roszczeń o zadośćuczynienie dotyczące nieuczciwych zwolnień.

Po ustanowieniu Sądu do spraw relacji w miejscu pracy (*Workplace Relations Commission – WRC*) 1 października 2015 roku Sąd Apelacyjny do spraw zatrudnienia nie przyjmuje już bezpośrednich roszczeń lub odwołań od rekomendacji czy decyzji pełnomocnika do spraw równouprawnienia. Nadal jednak przyjmuje on wnioski do egzekwowania rekomendacji i decyzji pełnomocnika. Zgodnie z Ustawą dotyczącą warunków w miejscu pracy z 2015 roku (*Workplace Relations Act 2015*) wszystkie skargi i spory wynikające z ustaw dotyczących zatrudnienia, równouprawnienia i statusu prezentowane po 30 września 2015 roku są rozpatrywane przez Sąd do spraw zatrudnienia. Wszystkie odwołania przedstawione po tej dacie są rozpatrywane przez Sąd Pracy. Sąd do spraw zatrudnienia będzie istnieć do momentu rozpatrzenia istniejących już skarg i odwołań, po zakończeniu których zostanie rozwiązany.

Sąd Apelacyjny do spraw zatrudnienia rozpatruje sprawy, które mogą wchodzić w skład następujących aktów prawnych:

- Ustawy o wypłacie odpraw pracowniczych (*Redundancy Payments Acts*),
- Ustawy o minimalnym okresie wypowiedzenia oraz warunków zatrudnienia (*Minimum Notice and Terms of Employment Acts*),
- Ustawy o nieuzasadnionym zwolnieniu (*Unfair Dismissals Acts*),
- Ustawy o warunkach zatrudnienia (*Terms of Employment (Information) Acts*),
- Ustawy o wypłacie wynagrodzenia (*Payment of Wages Act*),
- Ustawy o ochronie urlopu macierzyńskiego (*Maternity Protection Acts*),

- Ustawy o urlopie adopcyjnym (*Adoptive Leave Acts*),
- Ustawy o urlopie opiekuńczym (*Carer's Leave Act*),
- Ustawy o urlopie rodzicielskim (*Parental Leave Acts*),
- Ustawy o ochronie osób zgłaszających przemoc wobec dzieci (*Protections for Persons Reporting Child Abuse Act*),
- Ustawy o ochronie osób młodocianych (*Protection of Young Persons (Employment) Act*),
- Ustawy o ochronie praw konsumenta (*Consumer Protection Acts*),
- Ustawy o konkurencji (*Competition Acts*),
- Ustawy o chemikaliach (*Chemicals Acts*),
- Przepisów Wspólnoty Europejskiej o ochronie zatrudnienia (*European Communities (Protection of Employment) Regulations*),
- Przepisów Wspólnoty Europejskiej o ochronie pracowników w przypadku przejęcia przedsiębiorstwa (*European Communities (Protection of Employees' on Transfer of Undertakings) Regulations*).

Pojęcie sądów przemysłowych takich jak EAT zostało opracowane w celu zapewnienia nielegalistycznego podejścia do rozwiązywania problemów zatrudnienia (*McKee, 1986, s. 110–112*).

Sąd Apelacyjny do spraw zatrudnienia powstał w celu zapewnienia szybkiego, sprawiedliwego, niedrogo i nieformalnego poszukiwania naruszeń praw ustawowych pracowników. Jednakże procedury zaadaptowane przez EAT do pewnego stopnia wynikały z procedur sądowych, choć więcej z nich było nieformalnych. Na podstawie różnych regulacji było możliwe, aby strony w rozprawach w EAT mogły złożyć wstępne oświadczenie, wzywać świadków, przesłuchiwać świadków wezwanych przez każdą ze stron, składać zeznania oraz wygłaszać mowę końcową. Przesłuchania były składane pod przysięgą. Rozprawy w Sądzie Apelacyjnym do spraw zatrudnienia były rozprawami publicznymi, jednak mogły one na wniosek stron odbywać się przy drzwiach zamkniętych. Orzeczenie EAT mogło zostać przedstawione pod koniec rozprawy, jednak w praktyce było ono przedstawiane trochę później w formie pisemnej. Apelacje dotyczące innych ustaw takich jak likwidacji stanowiska, ochrony pracowników, minimalnego okresu wypowiedze-

nia oraz pracowników pracujących w niepełnym wymiarze godzin należących do *EAT* mogły być składane wyłącznie do Sądu Krajowego.

Krajowy Urząd Prawa Pracy (*National Employment Rights Authority*– *NERA*)

Organ ten został ustanowiony na okres tymczasowy przez rząd w lutym 2007 roku (ustalony na podstawie ustawy w 2008 roku jako biuro Departamentu Przedsiębiorczości, Handlu i Innowacji). Rolą tego organu było zapewnienie zgodności z prawodawstwem praw pracowniczych oraz wspieranie kultury przestrzegania prawa w Irlandii poprzez pięć głównych funkcji:

- informacja,
- inspekcja,
- egzekwowanie,
- dochodzenie sądowe,
- ochrona osób małoletnich.

NERA była odpowiedzialna za monitorowanie zakresu prawa dotyczącego zatrudnienia wszystkich pracowników w Irlandii. Inspektorzy pracy, w sprawiedliwy i bezstronny sposób, realizowali wiele rutynowych i planowanych kontroli w całym kraju, a także badali domniemane naruszenia praw pracowniczych. Kiedy zostawały znalezione dowody niezgodności z przepisami prawa pracy, inspektorzy dochodzili krzywd od pracodawcy na rzecz pracownika. W niektórych przypadkach mogły zostać wszczęte postępowania wobec pracodawcy. NERA również w pewnych okolicznościach kontynuowała wykonywanie orzeczeń wydanych przez Sąd Pracy, [e]nomocników do spraw pracowniczych i Sądu Apelacyjnego do spraw zatrudnienia (<https://www.workplacerelations.ie>).

NERA posiadała władzę ustawodawczą w celu badania zezwoleń na pracę i do ścigania przestępstw. Mogła także dzielić się informacjami z innymi agencjami, w tym z Urzędem Skarbowym, Departamentem Spraw Społecznych i Rodzinnych oraz z *'An Garda Siochana'* (irlandzka policja). Funkcje i organizacja NERA zostały w 2015 roku przejęte przez Komisję do spraw zatrudnienia (WRC).

Sąd (Komisja) do spraw relacji w miejscu pracy **(*Workplace Relations Commission – WRC*)**

Sąd do spraw relacji w miejscu pracy jest niezależnym organem statutowym, który został ustanowiony 1 października 2015 roku na podstawie Ustawy do spraw relacji w miejscu pracy z 2015 roku (*Workplace Relations Act 2015 nr 16 z 2015 roku*). Przyjmuje on rolę i funkcje dotychczas realizowane przez Krajowy Urząd Praw Pracy (NERA), Sądu do spraw równouprawnienia (ET), Komisję Pracy (LRC), Pełnomocnika do spraw pracowniczych (RCS) i pierwszej instancji (skarg i skierowań) funkcji Sądu Apelacyjnego do spraw zatrudnienia (EAT).

Sąd do spraw relacji w miejscu pracy jest odpowiedzialny za:

- promowanie poprawy stosunków pracy oraz utrzymanie dobrych stosunków w miejscu pracy,
- promowanie i zachęcanie do przestrzegania przepisów prawnych,
- udzielanie wskazówek w odniesieniu do zgodności z kodeksem praktyk zatwierdzonym zgodnie z § 20 ustawy z 2015 roku dotyczącej stosunków w miejscu pracy,
- dokonywania przeglądów i monitorowania zmian stosunków w miejscu pracy,
- prowadzenie lub zlecanie badań w sprawach dotyczących stosunków w miejscu pracy,
- doradztwo, informację i prowadzenie badań oraz dostarczanie informacji do Wspólnych Komisji Pracy i Wspólnych Rad Przemysłowych,
- doradztwo i zawiadamianie Ministra w odniesieniu do stosowania i przestrzegania przepisów prawnych,
- informowanie członków społeczeństwa o sprawach dotyczących zatrudnienia.

Do podstawowych usług Komisji można zaliczyć kontrolę przestrzegania praw pracowniczych, dostarczanie informacji, ochronę młodych osób (zatrudnienie), wystawianie licencji oraz świadczenie usług mediacji, postępowania pojednawczego oraz usług doradczych. Komisja składa się z przewodniczącego i ośmiu zwykłych

członków powoływanych przez ministra przedsiębiorczości, handlu i innowacji (<https://www.workplacerelations.ie>).

Biuro Koronera (Coroners Court)

Koroner jest odpowiedzialny za badanie nagłych, niewyjaśnionych i nienaturalnych zgonów w swoim okręgu. Koroner jest powoływany przez władze lokalne, na którego obszarze jest umiejscowione jego biuro. Koroner musi być adwokatem lub radcą prawnym lub zarejestrowanym lekarzem z co najmniej pięcioma latami doświadczenia. Chociaż system koronera podlega ogólnym nadzorem ministrowi sprawiedliwości, równości i reformy prawa, koroner jest niezależny w pełnieniu swoich funkcji. Koroner działa w interesie publicznym państwa. Chociaż urząd pełni ważne funkcje medyczne, jest to kancelaria.

Sąd Najwyższy sformułował szereg obowiązków należących do koronera. Są to:

- ustalenie medycznej przyczyny śmierci,
- rozwiązanie plotek i podejrzeń,
- zwrócenie uwagi na istnienie okoliczności, które w przyszłości mogą ograniczyć dalsze zgony,
- rozwijanie wiedzy medycznej,
- zachowanie interesów prawnych rodziny zmarłego, spadkobierców lub innych zainteresowanych stron.

Śledztwa odbywające się w biurze koronera prowadzone są z lub bez udziału ławy przysięgłych. Ława przysięgłych jest wymagana podczas przesłuchań w pewnych okolicznościach określonych przez prawo. Dotyczy to przypadków, gdzie śmierć nastąpiła w wyniku zabójstwa lub nastąpiła w więzieniu, czy też wynikała z wypadku przy pracy lub w wyniku wypadku drogowego. Obecność ławy przysięgłych jest również wymagana, jeśli śmierć nastąpiła w okolicznościach, których ciągłość lub powtórzenie może być szkodliwe dla zdrowia lub bezpieczeństwa publicznego lub jakiegokolwiek części społeczeństwa. Ważne jest, by zrozumieć, że takie śledztwo nie jest procesem. Jest to zbieranie faktów. Fakt, że okoliczności dotyczące śmierci są jasno określone na przesłuchaniu jest korzystny

dla wszystkich zainteresowanych, a zwłaszcza dla krewnych zmarłego. Stan kadrowy na 2014 rok w biurze koronera sądowego i miejskiej kostnicy wynosi czternaście osób (<http://www.coronerdublin-city.ie>).

Podsumowanie

Stosunki pomiędzy pracownikiem a pracodawcą są interesującym, ale zarazem złożonym obszarem zainteresowania, które obejmuje interakcje pracowników, pracodawców, związków zawodowych i organów rządowych. Kluczowymi stronami zaangażowanymi w relacje pracownicze są:

- pracownicy,
- związki zawodowe,
- przedstawiciele pracowników, pracodawców, menedżerów, rządów,
- agencje rządowe.

W rozwiązywaniu sporów między pracownikami a pracodawcami coraz bardziej popularna staje się mediacja. W Irlandii jest to często wykorzystywana opcja przed skierowaniem sprawy do sądu. Wiele nieporozumień kończy się właśnie podczas mediacji i nie trafia do sądu. W moim artykule chciałam przedstawić główne organy rządowe odpowiedzialne za rozwiązywanie problemów między pracownikami a pracodawcami w Irlandii. Rząd w Irlandii ustanowił te organy, aby ułatwić i przyspieszyć rozwiązywanie spraw bez kierowania ich do sądu. Niektóre z nich zostały ustanowione tylko na ograniczony czas, aby pomóc w przypadkach sporów między pracownikami oraz pracodawcami. Irlandzkie prawo pracy ma bardzo szeroki zakres, a każda sprawa jest inna. Wraz z większą liczbą krajów wchodzących do Unii Europejskiej i różnymi wyzwaniem gospodarczymi i ekonomicznymi warunkami, sądy i inne instytucje mają dużo pracy. Muszą ciągle dostosowywać się do zmian. Również ważne jest, aby pracownicy zatrudnieni w Irlandii, a pochodzący z innych państw poznali podstawy prawne ustaw związanych z zatrudnieniem, by nie pozwalać firmom na ich łamanie.

Summary in English

Subsidiary bodies in disputes between the employee and the employer in Irish Labour Law

Employment relations is a compelling and complex area of study which involves the interaction of employees, employers, trade unions and government bodies. The key government parties or stakeholders involved in ER include individual workers, trade unions, worker representatives, employers, managers, government and government agencies. Prior to court mediation, conciliation services are getting more popular in resolving disputes between employees and employers.

In my article, I wanted to present the main government bodies which are responsible for resolving the issues between employees and employers. The government in Ireland established these bodies to resolve the issues quicker and without going to court. Some of them were only established for a limited time to help with ER cases. The Irish employment law is very broad and each case is different. With more countries entering the European Union and different economic challenges, the courts and other institutions are very busy. They need to adjust to the changes. Also it is important for workers hired in Ireland and from other countries to get to know the basic employee rights and not allow companies to break it.

Bibliografia

- Byrne G., Duignan J., Inverarity D., Kelly E., Kennedy M., Masterson Power S., Ni Longain M., O'Callaghan E., Pilkington M., Shannon G. (2011) *Employment Law*, III ed., Law Society of Ireland, Oxford.
- Gunnigle P., Heraty N., Morley M.J. (2011) *Human Resources Management in Ireland*, czwarta edycja, Gill & Macmillan, Dublin.
- Gunnigle P., Roche W. (1995) *New Challenges to Irish Industrial Relations*. Dublin: Oak Tree Press/Labour Relations Commission.
- Hann D., Roche K., Teague I.P. (2009) *Report to the Labour Relations Commission on Managing Workplace Conflict in Ireland*, Dublin.

- Kelly (1989) *The worker director in Irish industrial relations, Industrial Relations in Ireland: Contemporary Issues and Developments*. Dublin.
- McKee, Rt Hon. (1986) *Legalism in industrial tribunals*, *Industrial Law Journal* 15.

Dokumenty i akty prawne:

- Konstytucja Irlandii z 1937 roku (Constitution of Ireland Act, 1937).
- Ustawy o arbitrażu z 1954 roku (*Arbitration Act 1954*).

Strony internetowe:

- <http://eur-lex.europa.eu>
- <http://www.coronerdublincity.ie>
- <http://www.irishstatutebook.ie>
- <https://e-justice.europa.eu>
- <https://www.workplacelrelations.ie>

Adam KUCHARSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Historii

Irlandzcy członkowie Literackiego Towarzystwa Przyjaciół Polski w Londynie w XIX wieku

Abstrakt: Problematyka przedstawiona w niniejszym referacie dotyczy wybranych irlandzkich polityków, członków parlamentu Zjednoczonego Królestwa Brytyjskiego i Irlandii w XIX w. oraz ich działalności w Literackim Towarzystwie Przyjaciół Polski w Londynie. Prócz krótkiej charakterystyki tego środowiska chodzi tutaj o zasygnalizowanie wpływu, jaki miało Towarzystwo – nazywane przez polskich emigrantów Asocjacją – na poglądy wyrażane przez Irlandczyków na forum Izby Gmin. Uwagę poświęcono wskazaniu zależności pomiędzy punktem widzenia Towarzystwa w sprawie polskiej a kierunkami politycznego zaangażowania i refleksji wybranych polityków z interesującego nas kręgu.

Słowa kluczowe: Literackie Towarzystwo Przyjaciół Polski, sprawa polska, irlandzcy politycy, polscy emigranci, debaty parlamentarne.

Przeszłość relacji irlandzko-polskich powoli staje się tematem ożywionych dyskusji historycznych. Tragiczne i zarazem analogiczne losy obu narodów coraz częściej skłaniają do poszukiwań śladów obustronnych kontaktów, szczególnie w sferze polityki i kultury. W ramach owych poszukiwań mieści się też niniejszy tekst, w którym przybliżone zostaną sylwetki irlandzkich członków Literackiego Towarzystwa Przyjaciół Polski, którzy byli jednocześnie parlamentarzystami Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii. Daniel O'Connell, Richard Sheil i Thomas Wyse – bo o nich będzie tu mowa – mieli także znaczący wkład w kształtowanie polityki swojego kraju w pierwszej połowie XIX wieku. Ważnym elementem

w poruszanej problematyce będzie przedstawienie wpływu, jaki miało Towarzystwo na poglądy wyrażane w Izbie Gmin w sprawie polskiej przez wybranych tutaj polityków. Jak się przekonamy, istniały ścisłe zależności między punktem widzenia Towarzystwa w kwestii polskiej a kierunkami politycznego zaangażowania i refleksji irlandzkich reprezentantów.

Literackie Towarzystwo Przyjaciół Polski – nazywane przez polskich emigrantów Asocjacją – którego oryginalna nazwa brzmiała *Literary Association of the Friends of Poland* (LAFP), zostało założone 25 lutego 1832 r. Swoją najbardziej dynamiczną działalność prowadziło do roku 1848, po którym zaczęło znacznie ograniczać swoją aktywność (Stummer, 1980: 43). Nie oznaczało to jednak w perspektywie całkowitego zaprzestania działań, Towarzystwo przetrwało do roku 1922. Był to zresztą wyjątek w dziejach polonofilizmu, bowiem trudno byłoby znaleźć stowarzyszenie działające równie długo, charakteryzujące się podobną pod względem wyjątkowości listą swoich członków, a tym samym posiadające szczególnie zasięg wpływów, co znajdowało swoje odbicie w skuteczności działania na rzecz sprawy polskiej i Polaków (Pomorski, 1979: 143). Należy tutaj również mieć na uwadze, że sam polonofilizm brytyjski był bardzo różny zarówno w rozumieniu społecznym, jak i politycznym, a zależało to w dużej mierze od różnorodnych koncepcji i założeń programowych przyjaciół Polski (Pomorski, 1978: 157).

Samo Towarzystwo, pomimo swojej nazwy – „Literackie” – sugerującej określony intelektualny charakter organizacji, już od roku 1833 skupiło się na działalności *sensu stricto* politycznej, „o ostrzu antyrosyjskim” oraz na pomocy materialnej dla polskich emigrantów (Pomorski, 1978: 175; Stummer: 45). Godne podkreślenia wydaje się również to, że Towarzystwo nie posiadało określonego profilu politycznego (Pomorski, 1979: 164), pomimo znacznych wpływów obozu Adama Jerzego Czartoryskiego i bardzo bliskich związków czartoryszczyków z czołowym działaczem Towarzystwa, lordem Dudley’em Couttsem Stuartem (A.J. Czartoryski był przyjacielem Stuarta). Tak twierdzi większość autorów polskich, choć w historiografii anglosaskiej można także doszukać się stanowisk sugerujących, że Towarzystwo było zdecydowanie whigowską instytucją (Auch-

muty 1939: 202). Niemniej w odniesieniu do polskiej historiografii – uwydatniającej brak afiliacji politycznej – argumentuje się ów fakt specyfiką angielskich towarzystw, do jakich należy zaliczyć LAFP skupiające w swoim gronie najrozmaitszych ludzi, nieraz o przeciwnych poglądach (Pomorski, 1979: 164). I tak, do członków Towarzystwa należeli: „liberałowie różnych odcieni – począwszy od liberalnych whigów do liberałów zbliżonych do radykałów, radykałowie benthamiści, torysi, często ludzie uprawiający działalność społeczną z pobudek filantropijnych, przedstawiciele arystokracji i różnych warstw klasy średniej, Anglicy, Szkoci i Irlandczycy, wyznawcy Kościoła Anglikańskiego, szkoccy prezbiterianie, członkowie różnych sekt protestanckich i katolicy” (Stummer, 1980: 45).

Działalność Asocjacji, określona w jej statutach z lat 1832, 1833 i 1847, skupiała się na gromadzeniu i upowszechnianiu informacji o Polsce. Zakładanym rezultatem tak zaprogramowanych poczynań miało być utrzymanie zainteresowania brytyjskiej opinii publicznej sprawą polską (Stummer, 1980: 44). Trzeba przyznać, że przynajmniej w latach 1832–1848 cel ten udawało się Towarzystwu z sukcesem realizować.

Jak zostało to już zasygnalizowane, środowisko Towarzystwa było bardzo niejednolite również pod względem narodowości. Obok Anglików i Szkotów byli tam także Irlandczycy, a wśród nich interesujący nas liderzy walki o emancypację katolików, których do LAFP przyciągnęła – poza koneksjami rodzinnymi oraz towarzyskimi (o czym poniżej) – oczywista dla nich analogia losów Polski i Irlandii. Szczególnie istotny był fakt, że oba kraje mniej więcej w tym samym czasie utraciły resztki swojej niepodległości – Irlandia w następstwie unii roku 1800, Polska w konsekwencji trzeciego rozbioru w 1795 r. Ponadto należy podkreślić, że przywołani Irlandczycy aktywnie uczestniczyli w pracach Towarzystwa, płacili składki, pojawiali się na walnych zgromadzeniach, mityngach oraz balach organizowanych przez Asocjację. Przez swoją aktywność w ramach Towarzystwa mieli on bezpośredni kontakt z Polakami i sprawą polską.

Na pierwszy plan w gronie interesujących nas polityków wysuwa się Daniel O’Connell (1775–1847). Nazywany Wyzwolicielem,

zdominował on scenę polityczną w Irlandii najpierw dzięki zrealizowanym staraniom o emancypację katolików, a potem w kampanii nad odwołaniem unii z Wielką Brytanią. W zjednoczonym parlamencie reprezentował Irlandię jako poseł z hrabstw: Clare, Waterford, Kerry, Dublin, Kilkenny i Cork. Dominacja jego osoby, mająca początkowo miejsce poza parlamentem, trwała od lat 20. do początku lat 40. XIX wieku i stąd też znane w historiografii irlandzkiej określenie okresu pierwszej połowy XIX stulecia „wiekiem Daniela O’Connella” (Moody i Martin, 1998, s. 245). W tym czasie zdołał on stworzyć powszechną politykę narodową w Irlandii, jego metody były konstytucyjne, pokojowe (Howes, 1998: 151).

Kolejną postacią jest Richard Lalor Sheil (1791–1851), polityk i dramaturg, członek parlamentu z hrabstwa Luth (1831–1833), Tipperary (1833–1841) i Dunraven (1841–1851); jeden z liderów kampanii na rzecz emancypacji katolików, choć początkowo w silnej opozycji do Daniela O’Connella. Do roku 1837 Sheil wspierał kampanie O’Connella na rzecz odwołania unii z Wielką Brytanią, ale również wówczas nie zgadzał się z nim w wielu sprawach, przez co ich współpraca była raczej burzliwa. Oddalając się od kampanii na rzecz odwołania unii, Sheil poparł partię whigów (*Whig Party*). Uważany był za jednego z najbardziej skutecznych i wspaniałych mówców parlamentarnych w swoim czasie (Connolly, 1999: 511; Fisher, 2009). Z jednej strony posiadający wrodzony dar oratorski, z drugiej niezwykle „piskliwy głos”, Sheil nie miał być szczególnie lubiany, także za swój silny irlandzki akcent. William Gladstone, wielokrotny premier Wielkiej Brytanii, miał go porównać do „blaszanego kociołka miotanego z miejsca na miejsce” (Fisher 2009). Z naszego punktu widzenia istotna jest informacja, że Sheil był także bezpośrednio zaangażowany w próby utworzenia filii Literackiego Towarzystwa w Dublinie w roku 1833 (Niemcewicz, 1877: 143).

Ostatnim interesującym nas tutaj irlandzkim politykiem jest Thomas Wyse (1791–1862), który również był jednym z liderów na rzecz emancypacji katolików. Polityk, dyplomata i edukator, był zdolnym mówcą, który reprezentował Irlandię z hrabstw Tipperary (1830–1832) i Waterford (1835–1847). Wyse był także autorem prac

książkowych i artykułów, często o tematyce podróżniczej. W przeciwieństwie do Sheila, Wyse odmówił poparcia dla ruchu odwołania unii z Wielką Brytanią O'Connella (Fisher, 2009). Dla Wyse'a, jak zostało to zaznaczone w jego biografii, polski problem pozostawał powtarzającym się źródłem zainteresowania i sympatii w ciągu jego kariery parlamentarnej. Miał on często zabierać głos z ostrą krytyką okrutnych rządów cara względem Polaków (Auchmuty 1939: 202). W działalności na rzecz LAFP – od roku 1842 – Wyse wraz z innym działaczem zarządzali funduszami na rzecz organizowania duszpasterstwa dla polskich emigrantów w Anglii (Marchlewicz, 2001: 174). Zaangażowanie Wyse'a w życie religijne Polaków może być również zauważone w jego działalności na forum brytyjskiego parlamentu. Tak też było 5 marca 1846 r. w trakcie debaty nad polskimi siostrami zakonnymi (*The Polish Nuns*), kiedy odwoływał się on do sprawy rzekomej matki przełożonej prześladowanych przez Rosjan bazylianek z Mińska Makryny Mieczysławskiej. W swoim przemówieniu Wyse stwierdził, że jest mu przykro, widząc Izbę Gmin ingerującą w sprawy wielu krajów, ale nie Polski. Jak podkreślił: „[...] Europa powinna wyrazić swoją sympatię dla dzielności i nieszczęścia narodu, który zawsze przywiązany był do swojej wiary” (Debata w Izbie Gmin, 5 marzec 1846, *Hansard*, t. 84, k. 680).

W biografiiach zarówno Richarda Sheila, jak i Thomasa Wyse'a, podkreśla się, że ich życiorysy polityczne były nadzwyczaj podobne. Owe podobieństwo miało polegać na tym, że ich kariery „gały” wraz z zajmowanymi przez nich drugorzędnymi urzędami w administracjach liberałów Melbourne'a i Russella (Fisher, 2009).

Zastanawiając się nad drogami i przyczynami, które skłoniły posłów irlandzkich do zaangażowania w prace Literackiego Towarzystwa Przyjaciół Polski, nie sposób nie zwrócić uwagi na kwestię powiązań osobistych. Otóż Thomas Wyse był dalekim krewnym, a zarazem życiowym towarzyszem politycznym Richarda Sheila, dzięki którego namowom ożenił się on z córką młodszego brata Napoleona I Bonaparte, Lucjana, księcia Canino – Letycją (wówczas szesnastoletnią) (Fisher 2009). Co ciekawe, siostrą Letycji była żona wieloletniego czołowego działacza Towarzystwa lorda Dudleya Couttsa Stuarta, Chrystiana Aleksandra Egiptu (Marchlewicz, 2001: 31). Ponadto mo-

żemy przeczytać, że entuzjazm dla sprawy polskiej wyrażany przez Wyse'a był częściowo spowodowany właśnie przez jego szwagra, lorda Dudleya (Auchmuty, 1939; 202). Jednocześnie nie bez znaczenia wydaje się być fakt, że z siostrą matki lorda Dudleya był żonaty Francis Burdett (1770–1844), wieloletni działacz na rzecz reformy wyborczej w Wielkiej Brytanii (Marchlewicz, 2001: 38), ale również długoletni zwolennik emancypacji katolików. Cieszący się dużą popularnością Burdett był typowany na pierwszego prezydenta nowo tworzonego Literackiego Towarzystwa Przyjaciół Polski, mimo to odmówił przyjęcia stanowiska (Pomorski, 1978: 168). Właśnie koło Francis Burdett zajął miejsce Daniel O'Connell, gdy pierwszy raz zasiadał w Izbie Gmin 4 lutego 1830 r. (Geoghegan, 2010: 2).

Powiązania rodzinne i towarzyskie były bardzo ważnym aspektem działalności Towarzystwa. Jak podkreśliła badaczka przedmiotu W. Stummer: „Posłowie zabierający głos w dyskusjach nad mocjami polskimi byli przeważnie członkami Towarzystwa, albo przy tej okazji zostawali do niego zwerbowani. W Sussex Chambres [siedziba Asocjacji w Londynie – przyp. A.K.] koncentrowały się prace przygotowawcze, kopiowanie i tłumaczenie materiałów, sporządzanie wyciągów i streszczeń oraz dostarczanie ich dyskutantom wyszukiwanym i nakłanianym do zabrania głosu przez Czartoryskiego, Zamoyskiego lub Stuarta. [...] Czartoryski podawał lub aprobował przedmiot mocji, Zamoyski przyjeżdżał do Londynu urabiać dyskutantów, Stuart zaś wyszukiwał posła, który zgodziłby się wnieść mocję, [...] wykorzystując swoje stosunki towarzyskie i koneksje rodzinne” (Stummer, 1980: 45–46).

Na marginesie uwag W. Stummer zaznaczyć trzeba, że trudno tutaj raczej mówić o urabianiu wymienionych irlandzkich przedstawicieli, byli oni bowiem wytrawnymi politykami. Niemniej wpływ Towarzystwa, stanowiącego źródło informacji o Polsce i sprawie polskiej, wydaje się być znaczny. Szczególnie widoczne jest to w kwestii stanowiska Asocjacji odnośnie do traktatu wiedeńskiego i problemu polskich emigrantów. Ponadto wypowiadający się na forum parlamentarnym irlandzcy politycy relatywnie często wyrażali swoje opinie, łącząc kwestię polską z ówczesnymi problemami swojego kraju.

W stanowisku Towarzystwa w kwestii traktatu wiedeńskiego wyraźnie widoczny był wpływ propagandowy obozu księcia Adama Jerzego Czartoryskiego przejawiający się w częstym przywoływaniu traktatu w kontekście pogwałcenia międzynarodowych porozumień z 1815 r. Takie podejście do sprawy polskiej stwarzało prawne podstawy do interwencji po stronie Polaków, a używanie takiego argumentu oznaczało posługiwanie się językiem, który trafiał do ówczesnych elit (Marchlewicz, 2001: 373). W takim też kontekście przeważnie – chociaż nie zawsze – wypowiadali się o traktacie wiedeńskim irlandzcy członkowie Towarzystwa. Należy tutaj mieć na uwadze, że używanie prawa jako oręża w walce politycznej było nieodzownym instrumentem w działalności wytrawnego prawnika Daniela O'Connella. Warto również dodać, że w wystąpieniach interesujących nas Irlandczyków na ogół idea interwencji na rzecz Polski nie była brana pod uwagę. Z drugiej strony problem ostatecznego określenia stanowiska w tej kwestii w dużym stopniu uzależniony jest od interpretacji niektórych wystąpień na forum Izby Gmin, chodzi tutaj o zestawienie głoszonych haseł z rzeczywistymi intencjami osób jej wypowiadających. Jest to dodatkowo utrudnione z powodu politycznego rozgrywania szeroko rozumianej sprawy polskiej przez część irlandzkich reprezentantów. I tak, w konsekwencji upadku powstania listopadowego Daniel O'Connell nagłaśniał sprawę polską i ją wspierał, jednak nie nawoływał do otwartej wojny, ponieważ wydaje się, że był świadom z nierealności takiego przedsięwzięcia. Mogło się to wydawać oczywiste, zwłaszcza wobec sąsiedztwa porewolucyjnej Francji, wciąż otwartej kwestii belgijskiej i przychylniej postawy Austrii i Prus wobec Petersburga w owym czasie (Marchlewicz, 2014: 142).

Widoczny wpływ Towarzystwa na stanowisko Irlandczyków odnośnie do traktatu wiedeńskiego może być dostrzeżony w wystąpieniu O'Connella w trakcie debaty nad okupacją Krakowa (*Occupation of Cracow*) 18 marca 1836 r. Stwierdził on wówczas, iż Rzeczypospolita Krakowska pomimo przestrzegania traktatu wiedeńskiego, stała się ofiarą agresji. Jak zauważył, trzy mocarstwa – nazywając je „łupieżczymi siłami” – są winne „najordynarniejszego, nieskrywanego i absolutnego pogwałcenia traktatu”. Podkreślił, że

owe mocarstwa nie udawały, że akt ten mieści się w ramach obowiązującego traktatu i wprowadziły swoje wojska na neutralny teren, który powinien być chroniony gwarancjami Francji i Anglii. Decydując się na ten akt – jak zaakcentował – dokonano czegoś, co w danych okolicznościach urasta do „korsarstwa ziemi” (Debata w Izbie Gmin, 18 marzec 1836, *Hansard*, t. 32, k. 421). O’Connell zwrócił także uwagę na kolejność wkraczania na terytorium okupowanego Krakowa i zaznaczył, że wojska austriackie, jako wyprzedzające oddziały rosyjskie, „znacznie złagodziły zło”. Niemniej – jego zdaniem – było to złagodzenie porównywalne do skazanego hiszpańskiego szlachcica, któremu podano „jedwabną linę zamiast konopnego stryczka” (Debata w Izbie Gmin, 18 marzec 1836, *Hansard*, t. 32, k. 421). Jednocześnie przypominał, że zaborcy: [...] wydają się zapominać, że my byliśmy stronami traktatu wiedeńskiego [...] potraktowali nie tylko ten kraj, ale również Francję z najordynarniejszą pogardą i zniewagą. [...] Odnosnie Polski, pogwałcenie traktatu wiedeńskiego było rażącym i jawnym pogwałceniem dobrej wiary, które będzie odnotowane na kartach historii” (Debata w Izbie Gmin, 18 marca 1836, *Hansard*, t. 32, k. 421).

Również Richard L. Sheil w trakcie debaty nad Polską 18 kwietnia 1832 r. przywoływał traktat wiedeński zgodnie z lansowaną linią polityczną Towarzystwa. Sheil zauważył, że uczucie sympatii względem krzywdy uczynionej Polsce istnieje nie tylko w Wielkiej Brytanii, ale i w Irlandii. Podkreślił, że Anglia „czerwieniła się”, pozwalając Polsce upaść: „Zostało udowodnione, że traktat wiedeński został pogwałcony, i że jej [Polski] opór nie był kwestią wyboru, ale koniecznością [...]. Czy coś nie powinno być zrobione dla resztek tej znakomitej rasy? Czy Anglia, Francja i Europa będzie się temu przyglądać i pozwoli na tą zniewagę wszelkiego prawa, wszelkiej sprawiedliwości, wszelkiego honoru ludzkości? Nie. Sprawa Polski jest sprawą świata, przeciwko którego interesom, cywilizacji, wolności, wielki autokrata północy kieruje swój śmiertelny cios” (Debata w Izbie Gmin, 18 kwietnia 1832, *Hansard*, t. 12, k. 662–663).

Sheil stosunkowo często przywoływał sprawę polską w swoich wystąpieniach. Tak też było w debacie nad stanem Irlandii (22 lutego 1844 r.), kiedy odwoływał się do analogii tragicznych losów Pol-

ski i Irlandii. Podkreślił wówczas, że jest tylko jeden kraj w Europie, w którym polityka względem Irlandii została wiernie skopiowana. Tym krajem jest Polska, gdzie w serii ukazów car Rosji ogłasza wieczną unię Polski z Rosją i deklaruje, iż będzie to „środek rozwoju dla wielkich narodowych korzyści Polski”. Jednocześnie – jak zauważył Sheil – car dziwi się, że Polacy nie są wdzięczni z jego dobrodziejstwa i dodatkowo ustanawia Kościół Grecki, który ma być swego rodzaju wyrazem doskonałego związku pomiędzy dwoma krajami. Sheil pytał dalej retorycznie: „Czy jest choćby jeden argument, który może przekonać na korzyść Angielskiego Kościoła w Irlandii, który nie stosuje się do ustanowionego Kościoła Greckiego w Polsce? [...] Własność w Polsce została stataryzowana [*Tartarised*] w bardzo podobny sposób, jak została sprostestantyzowana w Irlandii. [...] Prawie każdego roku mieliśmy debaty w tej Izbie dotyczące krzywd Polaków i zapewnienie zostało dane [...] do złagodzenia cierpienia Polski. [...] czy Rosja nie zaadaptowała postępowania Anglii względem Irlandii? Czy w Irlandii nie rozlano rzeki krwi przez naszych przodków? Czy Irlandia nie była poddana procesowi wielokrotnych konfiskat? Czy prawa Rosji są bardziej odrażające niż wasz barbarzyński kodeks karny? I czy do dnia dzisiejszego nie zachowujecie i utrzymujecie instytucji kościelnej całkowicie sprzecznej z wiarą i niezgodną z uczuciami ogromnej większości ludzi?” (Debata w Izbie Gmin, 22 lutego 1844, *Hansard*, t. 73, k. 103–104).

Podobnie do Sheila, a także zgodnie z polityką propagandową Towarzystwa w sprawie interwencji na rzecz Polski wypowiedział się Thomas Wyse. W debacie nad Niemcami 2 sierpnia 1832 r. Wyse, który jeszcze kilka miesięcy wcześniej w czasie debaty parlamentarnej o Polsce zasugerował, że imperator Rosji jest – jak to ujął – „najbardziej wątpliwym monarchą w Europie” (Debata w Izbie Gmin, 28 czerwca 1832, *Hansard*, t. 13, k. 1144), mówił, iż nie wie, dlaczego liberalna Anglia nie powinna ingerować w sprawy kontynentu, by bronić wolności (Debata w Izbie Gmin, 2 sierpnia 1832, *Hansard*, t. 14, k. 1065). Wyse podkreślił, że Anglia – w konsekwencji swojej polityki nieinterwencji – została splamiona i wyszydzona w kontekście sprawy polskiej, tzn. wskutek pogwałcenia traktatu wiedeńskiego. A to z kolei – jak zaznaczył – nie jest zgodne z charakterem

Anglii i życzeniem jej obywateli (Debata w Izbie Gmin, 2 sierpnia 1832, *Hansard*, t. 14, k. 1065–1066). Dodatkowo 17 sierpnia 1846 r., w czasie debaty nad okupacją Krakowa, Wyse jeszcze raz podkreślił zrozumienie dla polityki brytyjskiego rządu, by nie interweniować w interesy innego państwa o ile nie jest to niezbędne, ale jednocześnie zasugerował, że istotny wpływ opinii publicznej – moralny wpływ – mógłby to zmienić. Jego zdaniem może się tak stać w konsekwencji wydarzeń, takich jak „rzeź galicyjska” w czasie powstania 1846 roku. To właśnie wtedy – jak mówił – rząd austriacki użył jednej z najbardziej niebezpiecznych strategii, mianowicie podżegania „biednych przeciwko bogatym, ignorantów przeciwko wykształconym, wielu przeciwko kilku”. To może być zgodne – zauważył Wyse – ze zgubnymi doktrynami komunizmu, które w ostatnich latach mają być propagowane w wielu krajach Europy, ale chociaż może to przynieść chwilowe korzyści, to dzieje się to za cenę „najgłębszego” i „najprawdziwszego” dobra całej społeczności (Debata w Izbie Gmin, 17 sierpnia 1846, *Hansard*, t. 88, k. 836–837).

Do polsko-irlandzkich analogii odwoływał się również Wyse w trakcie debaty nad stanem Irlandii (13 lutego 1844 r.). Nawiązał on do unii roku 1800, tłumacząc, że Irlandia miała być jednym krajem z Anglią, „kość z kości, ciało z ciała”, ale tak się nie stało. Jak zauważył, więzy społeczne zostały przerwane, naród podzielony na wrogie armie i wyznania. Wyse zaznaczył, że rozumie despotyzm i politykę Rosji w stosunku do Polski. Podkreślił, że Rosja jedynie dąży do jej zagłady, nabywając przy tym odpowiednie instrumenty, to znaczy wprowadza ukazy – jak tłumaczył – znoszące reprezentacje, niszczące prasę, deprawujące edukację, zabraniające używania narodowego języka i religii, a ostatecznie zacierające samą narodowość. Zdaniem Wyse’a takie działanie „zgniata”, „łamie” i „rozbija”, nie jest partycypacją, lecz ujarzmianiem. Nie prowadzi to do unii, a jedynie do wchłonięcia. Dodał także, że dzieje się to „od czasu do czasu” również w Irlandii, chociaż nazywa się to w różny sposób – „religia protestancka, angielski związek, brytyjska konstytucja” – ale sprowadza do jednego: „ziemia i władza dla nas, a wykluczenie, nędza, słabość dla naszych wrogów” (Debata w Izbie Gmin, 13 lutego 1844, *Hansard*, t. 72, k. 728 i 730–731).

Odrębnym zagadnieniem silnie związanym z działalnością londyńskiego Towarzystwa była pomoc dla polskich emigrantów. Prezentowani tutaj Irlandczycy silnie się za nią opowiadali. Szczególnie elokwentnie dokonywał tego Daniel O'Connell, powołując się tutaj na poemat „Rozkosze Nadziei” autorstwa pierwszego prezydenta Asocjacji Thomasa Campbella. O'Connell w czasie debaty parlamentarnej dotyczącej wsparcia brytyjskiego rządu dla polskich weteranów (*Supply – The Poles*) 27 lipca 1838 r. pytał retorycznie: „Czy Polska, kraj, który w pięknych wersach przywoływał poeta, Sarmatia, upadła nieopłakana i nie na skutek zbrodni? W wersach, choć poetyckich, ale jakże prawdziwych – Polska, która padła ofiarą zbrodni i perfidii innych – czy ma zostać wykluczona z tego wsparcia?” (Debata w Izbie Gmin, 27 lipca 1838, *Hansard*, t. 44, k. 732). Podobnie 30 czerwca 1842 r. Richard L. Sheil w debacie nad Polską wyraził swoją nadzieję, że rząd będzie kontynuować wsparcie dla „zgnębionych” polskich uchodźców (Debata w Izbie Gmin, 30 czerwca 1842, *Hansard*, t. 64, k. 828).

Bardzo wymowny w kwestii polskich emigrantów jest list lorda Dudleya, wówczas wiceprezydenta Asocjacji, datowany na 18 sierpnia 1839 r. W liście tym Dudley apeluje do O'Connella, mając świadomość efektywności jego działania, aby ponownie wywarł nacisk w Izbie Gmin na problem zasiłków dla Polaków. Wypłaty bieżących zasiłków – jak tłumaczył w liście – nie chce dokonać Skarbnik, chyba że polscy emigranci podpiszą zrzeczenie się roszczeń wynikłych z zaległości wypłat (O'Connell, 1977: 274).

Podsumowując powyższe rozważania, należy podkreślić, że wydarzenia mające miejsce na ziemiach polskich nie były obojętne irlandzkim politykom, a wpływ Literackiego Towarzystwa Przyjaciół Polski na ich zaangażowanie w sprawie polskiej był znaczny. Działo się tak pomimo istnienia bezpośrednich kontaktów Irlandczyków z polskimi środowiskami demokratycznymi Wielkiej Emigracji, które z podziwem odnosiły się w szczególności do O'Connella – Joachim Lelewel opisuje go jako „niepospolitego człowieka, który umie być szefem partii i sprawy narodowej, umie ją kierować do wysokiego celu” (Więckowska, 1948, s. 339 i Mikos, 1962, s. 128 i 232–233). Niemniej mimo udziału różnych ośrodków emigracyj-

nych w nagłaśnianiu sprawy polskiej poprzez parlamentarzystów zasiadających w Westminsterze, przeważająca część wystąpień na forum brytyjskiego parlamentu wydaje się sugerować dominujący wpływ środowiska przyjaciół Polski skupionych właśnie w londyńskim Towarzystwie. Można także wysnuć wnioski, że dla Irlandczyków sprawa polska stanowiła sferę szczególnego zainteresowania. Jak to ujął w mowie parlamentarnej bratanek Daniela O'Connella, Morgan John O'Connell (1811 – 1875): „[...] nie ma tematu, za który irlandzcy członkowie [parlamentu – przyp. A. K.] mają więcej prawa, by czuć się odpowiedzialni. [Odpowiedzialni – przyp. A. K.] za sprawy kraju, który jest Irlandią wschodu Europy” (Debata w Izbie Gmin, 11 marca 1847, *Hansard*, t. 90, k. 1224).

Summary in English

Irish members of the Literary Association of the Friends of Poland in London in the nineteenth century

The presented article considers the Irish members of Parliament of the United Kingdom in the nineteenth century, and their activity in the Literary Association of the Friends of Poland (LAFP). These politicians include Daniel O'Connell, Richard Lalor Sheil and Thomas Wyse – significant figures especially in terms of their great influence on national politics in the first half of nineteenth-century Ireland. Besides a brief description of this milieu, it will be important to signalise the influence which the LAFP – called *Asocjacja* by the Polish emigrants – had over the Irish politicians, but more precisely over their views expressed in the House of Commons. The emphasis is on the correlation between the Association's view regarding the Polish case and the directions of political engagement and reflection that were clearly present among the selected Irish.

Bibliografia

- Auchmuty J.J. (1939) *Sir Thomas Wyse 1791–1862. The Life and Career of an Educator and Diplomat*, London.
- Connolly S.J. (ed.) (1999) *The Oxford Companion to Irish History*, Oxford.
- Fisher D.R. (ed.) (2009) *The History of Parliament: the House of Commons 1820 – 1832*, t. 7, Cambridge w <http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1820-1832/member/sheil-richard-1791-1851> (dostęp 8.03. 2014).
- Fisher D.R. (ed.) (2009) *The History of Parliament: the House of Commons 1820 – 1832*, t. 7, Cambridge w <http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1820-1832/member/wyse-thomas-1791-1862> (dostęp 17.11. 2014).
- Geoghegan P.M. (2010) *Liberator. Life and Death of Daniel O'Connell, 1830 – 1847*, Dublin.
- Howes M. (1998) *Tears and Blood: Lady Wilde and the Emergence of Irish Cultural Nationalism*, w: Foley T., Ryder S. (ed.) (1998) *Ideology and Ireland in the Nineteenth Century*, Dublin.
- Marchlewicz K. (2001) *Polonofil doskonały. Propolska działalność charytatywna i polityczna lorda Dudleya Couttsa Stuarta (1803–1854)*, Poznań.
- Marchlewicz K. (2014) *Daniel O'Connell i powstanie listopadowe (1830–1833)*, w: Kasperek N., Szmyt A. (2014) (red.), *Na szlakach powstania listopadowego*, Olsztyn.
- Mikos S. (1962) *Gromady Ludu Polskiego w Anglii 1835–1846*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego WSP w Gdańsku”, t. 3, Gdańsk.
- Moody T.W., Martin F.X. (red.) (1998) *Historia Irlandii*, Poznań.
- Niemcewicz J.U. (1877) *Pamiętniki. Dziennik pobytu za granicą od dnia 21 lipca 1831 r. do 20 maja 1841 r.*, t. 2, Poznań.
- Pomorski J. (1978) *Geneza, program i struktura organizacyjna Towarzystwa Literackiego Przyjaciół Polski*, „Przegląd Humanistyczny”, nr 1, 1978.
- Pomorski J., *Towarzystwo Literackie Przyjaciół Polski a Emigracja Polska w Wielkiej Brytanii w okresie międzypowstaniowym*, „Przegląd Humanistyczny”, nr 3, 1979.
- Stummer W. (1980) *Rola Literackiego Towarzystwa Przyjaciół Polski w kształtowaniu brytyjskiej opinii publicznej w sprawie polskiej (1832–1856)*, w: Kalebka S. (red.) (1980) *Wielka Emigracja i sprawa polska a Europa (1832 – 1864)*, Toruń.

Źródła drukowane:

- *Hansard Parliamentary Debates*. Third Series, London 1832–1847.
- O'Connell M. (red.) (1977) *The Correspondence of Daniel O'Connell, 1837–1840*, t. 6, Dublin.
- Więckowska H. (red.) (1948) *Listy emigracyjne Joachima Lelewela*, 1, 1831–1835, Kraków.

REVIEWS

Norman Davies: ***Trail of Hope, the Anders Army, an Odyssey across Three Continents***, Osprey Publishing, Oxford, 2015. 600 pages £30.00 ISBN: 978 1 4728 1603 0

Norman Davies: ***Szlak Nadziei, Armia Andersa Marsz przez trzy kontynenty***, Rosikon Press, Warszawa, 2015. 600 pages. 99.90 zł. ISBN: 978 83 62981 05 2

Review: *Trail of Hope* is a number of books in one; it is primarily the story of the Poles exiled to the Soviet Union at the start of World War Two and how the survivors were moulded into an army under the leadership of General Wladyslaw Anders. It is based mainly on survivor stories of experiences in the Soviet Union and afterwards and describes their fate in the post-War period when many could not return to communist-dominated Poland. The book is also a richly-illustrated album of images from the period. On another level *Trail of Hope* is the story of Norman Davies on a quest through Europe, Asia and the Middle East to places connected with the long journey. The photographs of modern places give the book a Twenty-First Century feeling and are a poignant reminder that history is not something remote, but a force that shapes and underpins the present.

A written review can only give a faint impression of the effect of turning the pages of this large and beautifully-produced book. The text is illustrated with an enormous selection of maps, diagrams, photographs, postcards and drawings. Norman Davies has cast his net wide and produced the most beautiful and evocative book of his career. The result gives the reader a vivid impression of the incredible experiences of hundreds of thousands of Polish people.

The story begins with the invasion of Poland by Nazi Germany on 1 September, 1939. The Polish forces were still fighting when the Red Army invaded from the east on 17 September. Under the

terms of the German-Soviet Pact, Hitler and Stalin agreed on a new partition of Poland. The USSR acquired control over the eastern provinces, a total of 77,612 square miles from Vilnius in the north to the borders of Hungary and Romania in the south. The annexation was the prelude to a vast operation in ethnic cleansing; over the next two years hundreds of thousands of Polish citizens were ordered to leave their homes, packed into cattle trains and transported to the most remote regions of the Soviet Union, mainly to Central Asia and Siberia. Many were natives of the Polish borderland, the Kresy; others were refugees from the Nazis, especially thousands of Jews. The statistics of the suffering, the deaths en route, the terrible conditions, can become mind-numbing, but Davies tells the story through a selective use of the many testimonies that have come to light.

The deportations overlapped with the massacre of over 22,000 Polish officers in the spring of 1940. While Katyn has come to stand for the totality of the killings, it was only one site; thousands more were murdered by the NKVD at Ostaszkow and Starobielsk. A small number of officers, especially General Anders a prisoner in the Lubyanka in Moscow, survived. Anders wrote about his experiences in his memoir, *An Army in Exile* (1949). When Germany and its allies attacked the Soviet Union in June 1941 the Polish prisoners became potential allies. Stalin planned to create a Polish army in Russia that would be subordinate to the Red Army.

Anders thought he was being taken for execution, but suddenly found himself a free man with the task of organizing a Polish army. His priority was to locate the missing officers. The artist and officer, Josef Czapski, travelled across the Soviet Union in a vain search for the officers, described in his vivid memoir, *The Inhuman Land* (1951). Anders realized the Soviet leader could not be trusted, especially after the US entered the war in December 1941, and he concentrated on an exodus from the Soviet Union to join British forces in Palestine. Stalin reluctantly agreed to release the Polish forces, but many prisoners were not informed of the amnesty. Thousands who were released began the long trek across the Soviet Union to join the new army. Davies gives a figure of 120,000 who

made the journey, but many more perished or remained in camps. The number of deportees is estimated at between 1,125,000 and 1,600,000 (Sword, Deportation: 27) which leaves a huge number unaccounted for. Many made their way to Poland by other means. One was 20 year-old Wojciech Jaruzelski, who missed the evacuation and said he blamed Anders the rest of his life "for not waiting." His life took a different course and he rose through the ranks to become the last Communist ruler of Poland.

The survivors who became the Anders Army were faced with incredible obstacles, some natural, others placed by their "hosts." They were weakened by years of toil and starvation, but manifested the "Polish spirit" that would sustain them on a journey of 12,500 kilometres over an average of 1334 days or three and a half years. Once the army began to form in Russia their epic trek was only beginning. Anders started to move people towards the Caspian Sea from which he could evacuate to camps in Iran. Over the next three years the army and its dependants lived in various quarters in Iran, Iraq, Syria and Palestine. It was much more than a military organization; in a very short time the Poles organized schools, churches, cultural and recreational institutions, even newspapers and journals. Anders was leading a nation on the move like Moses bringing the Israelites out of captivity in Egypt. Like his Biblical predecessor he would never enter his destination, the Promised Land of Poland.

In 2013 & 2014 Norman Davies and Janusz Rosikon made a number of journeys in the footsteps of Anders Army. "It is one thing to write factual sentences such as 'General Anders was held prisoner in Moscow by Stalin's NKVD;' it is something else to stand in front of the newly painted Lubyanka, to see that Felix Dzerzhinsky is still honoured there and to realise that today's Russia is far from changing 'all its spots,'" writes Davies. (*Trail of Hope*: 6) Thanks to the vivid colour photographs the reader can travel with Davies and Rosikon as they recreate scenes familiar to those who followed the Polish exodus. In a book of startling images I am haunted by a photograph of teenagers in the Russian town of Koltubanka,

a collection point in 1941-2, holding a banner of welcome to Polish visitors.

In Iran the Poles found a country divided between Soviet and British spheres of interest. Living conditions were poor, but many Iranians were sympathetic to the skeletal figures struggling to look like soldiers. Some of the most moving images in the book are of memorial plaques, one commemorating "Polish soldiers from distant Sarmatia, 1943." Anders had left Tehran by the time of the November 1943 conference between Churchill, Roosevelt and Stalin, a stage in making permanent the 1939 dismemberment of eastern Poland.

At the same time as Anders was training and organizing his army a massive resettlement of civilians took place with refugees dispersed to former British colonies such as Australia, New Zealand and Canada; some were sent to Africa – Kenya, Uganda, Rhodesia (Zambia & Zimbabwe) while others went to the USA, Mexico and South America. "Most impressive, perhaps, was the strength of the culture, both religious and secular, that the Polish exiles carried with them," Davies writes. "At Santa Rosa (in Mexico), they were thousands of miles from their nearest Polish neighbours. Yet they instinctively did all of the same things that their compatriots were doing in Africa or India... they created a little haven of Polishness." (Davies: 335-336).

Many of their descendants still live in the countries of refuge, although the refugees disliked the tropical African heat and resettled after the war. A photograph shows first communicants in Polish costume dancing before an African crowd; another has two girls gently handling a giant python. Other refugees were sent to India where one group were greeted by a tiny old man leaning on a stick – Mahatma Gandhi: "Just before saying farewell to us, Gandhi said that he always remembers in his prayers Poland and Poles scattered around the world and wished us a speedy return to our country..." (Davies: 329).

The chapters dealing with the period in Palestine are especially interesting. The Polish soldiers were amazed to discover Jews who had emigrated before the war speaking Polish and offering

them eggs and sausage. Even today the charge of anti-Semitism is sometimes directed at Anders and his officers. Davies stresses the large contingent of Jewish soldiers in the Anders army (4,500 despite NKVD efforts to exclude them). The British ruled Palestine in the 1940s and were anxious that the Polish Jews did not join the ranks of co-religionists in the country. Davies points out that "Polish nationalists and Jewish Zionists were in close agreement ... that Palestine, not Poland, was the right place for Jews to live. Attitudes of this sort were undoubtedly present among the officers of the Anders Army." (Davies: 384). He reveals that thousands of Jewish fighters in the Irgun were trained by the Polish army in the 1930s before leaving for Palestine. Davies gives a nuanced view of the complex Polish-Jewish relations in the period, but the charge of anti-Semitism is regularly trundled out and implies a hierarchy of victims where Poles are regarded as less worthy of empathy.

When Anders arrived with 70,000 soldiers in 1943 his main concern was to avoid becoming embroiled in the Jewish-Arab conflict and to weld his soldiers into a disciplined army. The soldiers were based in camps well away from centres of population, although many availed of leave to visit Jerusalem and the Biblical sites. (When this reviewer visited the Church of St Peter in Tiberias in 2016 he found a huge sculpture of Our Lady of Czestochowa created by Polish soldiers in 1943. In the same courtyard were two plaques dedicated to Irish soldiers killed on UN peacekeeping duties in the region.) Anders was sympathetic to Jewish soldiers who deserted to fight for Israel and almost 3,000 departed, among them Menachem Begin, a future Premier.

At a Warsaw ceremony for Righteous Gentiles in April 2016, Senator Anna Maria Anders declared: "My father always spoke highly of his Jewish brothers in arms and was immensely proud that he was able to play a part in saving so many and bringing them to their promised land of Israel." (Times of Israel, 16/04/16)

In writing about *Trail of Hope* I have attempted to pick out highlights, but the problem is that every chapter contains absorbing information, fascinating accounts and evocative illustrations. Davies moves with ease from the power politics and military campaigns

to individual experiences. A proper appreciation would be almost as long as the book itself. The chapter on the army in Egypt and the exotic individuals spying on all sides reads like a summary of a novel by Alan Furst. A fascinating section deals with the Museum in a Rucksack, assembled by Dr Jaroslaw Sagan in Egypt, whose collection is on permanent display in Krakow's Archaeological Museum.

Further chapters deal with the army in the Italian campaign where the Polish forces formed part of the British Eight Army alongside forces from African and British colonies. A photograph shows Maoris from New Zealand, performing the Haka chant, familiar to rugby followers, before taking part in the Battle for Monte Cassino in May 1944. Anders has been criticised for squandering the lives of Polish soldiers, but the Poles were part of a greater campaign where all Allies armies sustained great losses.

He met his future bride in Italy, the beautiful 24 year-old singer and actress with the stage name, Renata Bogdanska, who was entertaining the troops. She was Ukrainian by birth, Iryna Jarosevych, daughter of a Greek Catholic pastor to the Ukrainian Sich Rifleman in 1918. "The origins of the romance of the glamour girl and her top military commander, 28 years her senior, are concealed in discreet opacity," Davies coyly writes (p.289) while suggesting the match provides a happy ending for the story of Anders Army "which would otherwise be sadly lacking."

Anders presented the image of the self-contained military leader to the world, but the romance between the general and the actress, even if we have to imagine the details, shows a more human side to his character. As a leader he had to impose rules and discipline, but he displayed wisdom when he allowed his soldiers to bring a bear from Iran as a mascot. Wojtek the bear accompanied the exiles from Asia to the Middle East and Europe. Anders recognized that men who had lost home and family could retain a sense of humanity as they enjoyed the antics of a pet bear. Wojtek ended up in Edinburgh Zoo where he was visited by former comrades up to his death in 1963.

The year 1945 saw victory for the Allies, but not for the Poles. The Warsaw Uprising had been crushed and Poland overrun by the Red Army. A pro-Moscow puppet government was installed which was hostile to the Polish Government-in-Exile and especially to the Anders Army. World War Two was a titanic struggle to influence the future of the world. Stalin, Roosevelt and Churchill were shaping nations and politics for most of the second half of the Twentieth Century and other nations were treated as pawns. The Polish forces were in a difficult position with their country dominated by the Soviet Union and no possibility to return to their homes in the Kresy. They were on the winning side, but emerged among the losers.

Very few from the army returned to Poland and the majority had to make painful decisions to create new lives, sometimes new identities, in their host countries. Davies has written on the trauma these events created in Poland itself: "The effect of this massive deprivation on Polish consciousness was one of prolonged trauma....equivalent to the destitution of a tortured prisoner who is forced to watch as his tormentors destroy his children, his property, his companions and eventually his own memory and self-respect." (Heart of Europe: 107) Davies is strong on the nuances and paradoxes of the situation – the conflicting loyalties, the difficult choices and compromises; every emotion from noble self-sacrifice to the most calculating self-interest can be found in these pages.

Trail of Hope follows the post-war process of integration in the United Kingdom and visits the sites of camps occupied by the Poles. An Irish link was Stanislaw (Stasko) Markiewicz, the stepson of Countess Markiewicz, who left Ireland in 1943 to join the Polish forces in England and worked with the Polish Education Authority between 1947 and 1954. Davies follows the story up to the present as he interviews a group of survivors in a nursing home in Devon in 2014.

Anders became a leader of the Polish Government in Exile in London and campaigned to have the truth of Katyn exposed. He was the subject of vitriolic attacks from the Polish State and fellow-travellers abroad, followed by decades of silence. In the 1940s "he posed a threat to the Communist authorities and it was for this

reason that they made a determined attempt to wipe the General from the nation's memory. This is further borne out in the lack of academic research devoted to General Anders. Throughout the entire period of the existence of the Polish People's Republic not a single work was published about him." (Furier, in Pylat: 207-208). He died in 1970 and is buried beside his soldiers at Monte Cassino. His wife died in 2010 and is buried with him.

The Summing Up: I never did return to the eastern Polish city, but I hope the memorial has been renovated. In the years following my visit I read Gustav Herling's, remarkable memoir, *A World Apart*, which exposed the cruelty of the Soviet camps, the notorious Gulag, a decade before Solzhenitsyn. Other books were Czapski's *The Inhuman Land* and Anders' own vivid account, *An Army in Exile*, Jan Gross' *War through Children's Eyes* and Zoe Zaidlerowa's *Dark Side of the Moon*. Some would like to dismiss these as relics of the Cold War, but all are the works of passionate writers and are enduring messages to value freedom and fight tyranny in any form. The end of Communist rule in 1989 led to a huge increase in memoirs including *Leaves in the Wind* by Felicja Konarska whom I was fortunate to meet in Dublin in 2004. There has not been a lot of academic interest in Ireland and Britain, apart from Keith Sword, of the University of London, author of many publications on the Polish community in Britain and the deportations. The lack of biographies of Sikorski and Anders in English displays the skewed nature of historical research on World War Two and goes some way to explaining the lack of knowledge among the public.

Slawomir Rawicz's book, *The Long Walk* (1956), described a successful escape across the deserts of Mongolia over the Himalayas into India. It was filmed by Peter Weir as *The Way Back* (2011) with Colin Farrell and Saoirse Ronan. A number of documentaries have appeared on television, but this was the first film on the topic to reach a wide cinema audience. It is all the more surprising that much of the commentary on the film did not mention that the prisoners were Polish or give any background to their confinement in the Soviet Union. It would be a tall order to expect a feature film of 120 minutes to give a proper treatment of the material – a television

series would be needed to deal with all aspects of the story. In this visual age it would go a long way to enlighten the modern audience. The story of the Anders Army is a vital chapter in the history of modern Poland, but its importance is much greater. As a story of the triumph of the human spirit (only that well-used phrase will satisfy here) it belongs to the world.

Trail of Hope will go a long way to breaching the wall of indifference. It can never be the last word and a chapter includes details of publications and Internet sites for further research. Davies has set up a website www.andersarmy.com where people can share their stories. No appreciation can give a full sense of the richness, the human interest and the variety of the book. It forms a vital part of Norman Davies corpus on Poland from *White Eagle*, *Red Star* through *God's Playground*, *Microcosm* and *Warsaw '44*, but it stands apart in its scope and standard of production. You will be moved to tears and you will be uplifted as you turn the pages. Few nations have ever had so distinguished a chronicler.

References

- Davies N. (1984) *Heart of Europe, a Short History of Poland*, Oxford.
- Pylat J. (ed.) (2007) *General Wladyslaw Anders, Soldier and Leader of the Free Poles in Exile*, Polish University Abroad, London.
- Sword K. (1996) *Deportation and Exile, Poles in the Soviet Union, 1939-48*, Macmillan, London.

Patrick QUIGLEY
March 2017

Review of The Poles in Ireland/Polacy w Irlandii, Ed. Jaroslaw Plachecki, Polish Educational Association, Dublin, 2017. ISBN: 978-83-7789-464-4

This beautifully produced and well-illustrated book on the ten years of the Polish School (SPK) in Dublin is a valuable contribution to the growing literature on the culture and life of Polish people in Ireland. The book is edited by Dr Jaroslaw Plachecki of the Irish Polish Society, the Old University of Kielce and the Polish School and continues his work in an earlier volume, *Polish Emigration in Ireland* (2012). Like the previous volume *The Poles in Ireland* is presented in a similar format with matching English and Polish texts.

The main part of the book is taken up with accounts of the creation of the Polish School in Dublin – the practicalities of organization and setting up bodies to represent the views of educators, teachers, parents and students. It traces the development of Polish schools abroad from 1973 as an initiative for the children of diplomatic staff and Poles on contract work. After Poland's accession to the European Union in May 2004 the profile of Poles abroad changed dramatically. Hundreds of thousands of young Polish people emigrated to work in other EU countries. Many began new families and had children who went to schools in their adoptive country. The Polish Government became concerned that generation would gradually lose contact with the culture and history of their parents.

Although the movement has its origin in Polish official policy it is very much a grass-roots movement and could not function without the support of hundreds of parents who volunteer to help run the weekend schools. The voluntary aspect marks this as a remarkable venture with a different ethos from the world of compulsory education. I have had the privilege to visit the Casimir & Constance Markiewicz School in Dublin 15 and witnessed the enthusiasm of teachers and pupils, especially on winter mornings when many of their Irish counterparts were still warm in bed.

The Poles in Ireland is a valuable record of the setting-up of the Polish School system in Dublin. It offers a fascinating glimpse into

this work for Irish and Poles who may not be involved. The early chapters also contain valuable historical material with interviews by Polish students of the veteran Polish-Irishman, Jan Kaminski, who came to Ireland in the aftermath of World War 2 and whose life covers much of Polish activity in the country. Another valuable interview is with Ernest Bryll, Polish scholar and translator of Irish poetry and the first Polish Ambassador to Ireland in the 1990s. Other topics included are a history of diplomatic relations between Ireland and Poland, the visit of Pope John Paul 2 and assistance to Poland after the imposition of martial law and the attempted suppression of the Solidarity Movement in the 1980s. There is much valuable information on the work of early Polish migrants such as the architects, Andrzej & Danuta Wejchert, who set up a successful firm and Michal Ozmin, architect and lecturer who became Dean of the Faculty of Art & Design at the NCAD. The richness of the many interactions between Ireland and Poland is explored in this inspirational production.

Patrick QUIGLEY

IRISH POLISH SOCIETY

REPORTS & CORRESPONDENCE

Edyta DOLAN

Summary of operations of the Irish Polish Society in the year 2015/2016

In Irish Polish Society history the period between the AGM on the 8th of November 2015 and the AGM on the 23rd of October 2016 has been another time of colourful events and fascinating topics. There have been ventures that we wished we could have completed i.e. the Monitor in Dublin and unfortunately they did not come to pass. Nevertheless there were also projects that we didn't plan for earlier and were an excellent adventure for our members i.e the excursion to Lissadell House, County Sligo county Sligo. Judging from attendance, the music events are the most popular amongst our members and friends.

Listed below are all main IPS events in chronological order during the period 2015/2016:

- 08.11.2015 Irish Polish Society Annual General Meeting
- 06.12.2015 Santa Day for children in the Polish House
- 17.01.2016 Irish Polish Society Extraordinary Meeting
- 17.01.2016 Irish Polish Society Members New Year's party
- 26.01.2016 A Master Class in Spoken English (10 week course)
- 07.02.2016 Chopin's Early Years in Poland and Polish Carnival 'Ostatki' – Shrovetide
- 11.02.2016 Captain Jack White & the Revolution of the Soul lecture by Patrick Quigley
- 13.03.2016 Easter Family Workshop: Egg Painting Combined with St. Patrick's Day

- 02.04.2016 John Paul II's visit to the Holy Land and his efforts to reconcile Christians and Jews – an event to mark the anniversary of Pope John Paul II's death
- 08.05.2016 Piano Recital Soo-Jung Ann
- 16.05.2016 'Poland in the Eyes of the Irish and Ireland in the Eyes of the Polish' Photography Exhibition (until the end of June)
- 20.05.2016 Peadar de Burca in the Polish House (with POSK)
- 21.05.2016 Exploring Dublin's Georgian Heritage in the Fitzwilliam Square area, including Irish-Polish links
- 22.05.2016 Storytelling and Art Workshop
- 27.05.2016 A Comparative Examination of Post-Easter Rising Ireland and Post-Great War Poland: Selected Socio-Political Aspects. A discussion evening with Prof. Wawrzyniec Konarski
- 17.07.2016 Irish Polish Society Excursion to Lissadell House, Ballinfull, Co Sligo
- 15.09.2016 Culture Night with the Irish Polish Society
- 16.09.2016 Art Exhibition 2016 (lasted 6 weeks)
- 24.09.2016 Richmond Barracks – a Polish walking tour
- 15.10.2016 Art workshop – Reinventing a masterpiece

Many of the above events were continuations of our involvement with the Polska Éire Festival with vice chairperson Joanna Piechota representing the IPS. Some of these i.e. the stand up comedy with Peadar de Burca were the first attempt by the IPS and POSK to collect the means for the refurbishment of the basement of the Polish House. Another application to the Senate of the Republic of Poland via Wspólnota Polska has been submitted by Ognisko Polskie on behalf of both organisations in order to receive the funds for same.

In February 2016 we have been asked by the Polish Senat for ideas about how to improve the model of care of the Polish government over Polish people / organisations abroad. We have responded with suggestions that the grant model be more similar to that in Ireland where both application for and the reception of funds is much more straight-forward. We suggested that most of the funds for the Polish

organisations should go directly to them and not to intermediaries. We have also proposed abandoning the model where payment is received only after purchase since most of the businesses do not allow for distributing goods unless they are paid for. 2016 was also a year that marks the tightening of good co-operation between the organisations occupying the Polish House. On behalf of IPS, I have been invited to join Ognisko Polskie, the organisation that takes care of the administration of the Polish House. I accepted the invitation and that brings the IPS to having two committee members on the board of Ognisko Polskie (Jaroslaw Plachecki and myself, Edyta Dolan).

20 May 2016. Peadar de Burca
in the Polish House,
photo by Jason Dolan

01 Sept 2015. Nominees to the Steering Committee of the Polska Éire Festival 2016,
photo courtesy of the Polish Embassy in Dublin

One of the highlights of the year was IPS members and friends trip to Lissadell House in County Sligo, former home of Countess Markievicz, wife of Casimir Dunin-Markievicz a Polish playwright, theatre director, and painter. We especially appreciated how warmly we were welcomed by the owners and the staff of Lissadell.

17 Jul. 2016. Irish Polish Society Excursion to Lissadell House, Ballinfull, Co. Sligo, photo courtesy of IPS

Events that didn't go as planned:

- AGM in November 2015 and then EGM organised in January 2016 were focusing on adjusting some outdated Irish Polish Society rules / adding new items ¹. However, during the AGM we could not come to the same conclusion and at the EGM we didn't reach the quorum hence the rules remain intact.

¹ I.e. Rule 16 *'The Chairperson or a person nominated by him/her is responsible for the conduct of all general and committee meetings'* was proposed to be changed to *'The Chairperson or a person nominated by him/her is responsible for the conduct of all general and committee meetings. Only the Chairperson or a committee member or subcommittee member appointed by the committee may officially represent or speak on behalf of the Irish Polish Society.'*

- Regarding our attempt at organising the meeting of the Polish Organisations “Monitor” in Dublin, despite the full enthusiasm of the committee and a hard few months of work with the consulate, the whole venture fell through in the summer 2016 as we did not receive appropriate funds from the Polish foreign ministry. Success comes when you do not look back but move forward so we continued focusing on organising events in the country but not forgetting that maybe one day the international meeting will happen in Ireland.
- Trip to Wroclaw – we didn’t get enough participants but maybe we will try again one day!
Some of our other successes were:
- Publication of the 3rd edition of IPS Yearbook, 2016 by Jarosław Płachecki.
- €750 received from DCC has allowed us to buy a laptop that can be used solely for IPS purposes and allow our volunteers to smoothly run events.
As a chairperson I have also taken part in the following:
- 2016-02-11 Radio Interview on The Pat Kenny Show on Newstalk FM – discussing the laws surrounding foreign nationals voting in the general election².
- 2016-06-18 Supported as Jury President of SFF Oddalenia organised by POSK.
- Attended British Embassy's Annual Summer Garden Party – representatives of the Polish community have been invited due to Ambassador's partner being Polish. Mr Robin Barnett CMG Her Majesty's Ambassador to Ireland has spent 11 years in Warsaw as part of diplomatic missions.
- Attended Vysehrad Film Festival in Cork.

If you are interested in becoming a member of the Irish Polish Society and / or help to organise events, please contact us via email ips.dublin@gmail.com or drop by one of our events and talk to a committee member.

² http://www.newstalk.com/podcasts/The_Pat_Kenny_Show/The_Pat_Kenny_Show_Highlights/124954/Should_foreign_nationals_be_allowed_vote_in_GE16.

08 Nov. 2015. IPS Committee for the year 2015/2016, photo by Jason Dolan

IPS Committee for the year 2015/2016:

- Edyta Dolan – chairperson
- Joanna Piechota – vice chairperson
- Jarosław Płachecki – secretary
- Hanna Dowling – in that year co-opted as Assistant Secretary
- Pat Quigley – treasurer
- Marysia Harasimowicz
- Krzysztof Kiedrowski
- Deirdre Lennon
- Krzysztof Wolny (Chris)
- Jarosław Głowa
- Matthew Crafton

Report prepared by the Chairperson
of the Irish Polish Society Edyta Dolan

*IPS Commentary on the financial co-operation between the Polish Senate and Polish organisations abroad. Letter from the IPS Chairperson Edyta Dolan
(31 March 2016)*

from: **IPS Dublin** <ips.dublin@gmail.com>
to: polonia <polonia@senat.gov.pl>
date: Thu, Mar 31, 2016 at 9:22 PM
subject: Re: Senat RP - Konsultacje
mailed-by: gmail.com

Szanowni Państwo

W nawiązaniu do Państwa prośby, poniżej kilka krótkich sugestii.

Chcielibyśmy, aby większą uwagę zwracano na to, które instytucje środki finansowe otrzymują. Jeśli środki mają być przeznaczone na działalność Polaków za granicą, to właśnie organizacje polonijne, usytuowane poza ojczyzną, powinny większość tych środków otrzymywać, by wykorzystywać je na zaspokajanie realnych potrzeb migrantów. Nie powinny takich środków otrzymywać organizacje, których baza jest w Polsce i które nic z migrantami wspólnego nie mają, a jedynie sytuację migracyjną wykorzystują do pozyskiwania funduszy poprzez wymyślanie zbędnych projektów.

Zauważyć należy także, że administracja w wielu krajach europejskich (Irlandia przykładem) jest o wiele prostsza i dobrym pomysłem byłoby dopasowanie do danego kraju procesów administracyjnych przy rozdzielaniu i rozliczaniu środków finansowych dla organizacji spoza Polski. Nie mamy nic przeciwko rozliczaniu się z uzyskanych środków, niemniej kwotę chcielibyśmy znać jak najwcześniej przed datą rozpoczęcia projektu i otrzymać ją za nim wykonawca poprosi o zapłatę rachunku. Biznesy rzadko zgadzają się na tzw fakturę pro-forma i powoduje to, że jedyną drogą załatwienia sprawy jest 'po znajomości' co jednocześnie powoduje, że nie możemy porównać cen na całym rynku.

Pracownicy konsulatu współpracują z Polonią najbliższą i powinni oni mieć jak największy wpływ na dysponowanie środkami.

Ufamy, że powyższe jest pomocnym. Pozdrawiamy i życzymy powodzenia w znajdowaniu najlepszych rozwiązań.

Edyta Dolan
Prezes IPS

Irish Polish Society
www.irishpolishsociety.ie

*Nomination to the Steering Committee of the Polska Eire Festival 2016.
Letter from H.E. Ambassador of Poland to Ireland Ryszard Sarkowicz
to Joanna Piechota, member of the IPS Committee (1 Aug. 2015)*

Ambasada
Rzeczypospolitej Polskiej
w Dublinie

Dublin, 1 sierpnia 2015 r.

Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Irlandii

zaprasza

*Panią
Joannę Piechotę*

do udziału w pracach

Rady Programowej ds. Festiwalu Polskie Eire 2016

Ryszard Sarkowicz
Ryszard Sarkowicz
Ambasador RP w Irlandii

5 Allesbury Road
Ballsbridge
Dublin 4
www.dublin.msz.gov.pl
Tel.: (353-1) 2830855
Fax: (353-1) 2698309
dublin@msz.gov.pl

Letter of intent to the president of Stowarzyszenie 'Wspólnota Polska'
Mr Longin Komołowski
(20 Nov. 2016)

Dublin, 20 listopada 2016 r.
 Dom Polski, 20 Fitzwilliam Pl.

Do prezesa Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”
 pana Longina Komołowskiego

List intencyjny

**dotyczący współpracy pomiędzy Ogniskiem Polskim
 a Polskim Ośrodkiem Społeczno-Kulturalnym i Towarzystwem Irlandzko-Polskim
 w sprawie wniosku inwestycyjnego do Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”
 i użytkowania Domu Polskiego przy 20 Fitzwilliam Place w Dublinie**

W okresie od 30 października 2013 r. do 27 sierpnia 2014 r. odbyło się dziesięć spotkań przedstawicieli zarządów Ogniska Polskiego (Ognisko), Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego (POSK) oraz Towarzystwa Irlandzko-Polskiego (IPS) w sprawie remontu budynku Domu Polskiego przy 20 Fitzwilliam Place w Dublinie.

W spotkaniach brali udział: Hanna Dowling, Edyta Jankowska, Jan Kamiński, Janina Lyons, Jarosław Plachecki, Krystyna Pycińska-Taylor, Urszula Scheunert, śp. Maciej Smoleński, Samanta Stochla, a także zaproszeni goście: Ambasador RP J.E. Marcin Nawrot, kierownik Wydziału Konsularnego Katarzyna Smoter, I sekretarz Ambasady RP Wojciech Dzięgiel, II sekretarz Ambasady RP Karolina Rogulska oraz kosztorysant Paweł Janaszek. Wynikami spotkań było porozumienie dotyczące dalszej współpracy organizacji a także decyzja o remoncie dolnej kondygnacji Domu Polskiego. Wniosek inwestycyjny w sprawie remontu wraz z dokumentacją techniczną obiektu i listem intencyjnym do prezesa SWP, pana Longina Komołowskiego został wysłany do sekretariatu Biura Zarządu SWP w dniu 29 sierpnia 2014 r. Niestety, pomimo spełnienia kryteriów formalnych, nasz wniosek nie został rozpatrzony. Obecnie ponownie zwracamy się do Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” z prośbą o dofinansowanie remontu i mamy nadzieję, że starania nasze zostaną potraktowane z należytą uwagą.

W efekcie porozumienia pomiędzy Ogniskiem Polskim, POSK i Towarzystwem Irlandzko-Polskim ustalono, że:

- Ognisko Polskie, jako właściciel i zarządca budynku przy 20 Fitzwilliam Pl. w Dublinie, występuje z wnioskiem do SWP o dofinansowanie remontu kapitalnego dolnej kondygnacji oraz wymiany instalacji elektrycznej i grzewczej na pozostałych piętrach budynku,
- organizacjami wspierającymi wniosek są POSK i Towarzystwo Irlandzko-Polskie,
- w ramach statutowej działalności polonijnej i integracyjnej IPS i POSK są w równej mierze użytkownikami pomieszczeń Domu Polskiego,
- Dom Polski działa na zasadzie pracy społecznej i współodpowiedzialności użytkowników go organizacji,
- Ognisko Polskie, IPS i POSK zobowiązują się do solidarnego współdziałania w sprawach dotyczących planowanego remontu i dalszego użytkowania Domu Polskiego.

Uprzejmie prosimy o pozytywne rozpatrzenie naszego wniosku inwestycyjnego.

Ognisko Polskie CLG

POSK

Towarzystwo Irlandzko-Polskie

Janina Lyons
 prezes zarządu

Krystyna Pycińska-Taylor,
 prezes zarządu

Joanna Piechota
 prezes zarządu

IRISH POLISH SOCIETY PRINTS & ANNOUNCEMENTS

Santa Day for children in Polish House Dublin

(20 Fitzwilliam Place, Dublin 2)

6th December 2015 from 11am

- ▲ Classical music piano concert by children
- ▲ Traditional Christmas decorations workshops
- ▲ Quiz on Polish Christmas traditions
- ▲ Meet Santa who will give presents to all the good children

Admission free

e-mail ips.dublin@gmail.com
to book a place

6 Dec. 2015.
Santa Day in the Polish House,
courtesy of IPS

REPARARENTING

„Jak być dla siebie kochającym rodzicem”

Psychoedukacja oraz trening
umiejętności życiowych

- Wprowadzenie -

6 maja 2016, godz: 16.30-18.30

Adres: Dom Polski, Dublin
20 Fitzwilliam Place

Zgłoszenia: Katarzyna 0872821090,
kscochaj@yahoo.ie

Warsztat jest kierowany do wszystkich, którzy mają doświadczenie wychowania się w rodzinie dysfunkcyjnej, czyli takiej gdzie miały miejsce: zaniedbania, przemoc fizyczna lub emocjonalna, wykorzystywanie, doświadczenia traumatyczne, uzależnienia, choroby psychiczne, czy inwalidztwo rodziców.

Podczas warsztatu dowiesz się:

- Jakie są typowe cechy „dorosłego dziecka” (syndrom DDA/DDD)
- W jaki sposób możesz stać się własnym, kochającym rodzicem poprzez opiekę nad sobą i stanie się odpowiedzialnym za swoje zdrowie fizyczne i psychiczne
- Dowiesz się jakie są techniki radzenia sobie ze stresem
- Poznasz sposoby wyrażania emocji w zdrowy sposób oraz możliwości poprawiania relacji z innymi

Koszt warsztatów: 0

Spotkanie poprowadzi Anna Jańczuk

6 May 2016.
Workshop on good
parenting, courtesy
of Anna Jańczuk

8 May 2016. Soo-Jung Ann Piano Recital, poster design Jarosław Głowa

27 May 2016. Prof. Wawrzyniec Konarski in the Polish House, poster design Jarosław Głowa

20 May 2016. Peadar de Búrca. Stand up comedy, poster design Jarosław Głowa

The Irish Polish Society

ART

EXHIBITION 2016

Exhibiting artists:

Vladislav Dainovski, Marysia Harasimowicz,
Anna Hryniewicz, Ernada Husic, Edith Poole,
Ula Retzlaff, Marta Ozog.

The exhibition runs from Friday 16th Sept till Saturday 29th Oct.

Opening times:

Culture Night Friday 16th Sept 6.00 pm - 9.00 pm.

Friday: 12.00 pm – 3.00 pm on 23rd 30th Sept.

Saturday: 1.00 pm – 4.30 pm on 1st 8th 15th 22nd 29th Oct.

See the show and practice the art of mindfulness colouring.

Art Workshop Sat 15th Oct.

For Workshop email exhibition.ips@gmail.com by 12th Oct.

Check our website and facebook for further details:

www.irishpolishsociety.ie www.facebook.com/irishpolishsociety/

Venue: The Polish House 20 Fitzwilliam Place, Dublin 2.

Printed and supported by

16 Sept. – 29 Oct. 2016. The IPS Art Exhibition,
poster design Anna Hryniewicz

2016
RICHMOND BARRACKS
Cultural Initiatives
Society of Ireland
Cultural Initiatives
Blaire Arts Club
Dublin City Council

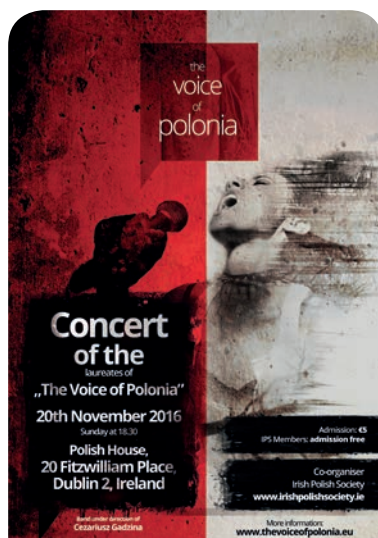
Richmond Barracks cordially
invites you to a **Polish** walking
tour of our historic site

Saturday 24th September 2016
12:00 – 13:00 (followed by refreshments)
Bulfin Rd, Inchicore Dublin 8
Email: ipsdublin@gmail.com
Phone: 0877951446

24 Sept. 2016.
Richmond Barracks Polish Walking Tour,
courtesy of Dublin City Council

15 Oct. 2016.
 IPS Art Workshop
 courtesy of IPS

20 Nov. 2016.
 Concert 'The Voice of Polonia'
 in the Polish House,
 courtesy of www.thevoiceofpolonia.eu

Notes on Contributors

Patrick QUIGLEY, former public servant, writer, novelist and columnist for magazine 'Polish Neighbour'. His first novel 'Borderland' was published in 1994. Author of *The Polish Irishman: Life and Times of Count Casimir Markiewicz* (Dublin, 2012) and *Sisters against the Empire. Countess Constance Markievicz and Eva Gore-Booth, 1916–1917* (Dublin, 2016). Chairman (2004–2007) and for many years Treasurer of the Irish Polish Society. He is an active member of the Powys Society.

Paul TAYLOR, a retired secondary teacher. He studied in Ireland and France and has an honours MA. in French from University College Dublin. He taught in schools in Africa and the UK as well as Ireland. He has written a novel, *Dear Shadows*, about Conrad.

Ian CANTWELL, grandson of Waław Tadeusz Dobrzyński, the first Polish diplomat to Ireland. Ian is an international interdisciplinary researcher and historian and co-winner of a 2013 World Summit Award, culture and tourism category. He has a small online archive of WTD's articles, lectures and interviews at www.iancantwell.com.

Maciej Bartosz FURTAS, lecturer in Dublin Campus at the Old Polish University, author of articles on the Irish legal system. He holds a master's degree in law; specialist in civil law (European School of Law and Administration in Warsaw). Currently he is a LL.D. student in Kozminski's University in Warsaw, Faculty of Law, where he conducts research of Irish constitutional law, European's constitutional comparative law and legal systems.

Adam KUCHARSKI, academic in the Institute of History, Adam Mickiewicz University, Poznań, MA, BA; currently completing a PhD on Irish political elites in relation to Poland and the Poles in the 19th century. Interpreter, author and editor of publications concerning Irish-Polish relations and history, to include *Historia Irlandii w źródłach, 1155–1998* (Brzezia Łąka, 2013), *Poland & Ireland – A Common History?* (Poznań, 2015), and *To the Cause of Its Freedom. Centenary of the 1916 Easter Rising* (Poznań, 2017).

Bogusław BALSKA, educated in Poland and in Ireland. She holds a master's degree in economics (University of Szczecin) and law (European School of Law and Administration in Warsaw); specialist in Human Resources – member of CIPD. Lecturer in Dublin Campus at the Old Polish University. She works as HR analyst in big Law Firm in Dublin. PhD student in Kozminski University in Warsaw

Edyta DOLAN, worked in various private and non profit organisations. Currently managing an international team for a global IT service provider in Dublin. Vice chairperson (2012–2014) and chairperson of the Irish Polish Society (2014–2016). She led and successfully completed the final chapter of the Strzelecki commemorative plaque erected on Clerys building in Dublin. She was a steering committee member of the first Polska Éire Festival in 2015.

Jarosław PŁACHECKI, lecturer and Dean of the Dublin Campus at the Old Polish University. Author of *Ireland's Political System* (Warszawa, 2010) and various academic papers. Editor of *Polish Emigration in Ireland in the 20th and the 21st Centuries* (Dublin, 2012) and the *Irish Polish Society Yearbook (IPSY)*. Chairman of the Irish Polish Society (2011–2014). Director of the Harbour View Management CLG and the Ognisko Polskie CLG.

'The 2017 edition of the Irish Polish Yearbook is a unique collection of IPS-related material, artistic work and documents highlighting the Society's events. The journal also contains a selection of articles written by Irish and Polish authors. It is a valuable resource for all readers interested in the development of Irish-Polish relations, history and literature.'

Prof. Jolanta Góral-Pólróla, *Vice-rector at the Old Polish University in Kielce*

Inside:

Articles:

- ***I am a Very Unusual Pole. An Interview with Norman Davies*** – Patrick Quigley
- ***A Difficult Friendship. Joseph Conrad Korzeniowski and Roger Casement*** – Paul Taylor
- ***The Foundation of An Garda Síochána. Historical and Legal Study*** – Izabela Jankowska-Prochot
- ***The Polish Consulate – General in Dublin during World War II*** – Ian Cantwell
- ***The Beginnings of Polish and Irish Contemporary Constitutionalism*** – Maciej Furtas
- ***Subsidiary Bodies in Disputes Between the Employee and the Employer in Irish Labour Law*** – Bogusława Balska
- ***Irish Members of the Literary Associations of the Friends of Poland in London in the Nineteenth Century*** – Adam Kucharski

Reviews:

- ***Trail of Hope, the Anders army, an Odyssey Across Three Continents***, Norman Davies – Patrick Quigley
- ***The Poles in Ireland. Ten Years of Polish School in Dublin***, ed. Jarosław Plachecki – Patrick Quigley

Documentary Section:

- ***Irish Polish Society Reports & Correspondence 2015/2016*** – Edyta Dolan, Joanna Piechota
- ***Irish Polish Society Prints & Announcements 2015/2016*** – Anna Hryniewicz, Jarosław Głowa

ISSN 2009-860X (printed edition)

ISSN 2009-9568 (online edition)

Cover illustration: *Parallel World 130517*.
Painting by Anna Hryniewicz.
Reprinted courtesy of the artist.